Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność

Iłowa, lipiec 2016r.

Opracowanie:

Stowarzyszenie LGD Bory Dolnośląskie
www.Bory.org,
tel. 68 377 47 17
E-mail biuro@borydolnoslaskie.org

Zespół Roboczy:

1. Mariusz Leszczyński
2. Jolanta Marciniak – Sych
3. Urszula Antończyk
4. Agnieszka Antosz
5. Joanna Gajdzińska
6. Ewelina Rzepka
7. Jolanta Strojna
8. Ewa Grzelak

W roli eksperta:

Mateusz Magierowski

Szanowni Państwo!

Z satysfakcją przedstawiamy Państwu Strategię Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność, nazywaną w skrócie LSR, przygotowaną w celu realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2014 – 2020.

Niniejszy dokument to rezultat kilkumiesięcznej, intensywnej pracy Zespołu Roboczego oraz liderów Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Bory Dolnośląskie, przedstawicieli gmin, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych oraz zespołu konsultantów.

Strategia zbudowana jest wokół trzech celów wiodących:

- **Pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości:**
- **Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego w rozwoju regionu**
- **Wzrost kapitału społecznego na obszarze LGD**

Szeroki wachlarz opracowanych działań i zadań będzie realizowało powołane w tym celu Stowarzyszenie LGD Bory Dolnośląskie.

Zachęcamy Państwa do zaangażowania się w realizację zapisanych w Strategii przedsięwzięć oraz pomysłów. Tylko z udziałem mieszkańców tego obszaru Strategia ma szansę wpłynąć na rozwój naszego regionu.

Przewodniczący Rady
Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie

Prezes Zarządu
Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka LGD 5
1. Nazwa LGD 5
2. Zwięzły opis obszaru 5
3. Mapa obszaru objętego Strategią 5
4. Opis procesu tworzenia partnerstwa 6
5. Opis struktury LGD 11
6. Opis składu organu decyzyjnego 13
7. Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym 14
8. Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD 14

Rozdział II Partycypacyjny charakter LSR 15

Rozdział III Diagnoza - opis obszaru i ludności 19
1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR 19
1.1 Kapitał społeczny 20
1.2 Potencjał demograficzny 20
2. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości 24
3. Opis rynku pracy 25
4. Przedstawienie działalności sektora społecznego 28
5. Wskazanie problemów społecznych 29
6. Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru 31
7. Opis dziedzictwa kulturowego/zabytków 31
8. Charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie 32
9. Opis produktów lokalnych, tradycyjnych i regionalnych 36

Rozdział IV Analiza SWOT 37

Rozdział V Cele i wskaźniki 40
1. Specyfikacja i opis celów ogólnych, przypisanych im celów szczegółowych i przedsięwzięć 40
2. Wykazanie zgodności celów z celami programu 45
3. Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania 45
4. Przedstawienie przedsięwzięć realizowanych w ramach RLKS 45
5. Specyfikacja wskaźników przypisanych do przedsięwzięć, celów szczegółowych i celów ogólnych 46
6. Źródła pozyskania danych do pomiaru 47
7. Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru, uaktualniania danych 47
8. Stan początkowy wskaźnika oraz wyjaśnienie sposobu jego ustalenia 48
9. Stan docelowy wskaźnika oraz wyjaśnienie sposobu jego ustalenia 48

Rozdział VI Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru 55
1. Ogólna charakterystyka przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych 55
2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru 55
3. Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji została uwzględniona innowacyjność oraz przedstawienie jej definicji i zasad oceny 55
4. Informacja o realizacji projektów grantowych i/lub operacji własnych 56

Rozdział VII Plan działania 56

Rozdział VIII Budżet LSR 57
1. Ogólna charakterystyka budżetu 57
2. Krótki opis powiązania budżetu z celami LSR 57

Rozdział IX Plan komunikacji 57

Rozdział X Zintegrowanie 59
1. Opis zgodności i komplementarności z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami 59
2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż 62

Rozdział XI Monitoring i ewaluacja 62

Rozdział XII Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko 63

Wykaz tabel i wykresów 65

Załączniki do LSR 66
1. Procedura aktualizacji LSR 66
2. Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu 67
3. Plan działania wskazujący harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników produktu 69
4. Budżet LSR w podziale na poszczególne fundusze EFSI i zakresy wsparcia 75
5. Plan komunikacji 76

Rozdział I. Charakterystyka LGD

1. **Nazwa LGD: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Bory Dolnośląskie**
   Data wpisu do KRS: **15.12.2008r.**
   Numer KRS: **0000319771**

2. **Zwięzły opis obszaru**
   Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Bory Dolnośląskie obejmuje swoim zasięgiem obszar 10 gmin. W tym:
   - 4 gminy miejsko-wiejskie (Małomice, Iłowa, Pieńsk i Węgliniec);
   - 5 gmin wiejskich (Żagań, Żary, Wymiarki, Przewóz, Osiecznica);
   - 1 gminę miejską (Gozdnica).

   LGD położone jest w zachodniej części Polski na terenie dwóch województw: dolnośląskiego (gminy Osiecznica, Pieńsk, Węgliniec) i lubuskiego (gminy Gozdnica, Iłowa, Małomice, Przewóz, Wymiarki, Żagań i Żary) oraz na terenie czterech powiatów: żagański (gminy Iłowa, Małomice, Wymiarki, Żagań, Gozdnica), żarski (gminy Przewóz i Żary), zgorzelecki (gminy Pieńsk i Węgliniec) i bolesławiecki (gmina Osiecznica). Powierzchnia obszaru, na którym działa Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania wynosi łącznie 1 960 km².

   Liczba ludności zamieszkująca obszar funkcjonowania LGD wynosi łącznie 66 208 tysięcy, a jej podział na poszczególne gminy przedstawia się następująco:
   - gm. Żary – 12 153 tys.;
   - gm. Żagań – 7 209 tys.;
   - gm. Przewóz – 3 252 tys.;
   - gm. Wymiarki – 2 359 tys.;
   - gm. Iłowa – 7 069 tys.;
   - gm. Małomice – 5 339 tys.;
   - gm. Gozdnica – 3 272 tys.;
   - gm. Osiecznica – 7 553 tys.;
   - gm. Węgliniec – 8 687 tys.;
   - gm. Pieńsk – 9 315 tyś.

   Razem na dzień 31.12.2013r. obszar LGD zamieszkuje 66 208 mieszkańców. Natomiast średnia liczba mieszkańców objętych LSR w latach 2007-2013 wynosiła 66.010 osób. Obecnie obszar zamieszkuje o 198 mieszkańców więcej.

3. **Mapa obszaru objętego Strategią**

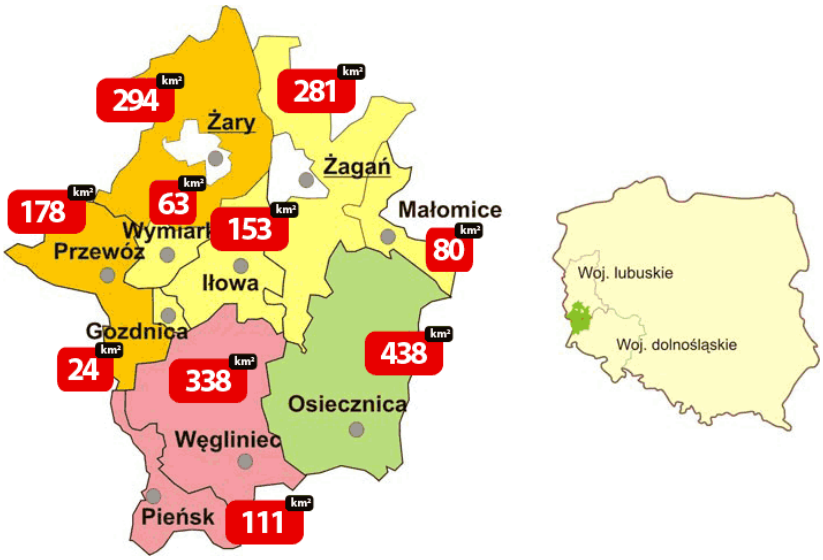

Spójność geograficzna
Bory Dolnośląskie należą do największych w Europie Środkowej zwartych kompleksów leśnych. Ich ogólna powierzchnia wynosi ok. 170 tys. ha. Lasy te znajdują się w granicach dwóch województw (dolnośląskiego i lubuskiego) oraz siedmiu powiatów: bolesławieckiego, legnickiego, lubińskiego, polkowickiego, zgorzeleckiego, żagańskiego i żarskiego. Lokalna Grupa Działania Bory Dolnośląskie obejmuje 10 gmin położonych w zachodniej i środkowej części tego kompleksu leśnego. Trzy gminy (Osiecznica, Pieńsk i Węgliniec) wchodzą w skład woj. Dolnośląskiego, zaś 7 pozostałych gmin (Gozdnica, Iłowa, Małomice, Przewóz, Wymiarki, Żagań i Żary) leży w granicach administracyjnych woj. Lubuskiego. Obszar zachodnich Borów Dolnośląskich leży aż w trzech krainach historyczno-geograficznych: w Dolnych Łużycach (Żary i okolice), Dolnym Śląsku (Małomice, Żagań, Wymiarki i Przewóz) oraz w Górnych Łużycach (Osiecznica, Iłowa Węgliniec i Pieńsk). Przed Kongresem Wiedeńskim w 1815 r. tereny dolno i górnołużyckie były częścią składową Saksonii, podczas gdy obszar księstwa żagańskiego (z Żaganiem i Przewozem) był pod panowaniem pruskim (od 1742 r.). W wyniku postanowień Kongresu Wiedeńskiego cały interesujący nas obszar znalazł się w granicach Prus. Władze pruskie włączyły zachodnie obszary Borów do dwóch prowincji – śląskiej oraz brandenburskiej. Do tej ostatniej wcielono jedynie powiat żarski (w ówczesnych granicach, tzn. bez Przewozu). Taki podział administracyjny utrzymał się do 1945 r. Po II wojnie światowej bardzo krótko Żagań i Żary z Przewozem stanowiły część woj. Wrocławskiego.
Geograficznie Bory Dolnośląskie są częścią makroregionu Niziny Śląsko-Łużyckiej, położoną między czołowomorenowymi Wzniesieniami Żarskimi i Wzgórzami Dalkowskimi od północy a Pogórzem Izerskim i Kaczawskim od południa. Od strony zachodniej sąsiadują z położonymi w Niemczech Borami Mużakowskimi (Muskauer Heide) i Równiną Górnołużycką (Oberlausitzer Teichgebiet), od strony wschodniej z Równiną Szprotawską, Wysoczyzną Lubińską, Równiną Legnicką i Równiną Chojnowską, zaliczonymi również do Niziny Śląsko-Łużyckiej. Bory Dolnośląskie leżą w dorzeczach Nysy Łużyckiej oraz Bobru z Kwisą i Czerną Wielką.

4. Opis procesu tworzenia partnerstwa

Pierwsze próby integrowania poszczególnych gmin z terenu Borów Dolnośląskich sięgają roku 2002. Wtedy to Pan Zdzisław Lubas – wójt gminy Wymiarki oraz Pan Andrzej Kutrowski – burmistrz gminy Węgliniec organizowali wspólne spotkania, konferencje, prezentacje mające na celu pokazanie jedności, wspólnych interesów oraz wspólnego dorobku tego regionu.
Dopiero wejście Polski do Unii Europejskiej i realne szanse na pozyskanie środków finansowych pozwalających na podjęcie konkretnych działań zaowocowało tym, że Lokalna Grupa Działania mogła zostać formalnie powołana do życia.

Fundacja ustanowiona została Aktem Notarialnym sporządzonym w dniu 20.04.2006 r. przez notariusza w kancelarii Notarialnej w Żaganiu , Repertorium A Nr 1897/2006.
Rejestracji w dniu 18.05.2006 r. dokonał Sąd Rejonowy w Zielonej Górze, Wydział VIII Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, w rejestrze fundacji pod numerem 0000257335

Fundatorami Fundacji byli:
1. Fundacja Ekologiczna „Zielona Akcja”
2. Stowarzyszenie Promocji Kultury Ziemi Pieńskiej
3. Stowarzyszenie Muzyków Ludowych w Bożnowie „Złote Łany”
4. Towarzystwo Przyjaciół Starego Węglińca
5. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe „Zamek Kliczków”
6. Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska
7. Ryszard Klisowski
8. Marzena Świergoń
9. Czesław Korniak
10. Lucyna Smoczyńska

Pierwszym Prezesem Zarządu oraz Kierownikiem Biura został Pan Zdzisław Lubas.
Funkcję to rozdzielono. W wyniku przeprowadzonego konkursu z dniem 07.09.2007r. Kierownikiem Biura został Pan Mariusz Leszczyński. Natomiast w drodze uchwały Zarządu Fundacji nr 5/2007 z dnia 01.10.2007r. Prezesem wybrany został Pan Jan Woronik.
Wstępnie teren działania Fundacji obejmował gminy skupione wokół południowo zachodniej części Borów Dolnośląskich tj. Małomice, Żagań, Żary, Iłowa, Przewóz, Wymiarki, Pieńsk, Węgliniec, Osiecznica. W drodze uchwały Rady Fundacji nr 10/2007 z dnia 07.11.2007r. obszar działania rozszerzył się dodatkowo o gminę Gozdnica.

Celem powołania Fundacji była chęć przystąpienia do realizacji projektu zatytułowanego „*Zrównoważony Rozwój Borów Dolnośląskich w aspekcie partnerstwa społecznego*” współfinansowanego ze środków Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania Pilotażowego Programu Leader + - Schemat II.
Umowa pomiędzy Fundacją Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA – Podmiotem Wdrażającym a Fundacją Bory Dolnośląskie o dofinansowanie projektu podpisana została w dniu 02.04.2007r. Sam projekt realizowany był do 15.05.2008r. W ramach projektu organizowano m.in.: działania promujące obszar LGD, działania informujące o obszarze LGD, działania szkoleniowo-warsztatowe oraz doradcze, w tym analizy, ekspertyzy oraz koncepcje wykorzystania potencjału regionu do jego rozwoju pod kontem turystycznym.

Do czasu zarejestrowania Stowarzyszenia w Krajowym Rejestrze Sądowym, oficjalną Partnerską Lokalną Grupą Działania na terenie Borów Dolnośląskich pozostawała Fundacja, która na bardzo zbliżonych zasadach, tj. w oparciu o swoich partnerów (kapitał społeczny), ustalony plan działania (strategię) oraz lokalny potencjał (zasoby przyrodnicze, kulturowe, potencjał gospodarczy, lokalną tożsamość, itp.) przystąpiła do inicjatywy utworzenia Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie łącznie z 39 pozostałymi podmiotami z 7 gmin zlokalizowanych w obrębie południowej części województwa lubuskiego i 3 z północnej części województwa dolnośląskiego.

Ogromne doświadczenie wyniesione z realizacji projektu oraz wspólne zaufanie i dalsza determinacja zaowocowała tym, ze decyzja o utworzeniu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Bory Dolnośląskie stała się faktem.

Walne zebranie założycielskie Stowarzyszenia odbyło się w siedzibie Gminnego Centrum Kultury i Sportu w Iłowej dnia 28.08.2008r., uchwalono wówczas statut Stowarzyszenia, wybrano Radę oraz dokonano wyboru członków Zarządu Stowarzyszenia i Komisji Rewizyjnej. Zarówno Rada jak i Zarząd ukonstytuował się jeszcze w tym samym dniu wybierając z pośród siebie władze statutowe Stowarzyszenia.

Skład Stowarzyszenia przedstawiał się następująco:

Jednostki Samorządu terytorialnego (sektor publiczny)	**Organizacje pozarządowe (sektor społeczny)**	**Osoby Fizyczne (sektor prywatny i/ lub gospodarczy)**
1. Gmina Iłowa 2. Gmina Gozdnica 3. Gmina Przewóz 4. Gmina Żagań 5. Gmina Żary 6. Gmina Małomice 7. Gmina Osiecznica 8. Gmina Węgliniec 9. Gmina Pieńsk 10. Miejsko – Gminny Ośrodek Kultury w Węglińcu 11. Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Osiecznicy 12. Gminna Biblioteka Publiczna w Przewozie	1. Fundacja Ekologiczna „Zielona Akcja” 2. Fundacja Lubuska Akademia Sztuki „ „CHICHY – ART.” 3. Fundacja „Bo tak!” z Łaz 4. Fundacja „Bory Dolnośląskie” w Iłowej 5. Stowarzyszenie Muzyków Ludowych w Bożnowie – „Złote Łany” 6. Ochotnicza Straż Pożarna w Gozdnicy 7. Miejski Klub Sportowy „Budowlani” w Gozdnicy 8. Ochotnicza Straż Pożarna w Przewozie 9. Stowarzyszenie Kulturowo – Oświatowe Równać Szanse w Wymiarkach 10. Towarzystwo Przyjaciół Starego Węglińca 11. Stowarzyszenie Promocji Kultury Ziemi Pieńskiej 12. Fundacja Pro Culturea Bono w Wrocławiu	1. Mariusz Leszczyński 2. Krzysztof Szustka 3. Wiesław Sieradzki 4. Ewa Grzelak 5. Lucyna Smoczyńska 6. Krystyna Michałów 7. Artur Gradecki 8. Jolanta Strojna 9. Jolanta Marciniak 10. Wincenty Chłostowski 11. Magdalena Piasecka Ludwin 12. Anna Lubas 13. Agata Adamczyk 14. Ewelina Rzepka 15. Joanna Malinowska

(Tabela nr 1 – Skład członkowski Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie. Źródło – dane własne)

Zgodnie z przyjętym wówczas statutem liczba członków Rady Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Bory Dolnośląskie” była zmienna i ustalana każdorazowo po uzupełnieniu jej składu przez Walne Zebranie Członków, ale nie mniejsza niż 16 i nie większa niż 21 osób. Rada składała się z co najmniej 50% przedstawicieli podmiotów o których mowa w art. 6 ust. 1 lit b i c rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w

sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, czyli partnerów gospodarczych i społecznych oraz innych odpowiednich podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, organizacje pozarządowe, w tym organizacje zajmujące się zagadnieniami z zakresu środowiska naturalnego, oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie równości mężczyzn i kobiet, działających na obszarze, którego dotyczy lokalna strategia rozwoju (parytet równowagi sektorów), przy czym w składzie Rady nie mogło być mniej niż 40% kobiet i mniej niż 40% mężczyzn (parytet równowagi płci). W skład Rady wchodziły zatem przedstawiciele wszystkich gmin będących Członkami Zwyczajnymi Stowarzyszenia, przy czym takim przedstawicielem mogła być również osoba fizyczna zameldowana na terenie danej gminy lub osoba prawna mająca siedzibę na terenie danej gminy. Członkowie byli odwoływani i powoływani przez Członków Walnego Zebrania.

Podział obowiązków przedstawiał się następująco:

Lp.	Nazwa Członka	Sektor (publiczny, społeczny, gospodarczy)	Rodzaj prowadzonej działalności	Funkcja w strukturze LGD
1	Gmina Iłowa – Paweł Lichtański	Publiczny	Przedstawiciel JST	Członek organu decyzyjnego
2	Gmina Gozdnica – Krzystof Jarosz	Publiczny	Przedstawiciel JST	Członek organu decyzyjnego
3	Gmina Przewóz – Ryszard Klisowski	Publiczny	Przedstawiciel JST	Członek organu decyzyjnego
4	Gmina Żagań – Agnieszka Antosz	Publiczny	Z up. Wójta pracownik JST	Członek organu decyzyjnego
5	Gmina Żary – Leszek Mrożek	Publiczny	Przedstawiciel JST	Członek organu decyzyjnego
6	Gmina Małomice – Małgorzata Sendecka	Publiczny	Przedstawiciel JST	Członek organu decyzyjnego
7	Gmina Osiecznica – Waldemar Nalazek	Publiczny	Przedstawiciel JST	Członek organu decyzyjnego
8	Gmina Węgliniec – Stanisław Mikołajczyk	Publiczny	Przedstawiciel JST	Członek organu decyzyjnego
9	Gmina Pieńsk – Jan Magda	Publiczny	Przedstawiciel JST	Członek organu decyzyjnego
10	Fundacja Ekologiczna „Zielona Akcja”- Irena Krukowska – Szopa	Społeczny	Prezes fundacji	Członek organu decyzyjnego
11	Fundacja Lubuska Akademia Sztuki „ „CHICHY – ART.” W Małomicach – Leokadia Brudzińska-Dobrowolska	Społeczny	Prezes fundacji	Członek organu decyzyjnego
12	Stowarzyszenie Muzyków Ludowych w Bożnowie – „Złote Łany – Tadeusz Błach	Społeczny	Przedstawiciel stowarzyszenia	Członek organu decyzyjnego
14	Towarzystwo Przyjaciół Starego Węglińca – Henryk Kapeluch	Społeczny	Przedstawiciel stowarzyszenia	Członek organu decyzyjnego
15	Ewelina Rzepka	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek organu decyzyjnego
16	Joanna Gajdzińska	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek organu decyzyjnego
17	Krystyna Michałów	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek organu decyzyjnego
18	Integer – Zamek Kliczków Magdalena Piasecka –Ludwin	Gospodarczy	Przedstawiciel firmy Integer – Zamek Kliczków	Członek organu decyzyjnego
19	Jolanta Strojna	Gospodarczy	Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą	Członek organu decyzyjnego
13	Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” –Roman Lichwiarz	Gospodarczy	Przedstawiciel Gminnej Spółdzielni „Samopomoc	Członek organu decyzyjnego

			Chłopska”	
20	Stowarzyszenie Promocji Ziemi Pieńskiej – Paweł Czapliński	Społeczny	Przedstawiciel stowarzyszenia	Członek zarządu
21	Fundacja Pro Culturae Bono w Wrocławiu –Jerzy Ludwin	Społeczny	Przedstawiciel fundacji	Członek zarządu
22	Fundacja „Bory Dolnośląskie” w Iłowej – Jan Woronik	Społeczny	Prezes Fundacji	Członek zarządu
23	Ochotnicza Straż Pożarna w Przewozie – Mirosława Klisowska	Społeczny	Przedstawiciel stowarzyszenia	Członek zarządu
24	Ewa Grzelak	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek zarządu
25	Mariusz Leszczyński	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek zarządu
26	Gminna Biblioteka Publiczna w Przewozie – Joanna Jaworska	Publiczny	Przedstawiciel samorządowej instytucji kultury	Przewodnicząca Komisji Rewizyjnej
27	Miejsko – Gminny Ośrodek Kultury w Węglińcu – Izabela Uśpieńska- Domagała	Publiczny	Przedstawiciel samorządowej instytucji kultury	Członek Komisji Rewizyjnej
28	Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Osiecznicy – Monika Kumosz	Publiczny	Przedstawiciel samorządowej instytucji kultury	Członek Komisji Rewizyjnej
29	Lucyna Smoczyńska	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek zwyczajny
30	Stowarzyszenie Kulturowo – Oświatowe Równać Szanse – Marcin Wiśniewski	Społeczny	Przedstawiciel stowarzyszenia	Członek zwyczajny
31	Krzysztof Szustka	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek zwyczajny
32	Ochotnicza Straż Pożarna w Gozdnicy – Jarosław Bąk	Społeczny	Przedstawiciel stowarzyszenia	Członek zwyczajny
33	Agata Adamczyk	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek zwyczajny
34	Anna Lubas	Społeczny	Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą	Członek zwyczajny
35	Artur Gradecki	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek zwyczajny
36	Wincenty Chłostowski	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek zwyczajny
37	Jolanta Marciniak	Społeczny	Osoba fizyczna	Członek zwyczajny
38	Justyna Lichwiarz	Społeczny	Przedstawiciel fundacji	Członek zwyczajny
39	Miejski Klub Sportowy „Budowlani” w Gozdnicy - Marek Goc	Społeczny	Przedstawiciel Klubu	Członek zwyczajny

(Tabela nr 2 – Charakterystyka pełnionych funkcji w Stowarzyszeniu LGD Bory Dolnośląskie na dzień 13.05.2013r. Źródło – dane własne)

W okresie programowania 2007-2013 Lokalna Strategia Rozwoju zakładała realizację trzech celów głównych:

a. Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i historycznego regionu.
   W cel ten wpisywały się kolejne trzy cele szczegółowe takie jak:
   - rozwój infrastruktury turystycznej,
   - promocja regionu Bory Dolnośląskie,
   - ochrona potencjału przyrodniczo-historycznego.

b. Wzrost miejsc pracy na obszarach wiejskich.
   Do tego celu przypisano kolejne trzy cele szczegółowe takie jak:
   - sieciowanie producentów, usługodawców i wytwórców produktów lokalnych,
   - promowanie mikroprzedsiębiorczości i wsparcie firm usługowych,
   - różnicowanie w gospodarstwach rolnych.

c. Wzrost kapitału społecznego w Borach Dolnośląskich.
   Na cel ten składały się również trzy cele szczegółowe:
   - integracja grup społecznych i gmin na obszarze Borów Dolnośląskich,

- zwiększenie lokalnej aktywności,
- rozwój współpracy partnerskiej.

Stopień wykorzystania budżetu określonego w ostatnim aneksie do umowy ramowej w stosunku do wniosków wybranych do dofinansowani przez Stowarzyszenie LGD Bory Dolnośląskie i dla których została wypłacona pomoc finansowa wynosi 71,16%.

Wskaźniki jakie wówczas przyjęto potwierdzają, że ogólny poziom ich realizacji był generalnie dość zadowalający - zwłaszcza w kontekście wskaźników produktu i rezultatu. Osiągnięte wartości tych dwóch typów wskaźników jeśli nie przekraczały wartości zakładanych lub równały się z nimi, to zazwyczaj nie były od nich relatywnie niższe.
W wyniku analizy osiągniętych wskaźników uznać należy, że istnieje dalsza potrzeba rozwoju regionu jakim są Bory Dolnośląskie w założonym wcześniej kierunku.
Przyglądając się szczególnie zrealizowanym operacjom uznać należy, że przyczyniły się one z jednej strony do zintegrowania zasobów osobowych takich jak sami mieszkańcy, którzy zaczynają identyfikować się z regionem jak również zasobów instytucjonalnych. Poziom współpracy zarówno samorządów jak i przedsiębiorców skupionych wokół Lokalnej Grupy Działania znacznie się polepszył a poziom współpracy wzrósł. Relacje pomiędzy przedstawicielami z różnych sektorów polepszyły się, rozluźniły i nabrały charakteru wspólnego zaufania ale i poczucia, że tylko współpraca rodzić może obfite plony.
Potencjał ten powinien zostać wykorzystany poprzez dalszy, systematyczny ich rozwój, doinwestowanie a także dokształcenie zasobów zaangażowanych w realizację poszczególnych działań.
Tak zintegrowany kapitał ludzki wykorzystany zostanie do dalszego rozwoju regionu w zakresie kultywowania odziedziczonych wartości kulturowych, realizacji działań edukacyjnych oraz rozwoju bazy pozwalającej na dalszą integrację zasobów osobowych i instytucjonalnych.

Stowarzyszenie LGD Bory Dolnośląskie w roku 2010 realizowała dodatkowo projekt współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich pt. „Sprawne LGD gwarancją rozwoju województwa lubuskiego". Celem projektu była poprawa skuteczności LGD w budowaniu współpracy międzysektorowej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, rozwój wiedzy członków LGD z zakresu form, narzędzi i instrumentów ekonomii społecznej, alternatywnych form zatrudniania społeczności wiejskiej oraz źródeł finansowania działań aktywizujących społeczność lokalną. Wartość projektu wynosiła 124.520 zł, z czego kwota dotacji stanowiła 111.100 zł. Umowa na realizację zadania stanowi załącznik do wniosku o wybór LGD do realizacji Strategii.

Stowarzyszenie LGD Bory Dolnośląskie w latach 2012-2014 było partnerem w realizacji projektu współpracy o akronimie SZKOT tj. Szlaki Konne Orężem Turystyki. Drugim partnerem projektu była LGD Pogórze Izerskie, natomiast liderem była LGD Wzgórza Dalkowskie. Projekt ten posiadał charakter regionalny i realizowany był przez 3 partnerów równolegle.

Stowarzyszenie LGD w okresie 2007-2013 posiadało również swoje biuro. Personel biura to te same osoby, które rozpoczęły prace jeszcze przy Schemacie II Leadera+ w Fundacji Bory Dolnośląskie. Zgodnie z przyjętym statutem personel zatrudniany jest przez Zarząd. Zarząd także dostosowuje skład osobowy biura do realnych potrzeb Stowarzyszenia oraz jego możliwości finansowych i organizacyjnych. Biurem Stowarzyszenia kieruje Dyrektor Biura. Odpowiada on bezpośrednio za organizację pracy całego personelu. Biuro Stowarzyszenia pracuje według uchwalonego regulaminu.

Struktura organizacyjna Biura Stowarzyszenia przedstawiała się następująco.

- Dyrektor Biura – Mariusz Leszczyński
- Główny Księgowy – Edyta Sawicka
- Specjalista ds. rozwoju obszarów wiejskich – Jolanta Marciniak-Sych
- Animator ds. projektów społecznych – Urszula Antończyk
- Kontroler prac w terenie (umowa zlecenie) – Agata Tymczyszyn

Wszyscy z zatrudnionych pracowników dzięki swojej wieloletniej pracy zdobyli solidne doświadczenie, wiedzę oraz praktykę niezbędną w nowym okresie programowania. Doświadczenie pracowników biura oraz opis stanowisk stanowi załącznik do wniosku o wybór LGD do realizacji Strategii.

5. Opis struktury LGD

Obecnie struktura Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Bory Dolnośląskie jest tak skonstruowana, aby oddawać w sposób reprezentatywny obszar LGD i społeczność zamieszkującą na jego obszarze.

Obecnie Lokalną Grupę Działania tworzy 58 podmiotów, z czego sektor publiczny reprezentuje 13 podmiotów, sektor gospodarczy 13 podmiotów, sektor społeczny 15 podmiotów oraz 17 mieszkańców. Poniższa tabela w sposób szczegółowy prezentuje skład Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie.

Gmina	Sektor publiczny	Sektor gospodarczy	Sektor społeczny	Mieszkańcy
Małomice	Urząd Miejski w Małomicach reprezentowany przez: Małgorzatę Sendecką	Katering Halinka reprezentowana przez: Elżbietę Sieniuć	Fundacja Chichy Art. Reprezentowaną przez: Leokadię Brudzińską-Dobrowolską Fundacja A Priori reprezentowana przez: Mariusza Leszczyńskiego	Ewa Ciućmańska
Gozdnica	Urząd Gminy Gozdnica reprezentowany przez: Krzysztofa Jarosza	MARKET PLUS ECO-WOOD reprezentowany przez: Jarosława Podyma	Fundacja Instytut Wsparcia Aktywności Społecznej reprezentowany przez: Joannę Gajdzińską	Ewa Grzelak
Wymiarki	Urząd Gminy w Wymiarkach reprezentowany przez: Wojciecha Olszewskiego Gminny Ośrodek Kultury i Biblioteki reprezentowany przez: Annę Janus-Szymańską	„MeVi" reprezentowane przez: Jarosława Biesiadeckiego Zakład Mararniczy „Czarniecki i syn" reprezentowany przez: Jarosława Czarnieckiego STUDIO DEKORACJI ŚLUBNEJ „EVII" reprezentowane przez: Ewelinę Podyma	Stowarzyszenie kulturalno-Sportowe ISKRA reprezentowane przez: Ireneusza Klejszta	Krystyna Michałów
Żagań	Urząd Gminy Żagań reprezentowany przez: Agnieszkę Antosz	AUTO – CZĘŚCI reprezentowane przez: Monikę Lipską	Stowarzyszenie Muzyków Ludowych „Złote Łany" reprezentowane przez: Tadeusza Błacha	Adam Górniak
Żary	Urząd Gminy w Żarach reprezentowany przez: Leszka Mrożka	Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska" reprezentowana przez: Romana Lichwiarza	Stowarzyszenie „Łaz – Zielony Las" reprezentowane przez: Danutę Lichwiarz Fundacja Natura Polska reprezentowana przez: Krzysztofa Piasecznego	Ewelina Wentlant Genowefa Jurec
Przewóz	Urząd Gminy Przewóz reprezentowana przez: Ryszarda Klisowskiego	Stawicki Andrzej PHU MASINEXPORT BIKE HOSTEL - reprezentowany przez: Andrzeja Stawickiego	Ochotnicza Straż Pożarna w Przewozie reprezentowana przez: Mirosławę Klisowską Stowarzyszenie na rzecz rozwoju Dobrochowa reprezentowane przez: Bożenę Staniek	Ewelina Rzepka Joanna Jaworska
Iłowa	Urząd Gminy w Iłowej reprezentowany przez: Pawła Lichtańskiego	Janina Królewicz Reprezentowana przez: Janinę Królewicz	Fundacja Bory Dolnośląskie reprezentowana przez: Jana Woronika	Jolanta Marciniak-Sych

Osiecznica	Urząd Gminy Osiecznica reprezentowany przez: Waldemara Nalazeka Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Osiecznicy reprezentowany przez: Monikę Kumosz	Zamek Kliczków sp. z o.o., Centrum konferencyjno –wypoczynkowe reprezentowany przez: Magdalenę Piasecką-Ludwin	Stowarzyszenie „Leśna Ławszowa” reprezentowane przez: Wandę Abram	Tomasz Słonecki
Pieńsk	Urząd Miasta i Gminy w Pieńsku reprezentowany przez: Adriannę Wojdak	Firma Handlowa „TOMAR” reprezentowana przez: Jolantę Strojną	Stowarzyszenie Promocji Kultury Ziemi Pieńskiej reprezentowane przez: Pawła Czaplińskiego	Jerzy Strojny Artur Gradecki
Węgliniec	Urząd Gminy i Miasta Węgliniec reprezentowany przez: Stanisława Mikołajczyka Miejsko- Gminny Ośrodek Kultury w Węglińcu reprezentowany przez: Izabelę Uśpieńską-Domagała	USŁUGI OGÓLNOBUDOWLANE reprezentowane przez Mariusza Wieczorka Sklep Wielobranżowy Reprezentowany przez: Beatę Świderską	Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Węglinieckiej reprezentowane przez: Krzysztofa Polewskiego	Agata Adamczyk Edward Remiszewski Danuta Wawrzynek Paweł Lubarski Jadwiga Kuternozińska
Z poza obszaru LGD			Fundacja Pro Culturae Bono reprezentowana przez: Jerzego Ludwina Fundacja Ekologiczna „Zielona Akcja” reprezentowana przez: Irenę Krukowską Szopa	

(Tabela nr 3 – Wykaz członków LGD. Źródło – dane własne)

Strukturę LGD tworzą – zgodnie z uchwalonym Statutem – następujące organy:

a) Walne Zebranie Członków
b) Rada
c) Zarząd
d) Komisja Rewizyjna

Dokładnie kompetencje poszczególnych organów władzy Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie reguluje przyjęty statut oraz Regulaminy pracy poszczególnych organów.

Poza statutowymi organami Stowarzyszenie LGD Bory Dolnośląskie posiada własne biuro zlokalizowane w Iłowej przy ul. Żeromskiego 25, które wynajmuje od Zakładu Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Iłowej. Biuro stowarzyszenia jest równocześnie jego siedzibą. Opis warunków technicznych i lokalowych znajduję się w poniższej tabeli.

Powierzchnia biura:	52,32 m^2
Liczba pomieszczeń:	2 biurowe (27,62 m²), 1 sala szkoleniowa (24,70 m²),
Liczba stanowisk pracy:	3 docelowo 4
Wydzielone miejsce na archiwum	Opis: jedno z pomieszczeń biurowych o pow. (25 m²) przeznaczone będzie do zorganizowania w nim archiwum. Wyposażone zostanie w dużą szafę zamykaną na klucz, w której będą przechowywane dokumenty. Będzie to jednocześnie wydzielone pomieszczenie do obsługi beneficjentów,
Możliwość obsługi potencjalnych beneficjentów	Opis: w biurze wydzielone zostaną dwa osobne pomieszczenia do obsługi interesantów, jedno o pow. 15,0 m^2, wyposażone w biurko, sprzęt komputerowy z dostępem do internetu i telefon oraz drugie o powierzchni 25,0 m^2
Dostęp do Internetu:	Stały dostęp do Internetu bezprzewodowego dzięki wykorzystaniu liveboxa. Umożliwia to rozprowadzenie sieć komputerowej na wiele stanowisk
Dostępny sprzęt biurowy:	- komputer stacjonarny 1 zestaw, - laptopy 3 szt. - rzutnik multimedialny z ekranem, - urządzenie wielofunkcyjne (kserokopiarka z drukarką i skanerem), - drukarka kolorowa oraz skaner z formatem A4, - telefon z faksem, - aparat fotograficzny, - meble biurowe.
Dokładne dane teleadresowe:	68-120 Iłowa ul. Żeromskiego 25 tel/faks 68 377 47 17 e-mail: biuro@borydolnoslaskie.org www.bory.org.pl

(Tabela nr 4 - Warunki techniczne i lokalowe biura. Źródło – dane własne)

Stowarzyszenie zatrudniać będzie czterech pracowników w oparciu o umowę o pracę (łącznie trzy i pół etatu), ponadto na podstawie umów cywilnoprawnych będą zatrudniani doradcy oraz szkoleniowcy. Regulamin pracy biura Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie zawiera zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników, uprawnienia dyrektora biura, godziny pracy biura, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD, procedurę naboru pracowników, opis stanowisk oraz zasady świadczenia doradztwa wraz z metodą oceny efektywności świadczonego doradztwa.

Wolontariat i staże w biurze LGD
Dla rozwoju kapitału ludzkiego na obszarze działania Stowarzyszenia, Biuro Stowarzyszenia planuje korzystać – w ramach swoich możliwości organizacyjnych – z pomocy wolontariuszy. Dopuszcza się możliwość wolontariatu stałego (np. przy obsłudze strony internetowej LGD) i okazjonalnego (np. przy organizowanych przedsięwzięciach informacyjnych, promocyjnych).
Stowarzyszenie – w miarę potrzeb i możliwości – w porozumieniu z Powiatowymi Urzędami Pracy, organizuje staże i praktyki w Biurze Stowarzyszenia.

6. Opis składu organu decyzyjnego

W dniu 12 października 2015r. w drodze uchwały Walnego Zebrania Członków Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie wybrano skład organu decyzyjnego tj. Rady Stowarzyszenia. W jej skład weszło 15 członków reprezentujących wszystkie sektory oraz przedstawiciele mieszkańców. Reprezentatywność poszczególnych organów rozłożono w sposób równomierny, dbając o to by każdemu z nich przypadła równa liczba reprezentantów, zapobiegając tym samym dominacji jakiejkolwiek grupy interesu. Kwestia ta szczegółowo została uregulowana poprzez wprowadzenie stosownych zapisów w Statucie Stowarzyszenia i Regulaminie pracy Rady. Sektor publiczny ograniczono do poziomu 26,66% przy czym jeden z członków, który złożył deklaracje z ramienia sektora społecznego zaliczony został również do sektora publicznego z racji zajmowanego stanowiska Dyrektora Domu Kultury. Poniższa tabela obrazuje skład Rady Stowarzyszenia.

L.p.	***Imię i nazwisko***	***Sektor***
1.	*Ryszard Klisowski*	*Publiczny*
2.	*Stanisław Mikołajczyk*	*Publiczny*
3.	*Agnieszka Antosz*	*Publiczny*
4.	*Joanna Gajdzińska*	*Publiczno-Społeczny*
5.	*Wanda Abram*	*Społeczny*

6.	*Tadeusz Błach*	*Społeczny*
7.	*Leokadia Brudzińska-Dobrowolska*	*Społeczny*
8.	*Paweł Czapliński*	*Społeczny*
9.	*Magdalena Piasecka – Ludwin*	*Gospodarczy*
10.	*Jolanta Strojna*	*Gospodarczy*
11.	*Roman Lichwiarz*	*Gospodarczy*
12.	*Jarosław Biesiadecki*	*Gospodarczy*
13.	*Ewa Grzelak*	*Przedstawiciel mieszkańców*
14.	*Krystyna Michałów*	*Przedstawiciel mieszkańców*
15.	*Jadwiga Kuternozińska*	*Przedstawiciel mieszkańców*

(Tabela nr 5 – Skład organu decyzyjnego Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie. Źródło – dane własne)

7. Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Organem decyzyjnym odpowiedzialnym za ocenę wniosków jest Rada Stowarzyszenia. Jej skład opiera się w większości na osobach, którzy pełnili funkcję członka Rady Stowarzyszenia w okresie 2007-2013 (Ryszard Klisowski, Agnieszka Antosz, Joanna Gajdzińska, Tadeusz Błach, Lena Brudzińska, Magdalena Piasecka Ludwin, Jolanta Strojna, Roman Lichwiarz i Krystyna Michałów). Posiadają tym samym doświadczenie w zakresie oceny wniosków.

W celu zapewnienia transparentności i przejrzystości w wyborze operacji wprowadzono kilka rozwiązań:

- Określono mierzalne i przejrzyste Kryteria Wyboru Operacji oraz Kryteria Wyboru Grantów, a w przypadku kryteriów jakościowych opisano podejście do ich oceny;
- Zagwarantowano stosowanie tych samych Kryteriów Wyboru Operacji w całym procesie wyboru w ramach danego naboru;
- Wprowadzono papierowe karty oceny operacji,
- Przyjmowanie wniosków w drodze uchwał Rady,
- Zapewniono zachowanie parytetu w poszczególnych głosowaniach organu decyzyjnego gwarantującego, że co najmniej 50% głosów podczas dokonywania wyboru operacji nie pochodzi od przedstawicieli sektora publicznego,
- Założono prowadzenie rejestru interesów członków Rady;
- Opracowano procedury wyboru wniosków/grantów oraz opisano sposób udostępnia ich do wiadomości publicznej,
- W procedurach wyboru operacji/grantów opisano sposoby oceny zgodności operacji z LSR i wyboru operacji do dofinansowania zapobiegające rozbieżnym ocenom tych samych kryteriów, przyznawaniu błędnej punktacji itp.,
- Określono zadania i zakres odpowiedzialności osób/organów biorących udział w ocenie operacji,
- Opisano zasady wnoszenia i rozpatrywania odwołań/protestu od decyzji organu decyzyjnego;
- Upowszechnianie protokołów z oceny wraz z informacją o wykluczeniu z oceny poszczególnych członków Rady;
- Opracowano Regulamin Pracy Rady;
- Opracowano plan szkolenia członków Rady;

8. Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD

Podstawowe dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD to:

- Statut,
- Regulamin pracy Rady Stowarzyszenia;
- Procedura wyboru operacji realizowane przez podmioty inne niż LGD,
- Procedura wyboru projektów grantowych;
- Procedura wykluczenia członka Rady z oceny,
- Plan szkoleń członków Rady;
- Regulamin pracy Biura;
- Regulamin pracy Walnego Zebrania Członków Stowarzyszenia;
- Regulamin pracy Zarządu Stowarzyszenia;
- Regulamin pracy Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia;

Statut, Kryteria Wyboru Operacji, Kryteria Wyboru Grantów oraz Procedura wyboru operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD, a także Procedura wyboru projektów grantowych są uchwalane i aktualizowane przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie. Natomiast poszczególne regulaminy prac organów ich dotyczących są opracowywane, uchwalane i aktualizowane przez te organy, z tym, że do kompetencji Zarządu należy opracowanie, uchwalanie i zmienianie Regulaminu pracy Biura LGD wraz z załącznikami, tj. procedurą naboru pracowników, zasadami świadczenia doradztwa, zasadami zatrudniania i wynagradzania pracowników, opisem stanowisk i udostępnienia informacji będących w dyspozycji LGD. Wyżej wymienione dokumenty regulują między innymi takie kwestie jak zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organów, sposób powoływania organów i możliwości kandydowania do nich przez członków Stowarzyszenia, zasady w zakresie określania kworum i systemu głosowania, zasady protokołowania posiedzeń oraz szczegółowo regulują sprawy związane z wykonywaniem zadań przewidzianych dla poszczególnych organów bądź biura LGD. Opracowane regulaminy (Rady, Zarządu, Komisji Rewizyjnej i biura LGD) były poddane konsultacjom na Walnym Zebraniu Członków, a następnie udostępnione na stronie internetowej.

Rozdział II. Partycypacyjny charakter LSR

Budowa Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność została podzielona na 7 etapów tj.:

- Prace związane z diagnozą obszaru,
- Prace związane z przeprowadzeniem analizy SWOT,
- Prace związane z opracowaniem celów Strategii oraz jej wskaźników,
- Prace związane z określeniem kształtu budżetu,
- Prace związane z opracowaniem Planu Komunikacyjnego,
- Prace związane z opracowaniem Planu Działania,
- Prace związane z określeniem zasad monitoringi i ewaluacji Strategii.

Realizacja każdego z etapów zakładała wykorzystanie odpowiednich i skutecznych narzędzi partycypacyjnych. Ich liczba uzależniona była od potrzeb, rodzaju prac jego zakresu i możliwości samej LGD. Zastosowane narzędzia pozwalały na czynny udział przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego, społecznego oraz mieszkańców. W proces planowania strategicznego zaangażowani byli przede wszystkim lokalni liderzy, którzy najlepiej znają własne środowisko, w którym funkcjonują, a ich udział gwarantował dotarcie do jak najszerszego kręgu mieszkańców. Wykorzystane narzędzia to:

- Organizacja otwartych, warsztatowych spotkań z mieszkańcami,
- Przeprowadzenie badań ankietowych,
- Zaproszenie mieszkańców do składania opinii,
- Zasięgnięcie opinii eksperta,
- Praca powołanego na potrzeby opracowania Strategii Zespołu Roboczego,
- Organizacja Dnia Otwartego,
- Organizacja indywidualnych konsultacji telefonicznych z mieszkańcami,
- Analiza raportu ewaluacyjnego

Owocem tak szeroko prowadzonych prac jest przyjęta strategia, która odzwierciedla potrzeby mieszkańców, bazuje na własnym potencjale kulturowym i przyrodniczym. Wykorzystuje własny dorobek a także możliwości zarówno sektora gospodarczego, jak i samorządowego i społecznego. Zaproponowane cele, przyjęte wskaźniki, harmonogram ich osiągania, przyjęty budżet to wynik wielotygodniowych prac, wynik różnych kompromisów ale i pewien drogowskaz i propozycja działań rozwoju całego obszaru jakim są Bory Dolnośląskie.
Poniższa tabela w sposób bardzo szczegółowy opisuje poszczególne etapy prac nad Strategią, narzędzia jakie w tym czasie zostały wykorzystane oraz wyniki propozycji zgłaszanym zarówno przez samych mieszkańców jak i zewnętrznego eksperta.

Etap tworzenia Strategii	Narzędzia partycypacyjne	Efekt	Wykorzystanie zgłaszanych uwag
Diagnoza obszaru	• Organizacja otwartych, warsztatowych spotkań z mieszkańcami, • Przeprowadzenie badań ankietowych wśród mieszkańców, • Zaproszenie mieszkańców do składania opinii, • Zasięgnięcie opinii eksperta, • Analiza raportu ewaluacyjnego,	• Organizacja 10 spotkań z mieszkańcami, • Udział grupy 117 mieszkańców w otwartych spotkaniach warsztatowych, • Zebranie i przeanalizowanie 80 ankiet od mieszkańców, • Zebranie 2 opinii mieszkańców dotyczących uzupełnienia diagnozy obszaru w zakresie: - wyodrębnienia w pkt. 1 dwóch podpunktów dotyczących kapitału społecznego oraz potencjału demograficznego, - uzupełnienia pkt 8 o informacje na temat zanieczyszczenia środowiska, • Zebranie 1 uwagi od eksperta dotyczących diagnozy obszaru tj.: - wykreślenie w pkt 8 obszarów chronionego krajobrazu jako mało istotnych z punktu widzenia turysty, • Wykorzystanie w procesie diagnozy obszaru danych z raportu ewaluacyjnego.	• Zebrane na tym etapie opinie zgłoszone zarówno przez mieszkańców regionu jak i eksperta zostały uwzględnione przez Zespół Roboczy w całości a zmiany naniesione do Strategii.
Analiza SWOT	• Organizacja otwartych spotkań z mieszkańcami, • Przeprowadzenie badań ankietowych wśród mieszkańców, • Zaproszenie mieszkańców do składania opinii, • Zasięgnięcie opinii eksperta, • Analiza raportu ewaluacyjnego, • Praca Zespołu Roboczego.	• Organizacja 10 spotkań z mieszkańcami, • Udział grupy 117 mieszkańców w otwartych spotkaniach warsztatowych, • Zebranie i przeanalizowanie 80 ankiet od mieszkańców, • Zebranie 2 opinii mieszkańców – nie zgłoszono, • Zebranie 1 uwagi od eksperta dotyczącego analizy SWOT w zakresie: - usunięcia zarówno z mocnych i słabych stron jak i szans i zagrożeń tych elementów, które nie mają związku z zakresem diagnozy obszaru oraz wsparciem z EFRROW, • Wykorzystanie w procesie analizy SWOT obszaru danych z raportu ewaluacyjnego. • Organizacja 1 – ego posiedzenia Zespołu Roboczego	• Zebrana na tym etapie opinia eksperta została uwzględniona przez Zespół Roboczy a zmiany naniesione do Strategii.

		w celu zamknięcia prac nad diagnozą oraz analizą SWOT w tym odniesienie się do zgłoszonych uwag.	
Cele i wskaźniki	• Organizacja otwartych spotkań z mieszkańcami, • Przeprowadzenie badań ankietowych wśród mieszkańców, • Zaproszenie mieszkańców do składania opinii, • Zasięgnięcie opinii eksperta, • Praca Zespołu Roboczego.	• Organizacja 10 spotkań z mieszkańcami, • Udział grupy 117 mieszkańców w otwartych spotkaniach warsztatowych, • Zebranie i przeanalizowanie 80 ankiet od mieszkańców, • Zebranie 3 opinii mieszkańców dotyczących uzupełnienia listy produktów: - w celu ogólnym 2 o remont boiska w Olbrachtowie, - w celu ogólnym 2 o budowę placu zabaw w Sieniawie Żarskiej, - w celu ogólnym 2 o budowę kolejnych miejsc rekreacji ruchowej na terenie Gminy Żary. • Zebranie 1 opinii eksperta w zakresie wprowadzenia zaproponowanych zmian do tabeli z matryca logiczną • Organizacja 2 – ego posiedzenia Zespołu Roboczego w celu zamknięcia prac nad celami i wskaźnikami, w tym odniesienie się do zgłoszonych uwag.	• Zebrane na tym etapie opinie zgłoszone zarówno przez mieszkańców regionu jak i eksperta zostały uwzględnione przez Zespół Roboczy w całości a zmiany naniesione do Strategii.
Budżet	• Zaproszenie mieszkańców do składania opinii, • Zasięgnięcie opinii eksperta, • Praca Zespołu Roboczego; • Organizacja indywidualnych konsultacji telefonicznych z mieszkańcami	• Wykonano łącznie 25 telefonów do przedstawicieli wszystkich sektorów, w tym także mieszkańców z prośbą o zaopiniowanie zaproponowanego planu komunikacyjnego; • Zebranie 3 opinii do budżetu zgłoszonych przez mieszkańców w zakresie zwiększenia dla JST puli środków, • Zebranie opinii od eksperta – nie zebrano • Organizacja 3 – ciego posiedzenia Zespołu Roboczego w celu zamknięcia prac nad budżetem, w tym odniesienie się do zgłoszonych uwag.	• Zebrane na tym etapie opinie zgłoszone głównie przez JST nie zostały uwzględnione przez Zespół Roboczy. Zaproponowany podział środków pozostał niezmieniony.
Plan Komunikacyjny	• Organizacja Dnia Otwartego, • Zaproszenie mieszkańców do składania opinii, • Zasięgnięcie opinii eksperta, • Organizacja indywidualnych konsultacji telefonicznych z mieszkańcami	• Organizacja Otwartego Dnia w trakcie V edycji Festiwalu Kulinarnego Borów Dolnośląskich „Ale pasztet" oraz omówienie założeń do Planu Komunikacyjnego; • Wykonano łącznie 25 telefonów do przedstawicieli wszystkich sektorów, w tym także mieszkańców z prośbą o zaopiniowanie zaproponowanego planu ko-	• Zebrane na tym etapie opinie zgłoszone zarówno przez mieszkańców jak i eksperta zostały przeanalizowane przez Zespół Roboczy na jego trzecim posiedzeniu.

		munikacyjnego; • Zebranie 1 opinii mieszkańców dotyczącej określenia dat realizacji poszczególnych działań w ujęciu rocznym a tym samym skrócenie rozległej tabeli, • Zebranie 1 opinii eksperta w zakresie dostosowania Planu Komunikacyjnego do wszystkich grup docelowych określonych w Strategii.	
Plan Działania	• Organizacja Dnia Otwartego • Organizacja indywidualnych konsultacji telefonicznych z mieszkańcami, • Zaproszenie mieszkańców do składania opinii • Zasięgnięcie opinii eksperta, • Praca Zespołu Roboczego	• Organizacja Otwartego Dnia w trakcie V edycji Festiwalu Kulinarnego Borów Dolnośląskich „Ale pasztet" oraz omówienie założeń do Planu Działania z grupą • Wykonano łącznie 25 telefonów do przedstawicieli wszystkich sektorów, w tym także mieszkańców z prośbą o zaopiniowanie Planu Działania • Zebranie opinii mieszkańców – nie zebrano • Zebranie 1 opinii eksperta w zakresie konieczności ujednolicenia wskazanych i opisanych wcześniej wskaźników produktu z tablicą logiczną oraz planem działania; • Organizacja 3 – ciego posiedzenia Zespołu Roboczego w celu zamknięcia prac nad Planem Działania, w tym odniesienie się do zgłoszonych uwag	• Zebrane na tym etapie opinie zgłoszone zarówno przez mieszkańców jak i eksperta zostały przeanalizowane przez Zespół Roboczy na jego trzecim posiedzeniu.
Zasady monitoringu i ewaluacji	• Organizacja indywidualnych konsultacji telefonicznych z mieszkańcami, • Zaproszenie mieszkańców do składania opinii • Zasięgnięcie opinii eksperta. • Praca Zespołu Roboczego.	• Wykonano łącznie 25 telefonów do przedstawicieli wszystkich sektorów, w tym także mieszkańców z prośbą o zaopiniowanie zaproponowanych zasad monitorowania działań podejmowanych w ramach Strategii, w tym zasad jej ewaluacji. • Zebranie opinii mieszkańców – nie zebrano • Zebranie opinii eksperta – w zakresie doprecyzowania sposobu wykonania badania w tabeli prezentującej elementy podlegające monitorowaniu • Organizacja 4 – tego posiedzenia Zespołu Roboczego w celu domknięcia prac zasadami monitoringu i ewaluacji, w tym odniesienie się do zgłoszonych uwag	• Zaproponowane wcześniej uwagi zgłoszone zarówno przez mieszkańców jak i eksperta zostały uwzględnione przez Zespół Roboczy.

(Tabela nr 6 – Etapy prac nad Strategią oraz wykorzystane do tego celu narzędzia. Źródło – dane własne)

Po przeprowadzonych badaniach i analizach wysnuto następujące wnioski:

a) Ze względu na stosunkowo wysokie bezrobocie niezbędne jest pobudzanie przedsiębiorczości poprzez rozwój istniejących przedsiębiorstw i utworzenie nowych miejsc pracy – grupa docelowa przedsiębiorcy;
b) Ze względu na brak miejsc pracy i niskie dochody mieszkańców wsi oraz zagrożenie ubóstwem konieczne jest tworzenie miejsc pracy poprzez działania polegające na zakładaniu działalności gospodarczej – grupa docelowa to osoby fizyczne (zwłaszcza osoby defaworyzowane pod kątem dostępu do rynku pracy);
c) Ze względu na potrzebę rozwoju turystyki jako jednego z głównych kierunków rozwoju gmin wchodzących w skład LGD konieczne jest wykorzystanie potencjału regionu tworzenie sieci podmiotów współpracujących w zakresie świadczenia usług turystycznych – grupa docelowa: przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe;
d) Ze względu na słabo rozwinięty kapitał społeczny w gminach należących do LGD należy prowadzić działania wzmacniające potencjał organizacji pozarządowych oraz aktywność lokalnej społeczności, a także te mające na celu zachowanie dziedzictwa lokalnego – grupa docelowa: organizacje pozarządowe, mieszkańcy, osoby fizyczne, osoby zagrożone wykluczeniem;
e) Ze względu na ograniczony dostęp mieszkańców wsi do usług publicznych, głównie społecznych, kulturalnych i edukacyjnych należy zadbać o rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury (turystycznej lub rekreacyjnej, kulturalnej, drogowej gwarantującej poprawę dostępu do instytucji pożytku publicznego - grupa docelowa: jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, mieszkańcy, osoby defaworyzowane pod kątem dostępu do rynku pracy;

Wszystkie powyżej skonstruowane wnioski zostały wykorzystane w procesie formułowania celów, przedsięwzięć i wskaźników. Na ich podstawie wyodrębniono cele ogólne:

1) Pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości (wniosek a, b i c);
2) Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego regionu (wniosek e);
3) Wzrost kapitału społecznego na obszarze LGD (wniosek d).

Metody, które będą wykorzystywane do animacji społeczności lokalnej zostały dostosowane do poszczególnych grup docelowych oraz zakresu wsparcia w ramach LSR i przedstawiają się następująco:

- Aktywizacja mieszkańców - za pomocą organizacji kampanii informacyjnej i bezpośrednich spotkań;
- Aktywizacja organizacji pozarządowych i osób fizycznych - za pomocą organizacji kampanii informacyjnej, bezpośrednich spotkań i cyklu szkoleniowego oraz badania poziomu satysfakcji – projekty grantowe;
- Aktywizacja osób fizycznych chcących założyć działalność gospodarczą (szczególnie tych z grup defaworyzowanych pod kątem dostępu do rynku pracy) - za pomocą organizacji kampanii informacyjnej, bezpośrednich spotkań i cyklu szkoleniowego oraz badania poziomu satysfakcji – podejmowanie działalności gospodarczej;
- Aktywizacja przedsiębiorców chcących rozwinąć prowadzoną działalność gospodarczą - za pomocą organizacji kampanii informacyjnej, bezpośrednich spotkań i cyklu szkoleniowego oraz z badania poziomu satysfakcji – rozwój przedsiębiorstw;
- Aktywizacja przedsiębiorców, którzy chcą współpracować między sobą - za pomocą organizacji kampanii informacyjnej, bezpośrednich spotkań i cyklu szkoleniowego oraz badanie poziomu satysfakcji – wspieranie współpracy między podmiotami wykonującymi działalność gospodarczą;
- Aktywizacja jednostek samorządu terytorialnego - za pomocą organizacji kampanii informacyjnej, bezpośrednich spotkań i cyklu szkoleniowego oraz badanie poziomu satysfakcji - rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej i kulturalnej, budowa lub przebudowa dróg gminnych lub powiatowych;
- Aktywizacja grup defowaryzowanych pod kątem dostępu do rynku pracy – premiowanie tych operacji, które zakładają zatrudnianie osób ze wskazanej grupy, organizacja kampanii informacyjnej, bezpośrednie spotkania i cykl szkoleniowy;
- Aktywizowanie osób zagrożonych wykluczeniem – premiowanie tych operacji, które zakładają budowę infrastruktury społecznej bądź rozwój oferty skierowanej do osób w wieku poprodukcyjnym oraz bezpośrednie spotkania.

Rozdział III. Diagnoza - opis obszaru i ludności

1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR

Biorąc pod uwagę wykorzystane elementy, opisane w poprzednim rozdziale, które posłużyły do opracowania LSR, wyróżniono następujące grupy odbiorców:

a) Mieszkańcy,
b) Osoby fizyczne,

c) Organizacje pozarządowe,
d) Przedsiębiorcy,
e) Jednostki samorządu terytorialnego,
f) Grupy defaworyzowane pod kątem dostępu do rynku pracy,
g) Osoby zagrożone wykluczeniem społecznym tj. osoby w wieku poprodukcyjnym.

1.1 Kapitał społeczny

Głównym przedmiotem analizy kapitału społecznego Borów Dolnośląskich była aktywność społeczna mieszkańców oraz współpraca mieszkańców i podmiotów. Dokonano tego na podstawie danych z raportu ewaluacyjnego dotyczącego poprzedniego okresu programowania oraz informacji zebranych podczas konsultacji na Walnym Zebraniu Członków. Zestawienie tych elementów pozwoliło na zdiagnozowanie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji Strategii. Natomiast późniejsza analiza sektora gospodarczego, analiza dostępu do rynku pracy oraz analiza działań podejmowanych przez Ośrodki Pomocy Społecznej, w tym szczególnie liczba osób ubiegających się o pomoc oraz powody ubiegania się o tą pomoc, pozwoliła na zdefiniowanie grup defaworyzowanych w stosunku dostępu do rynku pracy.

Skalę niedoboru w zakresie aktywności społecznej pokazują wyniki badań ewaluacyjnych przeprowadzonych przez LGD po zakończeniu realizacji perspektywy finansowej w latach 2007-2013. Jednym z elementów poruszanym w kwestionariuszu ankiety było pytanie dotyczące skłonności mieszkańców oraz podmiotów działających na obszarze objętym Strategią do zaangażowania się na rzecz lokalnej społeczności w ich gminach. Respondentów proszono zarówno o odpowiedź na pytanie o własną skłonność co do zaangażowania się na rzecz lokalnej wspólnoty, jak i oszacowanie, czy mieszkańcy gmin, w których mieszkają generalnie przejawiają gotowość do tego typu działania. Biorący udział w badaniu częściej określali siebie samych jako osoby skłonne do podjęcia działań na rzecz lokalnej społeczności, rzadziej przypisując tego typu skłonność reszcie mieszkańców własnej gminy. Pomimo że w obu wypadkach odpowiedzi deklarujące skłonność do zaangażowania się stanowiły relatywną większość, to jednak w obu przypadkach mamy do czynienia z niemałym obszarem społecznej bierności w tej kwestii.

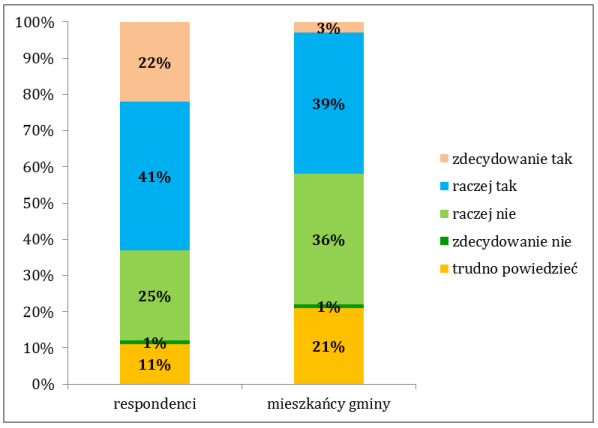

Wykres 1. *Struktura odpowiedzi na pytania o skłonność zaangażowania się na rzecz społeczności lokalnej - samych respondentów i mieszkańców gminy ogółem Źródło: Raport z badań ewaluacyjnych*

Tylko 53% wszystkich biorących udział w badaniu ewaluacyjnym potrafiła wskazać konkretne projekty/działania, które ich zdaniem były realizowane za pośrednictwem LGD Bory Dolnośląskie. Wynik ten sugeruje potrzebę kontynuacji działań związanych z promocją własnej marki i podejmowanych pod jej egidą działań.
Wyniki analizy działań zrealizowanych w okresie 2007-2013 w zakresie Małych Projektów potwierdzają także bardzo niewielki zakres współpracy zarówno samych mieszkańców jak i podmiotów funkcjonujących na obszarze objętym LSR w zakresie realizacji wspólnych działań mających wpływ na poprawę warunków życia na obszarach wiejskich. Sytuację tą potwierdzają takie dane statystyczne jak:
- liczba małych projektów zrealizowanych w partnerstwie z innymi podmiotami – 0;
- liczba wolontariuszy zaangażowanych w realizację małych projektów – 0;

Pomimo, że element zaangażowania zasobów osobowych w realizację działań był punktowany w ramach Lokalnych Kryteriów Wyboru to nie stanowił on podstawy do włączenia w planowane działania zarówno innych organizacji pozarządowych, samych mieszkańców jak i innych partnerów życia społecznego. Wszystkie projekty realizowane były przez beneficjentów samodzielnie, bez zaangażowania w nie zarówno formalnych jak i nieformalnych partnerów. Informacja ta potwierdza zatem tezę, iż stopień rozwoju kapitału społecznego w Borach Dolnośląskich jest bardzo niski i wymaga on dalszej interwencji.

1.2 Potencjał demograficzny

Obszar LGD wg danych na dzień 31.12.2013 r. zamieszkuje 66 208 osób, porównując to z liczbą ludności w 2006 r., która wynosiła 66 010 należy odnotować wzrost o 198 osób. W 2010 r. liczba ludności była największa i wyniosła 66 537 osób, od tego momentu obserwujemy tendencje spadkowe, jednak nadal liczba ludności jest wyższa niż przed tą datą. Zostało to przedstawione na wykresie zamieszczonym pod tabelką. Najwięcej osób zamieszkuje gminę wiejską Żary oraz gminy miejsko-wiejskie Pieńsk i Węgliniec (tabela rok 2013).

Nazwa gminy	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
Gmina Gozdnica	3 500	3 417	3 398	3 371	3 375	3 360	3 328	3 272
Gmina Iłowa	7 163	7 100	7 118	7 113	7 161	7 101	7 086	7 069
Gmina Małomice	5 525	5 418	5 412	5 402	5 393	5 383	5 360	5 339
Gmina Wymiarki	2 495	2 443	2 426	2 410	2 485	2 450	2 394	2 359
Gmina wiejska Żagań	7 015	7 020	7 016	7 041	7 095	7 140	7 141	7 209
Gmina Przewóz	3 334	3 269	3 261	3 256	3 260	3 252	3 258	3 252
Gmina wiejska Żary	11 677	11 717	11 671	11 719	11 973	12 044	12 097	12 153
Gmina Osiecznica	6 993	7 186	7 291	7 394	7 585	7 547	7 542	7 553
Gmina Pieńsk	9 428	9 274	9 274	9 235	9 366	9 353	9 351	9 315
Gmina Węgliniec	8 880	8 685	8 647	8 623	8 844	8 811	8 739	8 687
Razem	**66 010**	**65 529**	**65 514**	**65 564**	**66 537**	**66 441**	**66 296**	**66 208**

(Tabela nr 7 – Struktura demograficzna mieszkańców z obszaru LGD. Źródło - dane GUS – BDL)

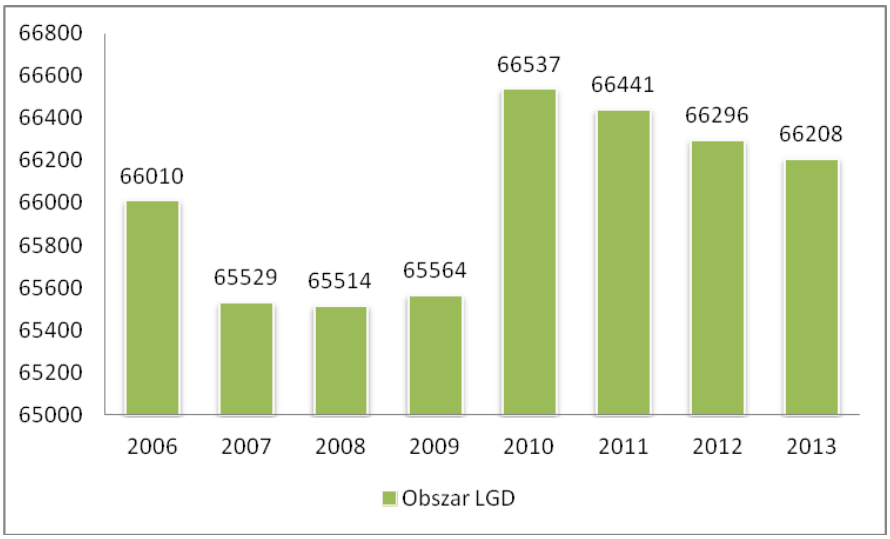

***Wykres nr 2** - Struktura demograficzna mieszkańców z obszaru LGD. Dane GUS – BDL*

Łącznie średnia gęstość zaludnienia gmin wchodzących w skład LGD według stanu na 31.12.2013 rok wynosi 50 os./km². Największa gęstość zaludnienia występuje w gminie miejskiej Gozdnica, a najmniejsza w gminie wiejskiej Osiecznica. Dokładna gęstość zaludnienia została przedstawiona w tabeli poniżej.

Nazwa gminy	Gęstość zaludnienia os./km²
Gmina Gozdnica	137
Gmina Iłowa	46
Gmina Małomice	67
Gmina Wymiarki	37
Gmina wiejska Żagań	26
Gmina Przewóz	18
Gmina wiejska Żary	41
Gmina Osiecznica	17
Gmina Pieńsk	84
Gmina Węgliniec	26
Średnia gęstość zaludnienia	50,00

(Tabela nr 8 – Gęstość zaludnienia. Źródło - dane GUS – BDL)

Struktura ludności gmin objętych LSR według wieku została przedstawiona w podziale na osoby w wieku przedprodukcyjnym, czyli 0-17 lat, wieku produkcyjnym, czyli 18-60 dla kobiet oraz 18-65 dla mężczyzn, a także poprodukcyjnym powyżej 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn. Na podstawie zaprezentowanych wyników można zaobserwować trend malejący w przypadku osób w wieku przedprodukcyjnym, a rosnący w przypadku osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Świadczy to o starzeniu się społeczeństwa, dlatego w najbliższych latach będzie widoczny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Tym samym zauważamy kolejny obszar interwencji, który wymaga przystosowania infrastruktury społecznej do potrzeb osób w wieku poprodukcyjnym, aby zapobiec wyłączeniu społecznemu tej grupy mieszkańców objętych LSR.

Nazwa gminy		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gmina Gozdnica	Wiek przedprodukcyjny	703	681	662	641	613	592	565	523
	Wiek produkcyjny	2180	2185	2169	2157	2166	2159	2145	2116
	Wiek poprodukcyjny	556	551	567	573	596	609	618	633
Gmina Iłowa	Wiek przedprodukcyjny	1436	1392	1373	1359	1343	1298	1282	1267
	Wiek produkcyjny	4548	4577	4595	4590	4630	4602	4569	4548
	Wiek poprodukcyjny	1116	1131	1150	1164	1188	1201	1235	1254
Gmina Małomice	Wiek przedprodukcyjny	1041	1020	988	978	931	916	928	900
	Wiek produkcyjny	3534	3535	3558	3530	3549	3533	3473	3456
	Wiek poprodukcyjny	859	863	866	894	913	934	959	983
Gmina Wymiarki	Wiek przedprodukcyjny	509	500	469	443	452	437	402	383
	Wiek produkcyjny	1582	1582	1599	1618	1662	1639	1612	1589
	Wiek poprodukcyjny	359	361	358	349	371	374	380	387
Gmina wiejska Żagań	Wiek przedprodukcyjny	1694	1677	1637	1593	1528	1505	1475	1472
	Wiek produkcyjny	4434	4484	4518	4585	4659	4716	4723	4748
	Wiek poprodukcyjny	846	859	861	863	908	919	943	989
Gmina	Wiek przedpro-	817	777	759	729	715	690	665	652

Przewóz	dukcyjny								
	Wiek produkcyjny	2031	2047	2057	2071	2094	2101	2128	2115
	Wiek poprodukcyjny	452	445	445	456	451	461	465	485
Gmina wiejska Żary	Wiek przedprodukcyjny	2657	2645	2537	2484	2523	2481	2435	2426
	Wiek produkcyjny	7481	7617	7660	7745	7927	8027	8066	8047
	Wiek poprodukcyjny	1453	1455	1474	1490	1523	1536	1596	1680
Gmina Osiecznica	Wiek przedprodukcyjny	1836	1831	1829	1816	1840	1780	1723	1686
	Wiek produkcyjny	4497	4603	4688	4783	4910	4888	4905	4899
	Wiek poprodukcyjny	735	752	774	795	835	879	914	968
Gmina Pieńsk	Wiek przedprodukcyjny	1990	1924	1886	1829	1810	1755	1714	1651
	Wiek produkcyjny	6004	6069	6092	6079	6200	6174	6141	6099
	Wiek poprodukcyjny	1256	1281	1296	1327	1356	1424	1496	1565
Gmina Węgliniec	Wiek przedprodukcyjny	1827	1774	1726	1640	1670	1628	1577	1523
	Wiek produkcyjny	5565	5571	5569	5629	5792	5763	5696	5654
	Wiek poprodukcyjny	1342	1340	1352	1354	1382	1420	1466	1510

(Tabela nr 9 – Struktura ludności gmin objętych LSR. Źródło - dane GUS – BDL)

Wskaźnik feminizacji dla całego obszaru w 2013 r. wynosił 103 kobiety/100 mężczyzn i utrzymuje się od 2006 roku na podobnym poziomie. Najwięcej kobiet przypadających na liczbę mężczyzn znajduje się w gminie Wymiarki, Gozdnica oraz Iłowa. Najmniejszą wartość wskaźnik osiąga w gminie wiejskiej Żagań i w gminie Osiecznica. W poszczególnych latach wartość ta kształtowała się to następująco:

Nazwa gminy	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
Gmina Gozdnica	108	108	108	109	106	106	105	107
Gmina Iłowa	104	104	104	104	106	107	107	107
Gmina Małomice	105	106	106	105	103	103	104	103
Gmina Wymiarki	107	108	109	110	107	107	109	109
Gmina wiejska Żagań	100	100	98	98	97	97	96	97
Gmina Przewóz	103	103	103	103	101	102	100	101
Gmina wiejska Żary	103	102	102	103	102	103	103	103
Gmina Osiecznica	100	100	100	100	99	98	98	98
Gmina Pieńsk	103	103	102	103	101	100	101	102
Gmina Węgliniec	103	102	102	102	102	102	101	101

Średnia	**104**	**104**	**103**	**104**	**103**	**102**	**102**	**103**

(Tabela nr 10 – Stopień feminizacji na terenach gmin objętych LSR. Źródło - dane GUS – BDL)

2 Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości

Pomimo dużej lesistości oraz obszarów wyłączonych z możliwości prowadzenia na nich działalności gospodarczej mapa przedsiębiorczości Borów Dolnośląskich wygląda stosunkowo dobrze. Na terenie objętym strategią obserwuje się tendencję wzrostową jeżeli chodzi o liczbę podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w porównaniu do danych z roku 2006.
Obecnie sytuacja wygląda następująco:

Nazwa gminy	**Podmioty gospodarki narodowej - ogółem**	**Sektor publiczny - ogółem**	**Osoby fizyczne prowadzące działalność**	**Spółdzielnie**	**Stowarzyszenia i organizacje społeczne**
Gmina Gozdnica	257	31	127	1	7
Gmina Iłowa	498	27	354	4	15
Gmina Małomice	404	36	265	5	13
Gmina Wymiarki	152	9	109	2	9
Gmina wiejska Żagań	533	10	435	2	21
Gmina Przewóz	249	17	194	3	7
Gmina wiejska Żary	881	27	718	2	43
Gmina Osiecznica	454	20	362	1	21
Gmina Pieńsk	842	71	569	3	24
Gmina Węgliniec	697	65	386	2	26
RAZEM	4.967	313	3.519	25	186

(Tabela nr 11 - Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON. Stan na dzień 31.12.2013r. Źródło - dane GUS – BDL)

Sektor prywatny i publiczny reprezentuje łącznie 4.967 podmiotów z tego 4.654 to podmioty gospodarcze sektora prywatnego. Najwięcej podmiotów gospodarczych zlokalizowanych jest na terenie gminy Żary (881), Pieńsk (842), Węgliniec (697), a najmniej w gminie Wymiarki (152), Przewóz (249) oraz Gozdnica (257). Zestawiając te dane z sytuacją jaka miała miejsce na koniec roku 2006 (4.826 podmiotów gospodarczych z czego 4.485 to podmioty prywatne) wskazać należy na znaczący wzrost (o 141 podmiotów gospodarczych).
Przeważająca liczba podmiotów gospodarczych działających na terenie objętym Strategią to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (3.519 podmiotów). Są to głównie firmy jednoosobowe lub mikroprzedsiębiorcy zatrudniający do 9 pracowników.
Podmioty te prowadzą przede wszystkim działalność usługową taką jak, działalność handlową, gastronomiczną, budowlaną, produkcyjną czy też transportową. Stanowią główne źródło dochodów poszczególnych gmin oraz znaczące źródło utrzymania tutejszych mieszkańców.

Nazwa gminy	Dochód podatkowy gminy	Średni dochód podatkowy dla gmin z województw
Osiecznica	1.881,86	1.291,02 zł
Pieńsk	933,80	
Węgliniec	1.057,41	
Gozdnica	1.154,62	1.281,90 zł
Żagań gm. wiejska	1.862,75	
Iłowa	1.135,27	
Małomice	879,76	
Wymiarki	1.259,00	
Przewóz	1.509,89	
Żary gm. wiejska	1.172,02	
Średni dochód podatkowy dla gmin wchodzących w skład LGD	**1.284,64**	**1.284,64**

(Tabela nr 12 - Wskaźniki dochodu podatkowego dla poszczególnych gmin na 2015. Źródło – Ministerstwo Finansów)

Pomimo rozwoju sektora gospodarczego w regionie dochód podatkowy gminy na 1 mieszkańca kształtuje się poniżej średniej wojewódzkiej zarówno po stronie województwa lubuskiego jak i województwa dolnośląskiego.

Średni dochód podatkowy dla województwa lubuskiego, w którym znajduje się siedziba LGD w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynosi 1.343,08 zł i jest wyższy od średniego poziomu dochodu podatkowego dla całego LGD o 58,44 zł.
Średni dochód podatkowy dla województwa dolnośląskiego w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynosi 1429,54 i jest wyższy od średniego poziomu dochodu podatkowego dla całego LGD o 144,90 zł.
Średni dochód podatkowy dla 7 gmin LGD wchodzących w skład województwa lubuskiego wynosi 1281,90 zł i jest również niższy o 91,18 zł, a średni dochód podatkowy 3 gmin LGD wchodzących w skład województwa dolnośląskiego wynosi 1291,02 zł i jest niższy o 147,03 zł.

3 Opis rynku pracy

Nieco innych danych zastanych, dostarczają źródła Głównego Urzędu Statystycznego, które pozwalają na określenie stopy bezrobocia, a dzięki temu poziomu dostępu do rynku pracy. Z analizy tej wynika, że średni poziom bezrobocia w regionie pomimo tego, że odnotowuje stopniowy spadek, to jednak nadal jest wyższy od średniej dla województwa lubuskiego oraz województwa dolnośląskiego. W porównaniu do roku 2007 średni krajowy poziom bezrobocia kształtował się na poziomie 12%, gdy już średnia dla województwa lubuskiego wynosiła 15% a dla województwa dolnośląskiego 14,6%. Dla porównania w tym samym okresie średni poziom bezrobocia dla powiatu żagańskiego kształtował się już na poziomie 23,9%, powiatu żarskiego 18,3%, powiatu bolesławickiego 13,8% a powiatu zgorzeleckiego 12,8%. Po upływie 6 lat sytuacja na rynku pracy poprawiła się, lecz nadal pozostawia wiele do życzenia. Konieczne są działania stymulujące rozwój przedsiębiorczości na obszarze Borów Dolnośląskich oraz te ukierunkowane na generowanie nowych miejsc pracy i utrzymywanie tych już istniejących. Element ten stanowić będzie jeden z celów głównych Strategii. Obecną sytuację przedstawia poniższa tabela.

Nazwa Gminy	Bezrobotni		Liczba osób w wieku produkcyjnym		Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wyrażony w %	
	Ogółem	Kobiety	Ogółem	Kobiety	W. lubuskie średnia 9,1%	W. dolnośląskie średnia 8,2%
Gmina Żary	531	297	8.047	3.757	6,6	-
Pieńsk	524	277	6.099	2.808	-	8,6
Węgliniec	483	252	5.654	2.563	-	8,5
Osiecznica	387	214	4.899	2.232	-	7,9
Iłowa	548	313	4.548	2.121	12,0	-
Gmina Żagań	478	261	4.748	2.166	10,1	-
Małomice	404	218	3.456	1.551	11,7	-
Gozdnica	300	183	2.116	981	14,2	-
Przewóz	220	130	2.115	962	10,4	-
Wymiarki	233	124	1.589	738	14,7	-
RAZEM	**4.108**	**2.269**	**43.271**	**19.879**	**11,39**	**8,33**

(Tabela nr 13 - Dane dotyczące liczby bezrobotnych i osób w wieku produkcyjnym Stan na dzień 31.12.2013r. Źródło - dane z GUS/BDL)

Stosunek liczby bezrobotnych w gminach objętych działaniem LGD w stosunku do liczby ludności w wieku produkcyjnym wyrażona w % wynosi 9,49% i jest wyższy od średniego dla województwa lubuskiego o 0,39%
Liczba bezrobotnych w województwie lubuskim – 59 805
Liczba bezrobotnych w województwie dolnośląskim – 153 558
Ludność w wieku produkcyjnym w województwie lubuskim – 657 450
Ludność w wieku produkcyjnym w województwie dolnośląskim – 1 867 285
Stosunek liczby bezrobotnych w województwie lubuskim do ludności w wieku produkcyjnym wyrażona w % wynosi 9,1 %
Stosunek liczby bezrobotnych w województwie dolnośląskim do ludności w wieku produkcyjnym wyrażona w % wynosi 8,2 %

Udział bezrobotnych kobiet na dzień 31.12.2013 roku kształtuje się na poziomie 55,23%. Największy stopień bezrobocia wśród kobiet występuje w gminie Gozdnica, a najmniejszy w Gminie Węgliniec, jednak zawsze przekracza on 50%. Biorąc pod uwagę współczynnik feminizacji i wyższy udział kobiet w grupie bezrobotnych wyłania nam się kolejna kategoria osób wymagająca wsparcia. Bezrobocie wśród kobiet w podziale na poszczególne lata zostało przedstawione w poniższej tabeli.

Bezrobocie wśród kobiet		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gmina Gozdnica	***Kobiety***	261	245	188	177	160	155	140	183
	Udział w %	55,53	62,66	59,68	45,85	50,79	56,78	56,22	61,00
Gmina Iłowa	***Kobiety***	407	331	323	324	336	340	301	313
	Udział w %	52,52	55,35	61,52	53,29	55,45	59,75	53,18	57,12
Gmina Małomice	***Kobiety***	330	234	215	260	284	257	210	218
	Udział w %	50,46	53,18	53,75	50,78	48,22	51,71	53,18	53,96
Gmina Wymiarki	***Kobiety***	157	122	112	105	128	108	99	124
	Udział w %	56,58	56,48	59,89	54,40	63,05	56,54	60,37	53,22
Gmina wiejska Żagań	***Kobiety***	379	367	281	315	314	306	256	261
	Udział w %	55,17	62,31	56,65	57,27	58,91	59,19	58,18	54,60
Gmina	***Kobiety***	228	135	120	126	110	125	115	130

Przewóz	***Udział w %***	73,31	74,18	67,42	58,33	63,58	62,5	59,59	59,09
Gmina wiejska Żary	***Kobiety***	436	244	230	305	290	320	315	297
	Udział w %	64,59	67,03	62,33	53,23	56,86	57,97	57,59	55,93
Gmina Osiecznica	***Kobiety***	342	235	132	218	248	224	243	214
	Udział w %	59,90	61,36	58,41	54,77	60,78	61,37	57,86	55,30
Gmina Pieńsk	***Kobiety***	357	294	252	313	279	273	265	277
	Udział w %	56,13	60,25	52,83	56,81	54,17	57,47	54,75	52,86
Gmina Węgliniec	***Kobiety***	518	348	282	290	247	230	262	252
	Udział w %	65,74	63,39	62,25	56,64	55,38	53,12	53,69	52,17
Średnia wyrażona w %		**58,44**	**60,83**	**58,88**	**54,08**	**55,75**	**57,42**	**55,34**	**55,23**

(Tabela nr 14 – Liczba bezrobotnych kobiet. Źródło - dane z GUS/BDL)

Podobnie kształtuje się udział kobiet w stopie bezrobocia w powiatach i województwach, do których należą gminy wchodzące w skład LGD. Największy odsetek bezrobotnych występuje w przedziale wiekowym 25-34 lata i 35-44 lata. Warto podkreślić, że w każdej grupie ponad 50% stanowią kobiety. Dane na temat poziomu bezrobocia według płci i wieku, stan na 31.12.2013 roku, przedstawiają się następująco:

		Powiat Żagański	**Powiat Żarski**	**Powiat Bolesławiecki**	**Powiat Zgorzelecki**	**Woj. Lubuskie**	**Woj. Dolnośląskie**
Liczba bezrobotnych	**Ogółem**	5 986	5 547	4 666	4 000	59 805	153 558
	Kobiety	3 346 (55,90%)	2 984 (53,80%)	2 559 (54,84%)	2 069 (51,73%)	31 580 (52,80%)	77 794 (50,66%)
24 lata i mniej	**Ogółem**	996 (16,64%)	1 020 (18,39%)	772 (16,55%)	713 (17,83%)	10 150 (16,97%)	23 092 (15,04%)
	Kobiety	614	594	457	395	5 658	12 900
25-34 lat	**Ogółem**	1 697 (28,35%)	1 550 (27,94%)	1 221 (26,17%)	1 131 (28,28%)	16 634 (27,81%)	41 383 (26,95%)
	Kobiety	1 066	1 007	788	711	10 235	24 383
35-44 lat	**Ogółem**	1 287 (21,50%)	1 113 (20,07%)	891 (19,10%)	744 (18,6%)	12 158 (20,33%)	30 960 (20,16%)
	Kobiety	786	662	517	416	6 931	16 821
45-55 lat	**Ogółem**	1 146 (19,14%)	1 025 (18,48%)	993 (21,28%)	720 (18,00%)	11 494 (19,22%)	30 184 (19,66%)
	Kobiety	587	483	506	341	5 669	14 597
55 i więcej	**Ogółem**	860 (14,37%)	839 (15,12%)	789 (16,91%)	692 (17,30%)	9 369 (15,67%)	27 939 (18,19%)
	Kobiety	293	238	291	206	3 087	9 093

(Tabela nr 15 – Poziom bezrobocia według płci i wieku. Stan na 31.12.2013r.. Źródło dane GUS/BDL

Na obszarze LGD w 2013 r. zatrudnionych było 7 285 osób z czego 46,01% stanowiły kobiety. Udział kobiet w zatrudnieniu tylko w czterech gminach tj. Gozdnica, Wymiarki, Małomice i Żagań przekracza 50%. Najniższy odsetek kobiet w stosunku do liczby osób zatrudnionych odnotowano w Gminie Węgliniec (poniżej 40%). Największa liczba zatrudnionych przypadła na 2008 rok, natomiast największy odsetek zatrudnionych kobiet na 2012 rok. Powyższe dane wskazują na konieczność interwencji LGD w tym zakresie.

Zatrudnienie wśród kobiet		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gmina Gozdnica	***Ogółem***	250	289	445	413	394	388	423	377
	Kobiety	117	120	210	209	203	202	221	192
	Udział w %	46,80	41,52	47,19	50,61	51,53	52,06	52,25	50,93
Gmina Iłowa	***Ogółem***	1108	1345	1239	1194	1182	1240	1164	1142
	Kobiety	446	531	500	502	506	531	521	518
	Udział w %	40,25	39,48	40,36	42,04	42,81	42,82	44,76	45,36
Gmina Małomice	***Ogółem***	520	479	381	452	348	261	348	373
	Kobiety	241	233	168	236	191	159	182	201
	Udział w %	46,35	48,64	44,09	52,21	54,89	60,92	52,30	53,89
Gmina Wymiarki	***Ogółem***	364	360	371	358	334	354	348	221
	Kobiety	181	182	190	184	169	175	169	131
	Udział w %	49,73	50,56	51,21	51,40	50,60	48,02	48,56	59,28
Gmina wiejska Żagań	***Ogółem***	336	437	857	830	585	543	554	597
	Kobiety	140	175	348	384	276	273	286	349
	Udział w %	41,67	40,05	40,61	46,27	47,18	50,28	51,62	58,46
Gmina Przewóz	***Ogółem***	262	258	224	189	216	208	220	218
	Kobiety	117	131	120	106	114	107	114	105
	Udział w %	44,66	50,78	53,58	56,08	52,78	51,44	51,82	48,17
Gmina wiejska Żary	***Ogółem***	430	401	1080	1191	1204	1334	1286	1431
	Kobiety	151	129	364	444	436	480	529	590
	Udział w %	35,12	32,17	33,70	37,28	36,21	35,98	41,14	41,23
Gmina Osiecznica	***Ogółem***	958	1049	836	708	834	855	864	933
	Kobiety	431	469	415	386	379	406	355	426
	Udział w %	44,99	44,71	49,64	54,52	45,44	47,49	41,09	45,66
Gmina Pieńsk	***Ogółem***	1274	1156	891	854	903	918	839	895
	Kobiety	567	564	423	413	435	419	380	409
	Udział w %	44,51	48,79	47,47	48,36	48,17	45,64	45,29	45,70
Gmina Węgliniec	***Ogółem***	1759	1637	1503	1376	1360	1306	1172	1098
	Kobiety	569	583	596	566	526	457	453	431
	Udział w %	32,35	35,61	39,65	41,13	38,68	34,99	38,65	39,25
Średnia wyrażona w %		**40,77**	**42,06**	**39,82**	**45,34**	**45,34**	**43,32**	**46,73**	**46,01**
Razem Kobiety		**2960**	**3117**	**3117**	**3430**	**3337**	**3209**	**3210**	**3352**
Razem Ogółem		**7261**	**7411**	**7827**	**7565**	**7360**	**7407**	**6870**	**7285**

(Tabela nr 16 – Poziom zatrudnienia wśród kobiet. Źródło - dane z GUS/BDL)

W 7 gminach, w których udało się pozyskać dane z obu źródeł (ankieta + spotkania z mieszkańcami) jako priorytetowy cel uznano właśnie szeroko rozumiane pobudzanie przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy. Warto podkreślić, że bezrobocie i brak miejsc pracy wymieniono również w 7 gminach objętych działaniem LGD jako słabą stronę. Podkreślono wysoki poziom bezrobocia i powiązane z nim negatywne zjawiska na rynku pracy, takie jak brak pracy, zwłaszcza dla młodych ludzi, czego konsekwencją jest odpływ tych mieszkańców z gminy w poszukiwaniu pracy i lepszych szans na przyszłość. Analizując zebrane powyżej informacje można stwierdzić, że grupami defaworyzowanymi pod kątem dostępu do rynku pracy są kobiety i bezrobotni w wieku od 25 do 44 lat.

4 Przedstawienie działalności sektora społecznego

Jak wskazuje tabela nr 14 na terenie LGD zarejestrowanych jest łącznie 25 spółdzielni oraz 186 organizacji pozarządowych (stowarzyszeń oraz fundacji). Najwięcej z nich funkcjonuje w gminie wiejskiej Żary (43) w gminie Węgliniec (26) oraz Pieńsk (24) i Osiecznica (21). Należą do nich przede wszystkim Ochotnicze Straże Pożarne, Kluby Sportowe, Stowarzyszenia o charakterze społecznym i turystycznym, Stowarzyszenia branżowe, Stowarzyszenia i Towarzystwa promujące poszczególne gminy jak i cały region. Szczególnie dużą aktywność wykazują Kluby lub Zespoły sportowe oraz Ochotnicze Straże Pożarne, które integrują większe grupy osób zorganizowane w działania sportowe lub przeciw pożarnicze.

Zdecydowanie brakuje organizacji działających na rzecz rozwoju miejscowości, wspólnot lokalnych czy stowarzyszeń branżowych. Nie ma organizacji realizujących projekty lub programy ze środków UE.

Główne źródła zasilania organizacji to dotacje ze strony Urzędów Gmin oraz składki członkowskie. Liderzy i osoby zaangażowane potrzebują wsparcia szkoleniowego i merytorycznego. Istnieje duża potrzeba wsparcia kapitału społecznego co również będzie miało swoje odzwierciedlenie w Strategii.
Poza formalnie działającymi organizacjami pozarządowymi na terenie objętym Strategią funkcjonują jeszcze dość silne grupy nieformalne wśród których wymienić należy Koła Gospodyń Wiejskich, Zespoły Śpiewacze.

- Rady Sołeckie – 91
- Koła Gospodyń Wiejskich – 31
- Kluby Sportowe – 13
- Grupy Odnowy Miejscowości – 11
- Grupy Śpiewacze – 6
- Klub Aktywnego Seniora – 1

5 Wskazanie problemów społecznych

Badania ewaluacyjne przeprowadzone pod koniec poprzedniego okresu programowania pozwoliły na wskazanie najważniejszych z perspektywy badanych osób problemów społecznych. Najczęściej wskazywanym problemem był brak pracy - tę odpowiedź wybierało ponad 3/4 wszystkich badanych (77%). Wyraźnie rzadziej, ale wciąż relatywnie często wskazywano również w tym kontekście na problemy z infrastrukturą drogową (drogi, mosty, parkingi) (41%) oraz uzależnienia od alkoholu i innych używek (37%), a w dalszej kolejności ubóstwo oraz zbyt małą liczbę miejsc rozrywki i rekreacji (po 25%) oraz problemy ze służbą zdrowia (22%). Najrzadziej jako jeden z najważniejszych problemów wskazywano zbyt małą liczbę placówek kulturalnych (6%), problemy z funkcjonowaniem urzędów (6%) problemy z infrastrukturą komunalną (woda, kanalizacja, prąd, gaz, wywóz odpadów) (5%) oraz inne (4%).

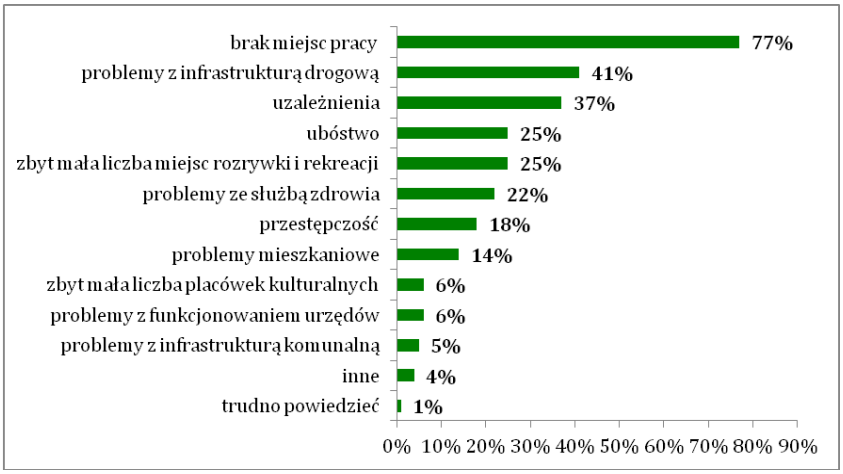

Wykres 3. *Najważniejsze problemy, jakie respondent zauważa w swojej gminie (N=606)**
Źródło – raport z badań ewaluacyjnych

W trakcie spotkań z mieszkańcami, aż w 6 gminach wskazano na rozbudowę i modernizację infrastruktury drogowej i towarzyszącej, komunalnej i społecznej innej niż szkolna jako priorytetowe cele. Natomiast w 5 gminach wskazano na rozwój turystyki i agroturystyki, w tym infrastruktury turystycznej oraz infrastruktury sportowo-rekreacyjnej. Co ważne walory turystyczne (przyroda, zabytki, historia, tradycja, produkty lokalne) w 8 gminach uznawano za jej silną stronę. Podobnie w szansach gminy najczęściej wskazywano na rozwój turystyki i infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, poprawę stanu różnego rodzaju infrastruktur oraz rozwój przedsiębiorczości. Biorąc pod uwagę zarówno rezultaty wyników zagregowanej analizy zebranych podczas spotkań z mieszkańcami i za pośrednictwem ankiet danych, dotychczasowy zakres działalności LGD Bory Dolnośląskie oraz zdefiniowany w PROW 2014-2020 zakres operacji, które będą wspierane w ramach osi LEADER należy skoncentrować się wokół trzech zasadniczych wątków:

- wykorzystania potencjału kulturowego i przyrodniczego obszaru objętego działaniem LGD Bory Dolnośląskie do rozwijania ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej, kulturalnej, integracyjnej i edukacyjnej oraz infrastruktury drogowej;
- działaniach mających na celu pobudzanie przedsiębiorczości i tworzenie miejsc pracy w gminach zrzeszonych w LGD;
- działaniach wzmacniających kapitał społeczny poprzez wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych i aktywności lokalnej oraz zachowania dziedzictwa lokalnego.

Działania te nie tylko wpisują się w zakres operacji, zdefiniowany w PROW 2014-2020, stanowiąc jednocześnie kontynuację dotychczasowej działalności LGD Bory Dolnośląskie, ale współgrają również z artykułowanymi podczas spotkań w gminach i za pośrednictwem ankiet opiniami tych mieszkańców gmin, którzy chcieli się nimi podzielić. Podobne rezultaty przyniosły badania ankietowe skierowane do gmin, w których poproszono o wskazanie głównych problemów z jakimi mieszkańcy zgłaszają się do nich z prośbą o interwencję. Są to głównie:

- Zły stan infrastruktury drogowej – wymieniane przez mieszkańców w 7 gminach;
- Konieczność budowy i modernizacji instalacji kanalizacyjnych, wodnościekowych i energetycznych - wymieniane przez mieszkańców w 6 gminach;
- Brak ścieżek rowerowych – wymieniane przez mieszkańców w 6 gminach;
- Przydział mieszkania komunalnego – wymieniane przez mieszkańców w 5 gminach;
- Niedostateczna sieć połączeń komunikacyjnych pomiędzy miejscowościami – w wymieniane przez mieszkańców w 2 gminach;
- Niewystarczająca liczba obiektów rekreacyjno – sportowych oraz świetlic – wymieniane przez mieszkańców w 3 gminach;
- Niewystarczająca oferta kulturalno oświatowa dla dzieci i młodzieży – wymieniane przez mieszkańców w 2 gminach;
- Bezrobocie i problemy finansowe - wymieniane przez mieszkańców w 2 gminach;

Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na terenie gmin objętych LSR jest naprawdę duża, średnia na rok 2013 wyniosła 12,49%. Przekracza ona znacznie średnią dla województwa lubuskiego (9,55%) oraz dolnośląskiego (6,34%), jest również wyższa niż średnia w poszczególnych powiatach. Informacje na ten temat zostały zwarte w tabelce poniżej.

	Liczba gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej	**Liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej**	**Ogólna liczba mieszkańców**	**Procentowy udział osób korzystających z pomocy społecznej do mieszkańców**
Województwo lubuskie	40297	97591	1021470	9,55
Powiat Żagański	4006	9419	81803	11,51
Powiat Żarski	4432	10473	99088	10,57
Województwo dolnośląskie	81147	184509	2909997	6,34
Powiat Bolesławiecki	2619	6701	90306	7,42
Powiat Zgorzelecki	3403	6918	93158	7,43

(Tabela nr 17 – Liczba mieszkańców korzystających z pomocy społecznej w poszczególnych powiatach. Źródło - dane z GUS/BDL)

Najwyższy poziom zubożenia notowany jest na terenie gminy Gozdnica, gdzie z pomocy społecznej korzysta blisko jedna piąta wszystkich mieszkańców. Równie groźnie sytuacja ta wygląda w gminie Małomice, gdzie 17,15% społeczeństwa korzysta ze wsparcia OPS oraz na terenie gminy Przewóz gdzie stosunek ten wynosi 14,04%. Dużo lepsza sytuacja ma miejsce w gminie Pieńsk gdzie jedynie 8,14% mieszkańców żyje przy wsparciu pomocy społecznej oraz w gminie Węgliniec gdzie wynosi on 9,25%. W trakcie spotkań z mieszkańcami i w nadesłanych ankietach również wskazywano na problem ubożenia społeczeństwa, związany m.in. z niskimi zarobkami i brakiem miejsc pracy jako jedno z głównych zagrożeń dla rozwoju gminy. Pomiędzy zjawiskiem ubóstwa i niskiej aktywności zawodowej istnieje korelacja, która sprawia, że szczególnie te osoby są zagrożone wykluczeniem społecznym. Dlatego szczególnie ważne są działania z tego zakresu ze strony LGD, ukierunkowane z jednej strony na podnoszenie poziomu kapitału społecznego i integrację mieszkańców, z drugiej zaś na zwiększanie szans na rynku pracy i w efekcie na znalezienie zatrudnienia.

Nazwa gminy	**Liczba gospo-**	**Liczba osób w**	**Ogólna liczba**	**Procentowy**

	darstw domowych korzystających z pomocy społecznej	gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej	mieszkańców gminy	udział osób korzystających z pomocy społecznej do mieszkańców gminy
Gmina Gozdnica	275	630	3 272	19,25 %
Gmina Iłowa	393	923	7 069	13,05%
Gmina Małomice	421	916	5 339	17,15%
Gmina Wymiarki	111	258	2 359	10,93%
Gmina wiejska Żagań	339	877	7 209	12,16%
Gmina Przewóz	144	457	3 253	14,04%
Gmina wiejska Żary	413	1104	12 153	9,08%
Gmina Osiecznica	285	852	9 315	11,85%
Gmina Pieńsk	345	759	9 315	8,14%
Gmina Węgliniec	357	804	8 687	9,25%
			Średnia w LGD	**12,49%**

(Tabela nr 18 - Liczba gospodarstw i osób w nich korzystających z pomocy społeczne. Źródło dane GUS/BDL)

Główne powody ubiegania się o przyznanie pomocy to:

- Bezrobocie,
- Ubóstwo,
- Niepełnosprawność lub długotrwała choroba,
- Alkoholizm,
- Niezaradność życiowa,
- Bezdomność.

W sposób bardzo równomierny wskazano jednoznacznie na grupy, które w obecnej sytuacji mają utrudniony dostęp do rynku pracy. Dlatego też na potrzeby niniejszej strategii oraz w celu wyeliminowania tych nierówności Lokalna Grupa Działania wskazuje, że grupami defaworyzowanymi w stosunku dostępu do rynku pracy są:

- Osoby bezrobotne od 25 do 44 roku życia,
- kobiety.

Po przeprowadzeniu diagnozy obszaru LSR okazało się, że grupą defaworyzowaną są również osoby w wieku poprodukcyjnym.

6 Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru

Spójność historyczno-kulturowa:

Ogromne połacie leśne miały również wpływ na dzieje osadnictwa na tym terenie. Jeszcze w XII wieku rozległe obszary puszczy zasiedlone były w niewielkim stopniu zwykle w dolinach rzecznych. Były to plemiona Dziadoszan oraz Bobrzan w dolinie Bobru a na południowym zachodzie Bieżuńczanie a później Milczanie. W czasach średniowiecza i długo później miejscowa ludność trudniła się bartnictwem, węglarstwem, smolarstwem, rybołówstwem i łowiectwem. Od XIV i XV w. zaczęło się rozwijać hutnictwo żelaza i szklarstwo. Wiele miejscowości Borów zawdzięcza swój początek dawnym kuźniom żelaza które pracowały w oparciu o ubogie rudy darniowe. Szklarstwo rozwijało się intensywnie w Ruszowie, Pieńsku, Iłowej, Osiecznicy. Odkrycie bogatych złóż glin ceramicznych 86 przyczyniło się do powstania znanych na całą Europę fabryk porcelany w Parowej i Gozdnicy. Tradycje szklarskie i ceramiczne przetrwały na tym terenie do dziś. Tartacznictwo przerabiające surowiec drzewny skupiło się wzdłuż cieków wodnych ponieważ pierwotne drzewo przerabiano w tartakach napędzanych energią wodną. Tradycje przetwórstwa drzewnego również dotrwały do obecnych czasów. Podobnie bartnictwo które obecnie jako pszczelarstwo wytwarza znane i smaczne miody z Borów Dolnośląskich. Przez wieki Bory były obszarem ścierania się wpływów Śląskich i Łużyckich. Przed Kongresem Wiedeńskim w 1815 r. tereny dolno- i gór-

nołużyckie wchodziły w skład Saksonii, natomiast obszar księstwa żagańskiego (z Żaganiem i Przewozem) znajdował się pod panowaniem pruskim. W wyniku postanowień Kongresu Wiedeńskiego cały interesujący nas obszar znalazł się w granicach Prus. Władze pruskie włączyły zachodnie obszary Borów do dwóch prowincji – śląskiej oraz brandenburskiej. Do tej ostatniej wcielono jedynie powiat żarski (w ówczesnych granicach, tzn. bez Przewozu). Taki podział administracyjny utrzymał się do 1945 r. Po II wojnie światowej bardzo krótko Żagań i Żary z Przewozem stanowiły część woj. Wrocławskiego.

7 Opis dziedzictwa kulturowego/zabytków

Początki osadnictwa w Borach Dolnośląskich sięgają mezolitu (8000-4200 lat p.n.e.), kiedy to dotarła na ten teren ludność prowadząca koczowniczo-łowiecki tryb życia. W okresie średniowiecza Bory Dolnośląskie, ze względu na mało urodzajne gleby, nie podzieliły losu innych puszcz i nie zostały zamienione w pola uprawne. Kolonizacja nie przybrała tu zbyt wielkich rozmiarów i ograniczyła się głównie do dolin rzecznych. Miejscowa ludność trudniła się głównie bartnictwem, łowiectwem, rybołówstwem, węglarstwem i smolarstwem. Od XIV w. pomyślnie rozwijało się hutnictwo żelaza. Wiele miejscowości leżących w Borach Dolnośląskich (m.in. Jagodzin, Piaseczna, Świętoszów, Stary Węgliniec) zawdzięcza swój początek dawnym kuźniom żelaza (hamerniom), które pracowały w oparciu niskoprocentowe rudy darniowe.

Bory Dolnośląskie odegrały istotną rolę obronną, mającą wpływ na kształtowanie się państwowości polskiej. Po dziś dzień, w tutejszych lasach możemy napotkać szczątki tajemniczych fortyfikacji, zwanych Wałami Śląskimi. Ich powstanie datuje się na przełom VIII i IX wieku.

Pod koniec XIII w. z inicjatywy księcia Bolka I Surowego wybudowano lub umocniono szereg zamków na terenie Borów m.in. w Kliczkowie. Prace fortyfikacyjne kontynuował jeszcze ostatni niezawisły piast śląski, Bolko II Mały, który w latach 60-tych XIV w. wzniósł nad Czerną Wielką zamek w Nowinach. Przepływająca przez Bory Dolnośląskie Kwisa od co najmniej XIII w. pełniła rolę rzeki granicznej, oddzielającej Śląsk od Łużyc. W 1815 r. nastąpiło rozszerzenie państwa pruskiego w kierunku zachodnim (kosztem Saksonii) i cały obszar Borów Dolnośląskich znalazł się w prowincji śląskiej. Po II wojnie światowej, na mocy postanowień konferencji poczdamskiej w 1945 r. nastąpiło przesunięcie granic Polski do Nysy Łużyckiej. Na miejsce wysiedlonej ludności niemieckiej przybyli przesiedleńcy z Kresów Wschodnich, osadnicy wojskowi, reemigranci polscy z Bośni-Hercegowiny, Francji, Belgii oraz Czechosłowacji, Łemkowie, Bojkowie i Ukraińcy wysiedleni z Polski południowo-wschodniej, a nawet uchodźcy Greccy i Macedońscy. Różnorodność kultur i tradycji przez lata miał wpływ na kształtowanie się specyficznego charakteru tego obszaru.

Pomimo opuszczenia przez wojska radzieckie miejscowych baz wojskowych w latach 90-tych minionego stulecia, znaczne połacie Borów Dolnośląskich nadal nie są udostępnione okolicznym mieszkańcom, turystom i zbieraczom grzybów oraz jagód. Powierzchnia położonego na obydwu brzegach Kwisy poligonu wojskowego Żagań-Świętoszów, jednego z największych w Polsce, wynosi 38,4 tys. ha.

Gospodarka tego obszaru wiąże się z wielowiekowymi tradycjami hutnictwa żelaza, produkcji szkła i porcelany, kopalnictwa węgla brunatnego i innych surowców mineralnych, przemysłu leśnego, węglarstwa i smolarstwa, bartnictwa, zbieractwa, łowiectwa i rybactwa stawowego.

Zabytki

W zachodniej części Borów Dolnośląskich znajduje się stosunkowo dużo niezwykle wartościowych zabytków, pochodzących z różnych okresów architektonicznych. Przeważająca część zabytków zlokalizowana jest na obszarach byłego księstwa żagańskiego (okolice Żagania i Przewozu) oraz Dolnych Łużyc w rejonie Żar. Na przykład kościoły wiejskie ze Starego Żagania, Lutynki czy Biedrzychowic należą do grona najlepiej zachowanych romańskich budowli sakralnych w województwie Lubuskim. Na terenie dawnego księstwa żagańskiego możemy również podziwiać relikty średniowiecznych zamków książęcych (Przewóz) oraz warowne siedziby rycerskie (m.in. Dzietrzychowice, Miodnica, Witków). W południowo-zachodniej (górnołużyckiej) części Borów Dolnośląskich na wyróżnienie zasługuje zespół pałacowo-parkowy w Iłowej.

8 Charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie

Niewątpliwie ośrodkiem turystycznym o znaczeniu międzynarodowym, gdzie rozwijają się różnorodne formy turystyki jest Zamek Kliczków, należący do najbardziej rozpoznawalnych obiektów turystycznych w Polsce i jednym z najczęściej odwiedzanych przez turystów zagranicznych. To miejsce styku kilku najważniejszych szlaków w Borach Dolnośląskich i miejsce organizacji największych i najbardziej rozpoznawalnych imprez w regionie.

Zamek Kliczków jest największym ośrodkiem turystycznym, skupiającym ponad 90% ruchu turystycznego w Borach Dolnośląskich. Główne formy świadczonych usług skupiają się na Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowym i organizacji turystyki biznesowej. Ponadto szlak konny, szlak zabytkowych parków i ogrodów po obu stronach Nysy, szlak kulinarny oraz szlak wodny na rzece Kwisa stanowią idealne uzupełnienie pobytu na Zamku. Obiekt ten jest również organizatorem największych w regionie imprez o znaczeniu krajowym i regionalnym. Do największych zaliczyć należy majówkę organizowaną w pierwszy długi weekend maja oraz Festiwal Kulinarny Borów

Dolnośląskich „Ale pasztet" organizowany cyklicznie na przełomie października i listopada i mający na celu propagowanie tradycyjnej kuchni regionalnej. Zamek Kliczków to także centrum edukacyjne świadczące oferty adresowane głównie do szkół. Stanowi także bazę wypadową w okresie intensywnego zbioru runa leśnego ponieważ stwarza możliwości natychmiastowej obróbki świeżo zebranych owoców lasu na terenie ogólnodostępnego punktu.

Innym takim obiektem jest Bike Hotel mający swoją siedzibę w Przewozie. Z racji na swoją transgraniczną lokalizację oraz pakiet usług przyjmuje dużą liczbę gości zagranicznych, których pasja koncentruje się na jeździe rowerem oraz na spływach rzeką Nysa Łużycka. Jest organizatorem rajdów rowerowych. Często włącza się w wydarzenia organizowane na terenie gminy i regionu. Posiada certyfikowane obiekty nadawane zarówno przez partnerów niemieckich jak i polskich. Dostęp do wypożyczalni rowerów oraz kajaków. Bike Hotel współpracuje przy tym z wieloma partnerami po drugiej stronie Nysy.

Ośrodkami turystycznymi o randze regionalnej są także: Dworek Bogumiłów i Gospodarstwo Agroturystyczne „Agro-Relax"
Dworek Bogumiłów to miejsce organizacji dużych spotkań zarówno konferencji, szkoleń jak i imprez rodzinnych. Właściciel z zamiłowania pasjonat łowiectwa oferuje tradycyjną kuchnię opartą o runo leśne. Obiekt także koncentruje się na edukacji przyrodniczo-leśnej w tym także edukacji łowieckiej. To również jeden z największych ośrodków związanych z rekreacją konną. Posiada mini zoo oraz dostęp do zarybianych łowisk.
Gospodarstwo Agroturystyczne „Agro-Relax" Usytuowane w malowniczym miejscu wśród rozległych grzybodajnych lasów. W gospodarstwie przeważa głównie turystyka przyrodnicza. Gospodarstwo to podobnie jak Zamek Kliczków zlokalizowane jest na stuku kilku ważnych szlaków w tym szlaku kulinarnego, szlaku konnego, szlaku legend i mitów Borów Dolnośląskich i szlaków rowerowych. Specjalizuje się jednak w rozwijaniu oferty kulinarnej regionu. Poza prowadzeniem kuchni z tradycyjną kuchnią opartą o runo leśne prowadzi także warsztaty kulinarne w trakcie których edukuje dzieci i młodzież z metod, narzędzi i receptury wyrobu chleba, masła czy twarogu. Właścicielka zajmuje się również ziołolecznictwem i aromaterapią.
W regionie Borów Dolnośląskich istnieje ponadto kilka ośrodków, gdzie turystyka rozwija się lecz na poziomie bardziej lokalnym. Służą temu cenne i godne wyeksponowania walory. Należą do nich:

- Zajazd Milówka w Piasecznej
- Gospodarstwo Agroturystyczne w Borowem
- Ośrodek Agroturystyczny Jagoda w Czerwonej Wodzie
- Gospodarstwo Agroturystyczne „U Jasinka" w Kościelnej Wsi
- Gospodarstwo Agroturystyczne Green Park w Czyżówku
- Gospodarstwo Rolne Pana Janusza Chrząstka w Czyżówku

W oparciu o te ośrodki rozwijają się pewne formy turystyki przyrodniczej połączonej z turystyką aktywną. To również główne obiekty noclegowe w regionie
Pomimo iż Bory Dolnośląskie znane są przede wszystkim ze sprzyjających warunków do uprawiania turystyki aktywnej i specjalistycznej to w dalszym ciągu jedną z najmniej rozwijających się form turystyki w regionie jest aktywna turystyka pobytowa, ściśle związana z wypoczynkiem w ośrodkach wypoczynkowych.
Turystyka weekendowa uprawiana jest głównie przez mieszkańców samego regionu Borów Dolnośląskim w tym także mieszkańców Wrocławia i innych pobliskich miejscowości zlokalizowanych wzdłuż autostrady A4. Opiera się głównie o rozwijające się obiekty agroturystyczne, rzadziej o pensjonaty czy hotele. Najważniejsze regiony rozwoju obiektów agroturystycznych to rejon gmin Osiecznica, Żary, Iłowa. Są to najczęściej adoptowane i wysoko wyspecjalizowane obiekty oferujące poza noclegiem i wyżywieniem szereg innych atrakcji. Niewiele mają wspólnego z tradycyjną wizją wiejskiego wypoczynku. To przede wszystkim kompleksowe oferty pobytu weekendowego z pełnym pakietem zagospodarowania czasu wolnego oraz z możliwością wykorzystania atrakcji w najbliższej okolicy. Warunkiem sprzyjającym tak dużemu zainteresowaniu agroturystyczną formą wypoczynku jest rozwijająca się w takich miastach jak Bolesławiec, Żary czy Żagań oferta hoteli oferująca znacznie wyższe ceny za swoje usługi. Ponadto rozwijająca się współpraca pomiędzy ośrodkami agroturystycznymi dodatkowo zwiększa pakiet atrakcji, ale także pozwala na wydłużenie pobytu w regionie o kolejne dni. Niestety rozmieszczenie kwater agroturystycznych w obrębie regionu jest bardzo nierównomierne, co proces ten znacznie utrudnia i nierównomiernie wpływa na rozwój turystyczny całego regionu.
Cenne i unikatowe, niespotykane na innych terenach walory przyrodnicze Borów Dolnośląskich oraz liczne obszary chronione sprawiają, że turystyka przyrodnicza jest kolejną z form wypoczynku w regionie. Turystyka przyrodnicza rozwija się przede wszystkim na obszarach chronionych Obszary NATURA 2000 oraz w rezerwatach przyrody. Wszędzie tam istnieją wspomagające ją elementy infrastruktury w postaci muzeów, sal wystawowych, ścieżek dydaktycznych, oraz ośrodków edukacji przyrodniczej i leśnej. Ta forma turystyki uprawiana jest zarówno przez turystów indywidualnych, jak i zorganizowane grupy. Wśród turystów-przyrodników odwiedzających Bory Dolnośląskie znaczną część stanowią goście o zainteresowaniach ornitologicznych. Preferowane formy turystyki

przyrodniczej to obserwacje ptaków i innych zwierząt w ich środowisku naturalnym, foto-safari oraz wyprawy zapoznające turystów z najciekawszymi zbiorowiskami roślinnymi i krajobrazami określonego regionu. Jedną z form turystyki przyrodniczej jest turystyka edukacyjna, obejmująca głównie grupy młodzieży szkolnej.

Obszary Natura 2000

Obszary specjalnej ochrony (tzw. Dyrektywa Ptasia):

- **„Bory Dolnośląskie"** (171 093,4 ha) - obszar położony w dorzeczu Odry, a główną przepływającą przez niego rzeką jest Bóbr. Rzeźba terenu jest mało zróżnicowana, przeważają tereny równinne. Południkowo przecinają je doliny rzek. Występują tu zwarte drzewostany sosnowe z ubogim runem, które stanowi wrzos i borówka. W podszycie występuje jałowiec i żarnowiec. Panującym gatunkiem jest sosna, domieszkowo występuje dąb, brzoza, buk oraz jodła i świerk. W bardziej żyznych rejonach występują bory mieszane i lasy liściaste (fragmenty buczyn i grądów). Doliny rzeczne stanowią enklawy z bardziej bujną i wielowarstwową roślinnością. Urozmaicenie stanowią także liczne stawy rybne. Niektóre z nich są porośnięte szuwarami, natomiast część jest pozbawiona roślinności wskutek ich renowacji. Występuje tu co najmniej 19 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej i 9 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK).

Specjalne obszary ochrony (tzw. Dyrektywa Siedliskowa):

- **„Uroczyska Borów Dolnośląskich"** (12 227,39 ha) - położony w zachodniej oraz północno-zachodniej części Borów Dolnośląskich, swym zasięgiem obejmuje m.in. Stawy Parowskie, trzy rezerwaty przyrody („Torfowisko pod Węglińcem", „Wrzosiec koło Piasecznej" i „Żurawie Bagno"), dolinę Czernej Wielkiej, Czernej Małej, Lubszy i Las Żarski. . Obszar zdominowany jest głównie przez sosnę, porastającą ubogie, piaszczyste gleby, miejscami podtopione. Natomiast lasy liściaste występują tu bardzo rzadko i koncentrują się jedynie w dolinach niewielkich rzek i mniejszych cieków wodnych. Na tych terenach można także spotkać dobrze zachowane torfowiska.
- **"Wrzosowiska Świętoszowsko-Ławszowskie"** (10 141, 62 ha) - obszar ostoi wchodzi w skład gm. Osiecznica i Nadleśnictwa Świętoszów. Składa się on z dwóch części: użytkowanego przez wojsko rozległego poligonu w obrębie Świętoszów oraz oddzielonego od niego doliną Kwisy, nie użytkowanego obecnie, poligonu w obrębie Ławszowa. Znajdują się tu także zatorfione obniżenia (około 40 ha), co tworzy doskonałe warunki siedliskowe dla wielu gatunków ptaków i owadów – trafić można między innymi na stanowiska zalotki większej i trzepli zielonej. Warto podkreślić, że na obszarze znajdują się również siedlisk wilka, które znajdują się pod ochroną;
- **"Dolina Dolnej Kwisy"** (5 972 ha) - ostoja obejmuje dolinę Kwisy od Nowogrodźca po ujście rzeki do Bobru. Na tym odcinku Kwisa w znacznym stopniu zachowała swój naturalny charakter. Dolina Dolnej Kwisy to przede wszystkim siedliska płazów i bezkręgowców;
- **„Dąbrowy Kliczkowskie"** (552,9 ha) - kompleks leśny wchodzący w skład Borów Dolnośląskich, który rozciąga się pomiędzy Kwisą a Bobrem. Na obszarze przeważają drzewostany sosnowe z licznymi przestojami dębowymi, natomiast w zachodniej części występują zwarte fragmenty kwaśnych dąbrów. Tereny Dąbrowy Kliczkowskiej posiadają bogatą fauną bezkręgowców, stwierdzono również występowanie przechodnich wilków. Poza tym jest to miejsce, gdzie pojawiają się zagrożone gatunki ptaków, m.in. włochatki i sóweczki);

Parki Krajobrazowe:

- **Park krajobrazowy łuk mużakowa** - położony w woj. Lubuskim, Powiecie Żarskim (gminy: Brody, Tuplice, Trzebiel, Łęknica, Przewóz). Park obejmuje tereny położone w południowej części województwa lubuskiego, w strefie pogranicza z Niemcami o cennych wartościach przyrodniczych, historycznych i kulturowych. Obszar Parku pokrywa się z zasięgiem Łuku Mużakowskiego, formy geologicznej, znanej też jako Łużycki Wał Graniczny. Łuk ten ma kształt podkowy otwartej ku północy, o dł. ok. 40 km i szerokości 3-4 km. Nysa Łużycka dzieli Łuk na dwie części w jednym z piękniejszych parków przypałacowych w Europie w m. Łęknica. Na obszarze Parku występuje znaczna ilość stawów w wyrobiskach po odkrywkowej eksploatacji węgla brunatnego oraz pożwirowych.

Rezerwaty Przyrody:

- **Rezerwat przyrody Żurawie bagno** - położony w woj. Lubuskim, Powiecie Żarskim w gminie Przewóz. Rezerwat typu wodno-torfowiskowego stanowi fragment dawnego jeziora na skutek ekspansji lasu częściowo osuszonego. Typ siedliskowy - Bór Bagienny. Całą powierzchnię stanowi bagno w części środkowej zalane wodą. W częściach bardziej osuszonych porośnięte grupowo brzozą i sosną w wieku 10 - 20 lat. Sosną karłowatą w II - IV klasie wieku oraz brzozą w tym samym wieku. Liczne suchoczuby. Teren równy w części zachodniej wklęsły. Gleba bagienna - torf średnio głęboki, na piaskach gliniastych. Pokrywa zachwaszczona, występuje tu trzcina, trzęślica modra, sit, turzyce, torfowce, rosiczki wszystkie trzy formy wełnianka pochwowata, bagno zwyczajne.

- **Rezerwat przyrody Nad młyńską strugą -** położony w woj. Lubuskim, Powiecie Żarskim w gminie Przewóz.Rezerwat otoczony jest od strony północnej rzeczką Skródą, od zachodu, południa i wschodu lasami. Stanowi go fragment charakterystycznego lasu naturalnego mieszanego z bogatym runem właściwym dla borów bukowo-dębowych. Na całej partii poddanej pod ochronę przeważa buk i dąb. Występuje także sosna, lipa, wiąz, modrzew, grab, jarzębiny, klon, jodła, świerk, pojedynczo dąb, buk w II klasie wieku. W podszycie występują: bez, jarzębina, świerk, kruszyna, osika, dąb pokrywający 55% powierzchni. Zwarcie umiarkowane, miejscami przerywane i przechodzące w luźne. Teren lekko falisty, miejscami równy. Gleba brunatna, piaski luźne przemieszane z płytką próchnicą. Na piaskach gliniastych lekkich z domieszką żwiru świeżego. W runi występują: paproć orlica, śmiałek darniowy, borówka czernica, turzyce, kosmatka, fiołek, sałatnik leśny, szczawik zajęczy, narecznica malina.
- **Rezerwat przyrody Zacisze -** położony w woj. Lubuskim, Powiecie Żarskim w gminie Przewóz.Rezerwat obejmuje zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, w tym siedliska rzadkich gatunków różnych roślin. Obszar charakteryzuje się występowaniem fitocenoz reprezentujących siedliska: brzegi lub osuszane dna zbiorników wodnych ze zbiorowiskami z Kl. Littorelleta – 3130, obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku Rhynchsporion -7110. Niemalże na całej powierzchni występują rzadkie i zagrożone gatunki roślin m.in. ponikło wielołodygowe (Eleocharis multicaulis), przygiełka brunatna (Rhynchospora fusca), wrzosiec bagienny (Erica tetralix). Obszar jest również atrakcyjnym miejscem dla fauny preferującej siedliska wodno-błotne.
- **Rezerwat przyrody Przygiełkowe moczary -** położony w woj. Lubuskim, Powiecie Żarskim w gminie Przewóz. Rezerwat obejmuje zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, w tym siedliska rzadkich gatunków różnych roślin. W wodno-torfowiskowych ekosystemach występują rzadkie i zagrożone gatunki roślin: ponikło wielołodygowe (Eleocharis multicaulis), przygiełka brunatna (Rhynchospora fusca), wrzosiec bagienny (Erica tetralix). Obszar jest również atrakcyjnym miejscem dla fauny preferującej siedliska wodno-błotne.

Zanieczyszczenie środowiska

Stan jakości powietrza na omawianym obszarze jest dobry. Uciążliwością dla środowiska i mieszkańców jest tu niska emisja i emisja komunikacyjna. Problemem jest również wypalanie ściernisk, co jest przyczyną znacznej emisji zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego. Zagrożenie emisją komunikacyjną występuje głównie w miejscowościach, przez które przebiegają drogi krajowe. Zanieczyszczenia komunikacyjne to przede wszystkim tlenki azotu, tlenek węgla i węglowodory aromatyczne, w tym benzen, wykazujący działanie kancerogenne. Największe potencjalne zagrożenie hałasem i emisją spalin występuje wzdłuż dróg krajowych, w szczególności w centrach miejscowości w otoczeniu gęstej zabudowy. Niezbędne jest również ustalenie miejsc ważnych z punktu widzenia migracji zwierząt czy występowania roślin i zaprojektowanie miejsc budowy przepustów lub estakad.

Emisja:

W grupie substancji emitowanych podczas spalania węgla w paleniskach domowych i lokalnych kotłowniach, oprócz dwutlenku siarki, pyłów i tlenków azotu, znajduje się także sadza, zawierająca wielopierścieniowe węglowodory aromatyczne w tym benzo-apiren, stanowiące największe potencjalne zagrożenie zdrowotne.

Eksploatacja kopalin:

Eksploatacja złóż kruszywa naturalnego i surowców ilastych ma charakter odkrywkowy. Eksploatacja taka powoduje rozległe powierzchniowe zmiany terenu w formie wyrobisk oraz zmiany w pionowym ukształtowaniu rzeźby, a co za tym idzie zwiększa się podatność na erozję odkrytych warstw ziemi i może następować obniżenie poziomu wód gruntowych. Dzikie wyrobiska powstają w pobliżu powstających osiedli domków jednorodzinnych, nowych dróg, tam gdzie jest duże zapotrzebowanie na surowce budowlane. Ze względu na płytkie zaleganie są one łatwo dostępne. W praktyce na terenie każdej z gmin występują nielegalne wyrobiska.

Zagrożenie pożarami:

Na obszarze realizacji strategii ok. 68% powierzchni stanowią lasy. Tak duże skupisko terenów leśnych niesie ze sobą zagrożenie pożarami. Pożary lasów są najczęściej skutkiem działalności człowieka sprzecznej z przepisami przeciwpożarowymi.

Rozwijającą się od lat w regionie formą turystyki jest turystyka piesza, która w znakomity sposób łączy ze sobą takie typy turystyki jak: turystyka przyrodnicza, kulturowa i agroturystyka. Uprawiana jest głównie przez turystów indywidualnych i grupy młodzieżowe. Turystyce pieszej służy dość dobrze rozwinięta w regionie sieć znakowanych szlaków turystycznych. Najwięcej szlaków turystycznych wytyczonych jest na ternie gminy Osiecznica, Wymiarki, Węgliniec, w pozostałych częściach regionu jest ona dość rzadka i wymaga uzupełnień.

Coraz bardziej popularna w całym kraju staje się turystyka rowerowa. Ten rodzaj turystyki pozwala na szybkie przemieszczanie się od miejscowości obfitujących w zabytki do obszarów najbardziej interesujących pod względem przyrodniczym, co stanowi duże urozmaicenie. W ostatnich latach powstała sieć szlaków rowerowych także

na terenie Borów Dolnośląskich. Brakuje jednak wypożyczalni rowerów z możliwością wypożyczenia w jednym miejscu, a oddanie ich w innym, a także przewodników po trasach rowerowych.
Turystyka wodna, a zwłaszcza kajakarstwo i spływy pontonowe, są jedną z najważniejszych form turystyki w Borach Dolnośląskich. Szczególną rolę pełni tu rzeka Kwisa, Czerna Wielka, Bóbr oraz Nysa Łużycka. Mankamentem jest natomiast niedostatek infrastruktury: brak wypożyczalni kajaków, pontonów i stanic wodnych oraz imprez kajakowych popularyzujących szlaki wodne regionu.
W Borach Dolnośląskich istnieją dobre, ciągle nie w pełni wykorzystane warunki do uprawiania turystyki konnej (znaczna powierzchnia obszarów leśnych i terenów słabo zaludnionych). Za mało jest gospodarstw i pensjonatów oferujących różne formy turystyki konnej (konie pod siodło, przejazdy bryczkami i wozami). Brak większych stadnin i ośrodków turystyki jeździeckiej. Niewielkie ośrodki turystyki konnej znajdują się w Kliczkowie, Bogumiłowie, Kościelnej Wsi, Czyżówku, Starym Żaganiu, Łozach, Rudawicy. Formą turystyki konnej są również kuligi, organizowane jako standardowy zimowy produkt turystyczny, a także w wielu kwaterach agroturystycznych.

Intensywność ruchu turystycznego na obszarze LGD została obliczona na podstawie Wskaźnika Schneidera (wskaźnik intensywności ruchu turystycznego, wyrażony liczbą turystów korzystających z noclegów, przypadającą na 1000 mieszkańców stałych). Wskaźnik dla województwa lubuskiego w 2013 roku wyniósł 1169,60, a dla województwa dolnośląskiego 2034,02. Natomiast wskaźnik dla powiatów przedstawia się następująco: żagański 432,87; żarski 361,32, bolesławiecki 499,45 i zgorzelecki 610,75. Schemat graficzny przedstawiający powyższe informacje został przedstawiony poniżej.

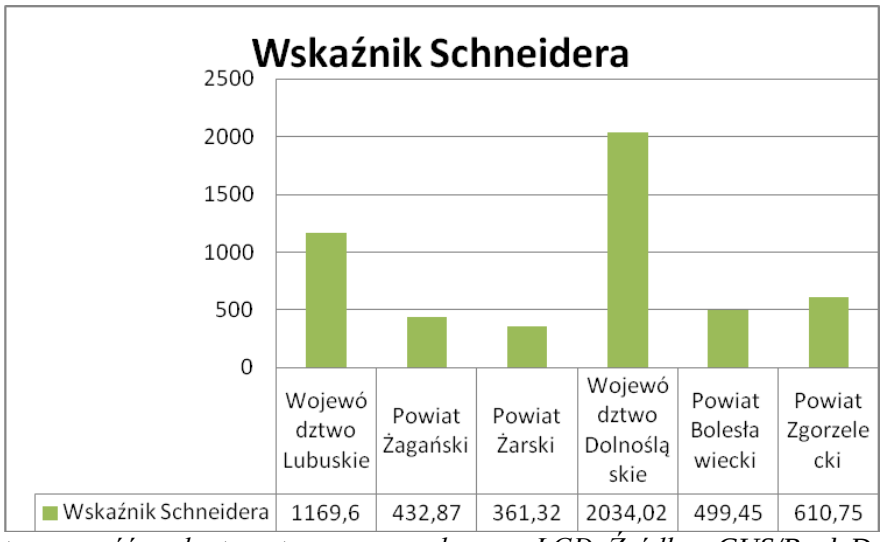

Wykres 4. *Intensywność ruchu turystycznego na obszarze LGD. Źródło – GUS/Bank Danych Lokalnych*

9 Opis produktów lokalnych, tradycyjnych i regionalnych

Produkty regionalne nawiązują do tradycji i zwyczajów związanych z danym obszarem geograficznym. Najcenniejszym i do tej pory najbardziej rozpoznawalnym w regionie i kraju produktem spożywczym z Borów Dolnośląskich jest wspominany **wyżej miód wrzosowy**, zgłoszony do unijnej ochrony jako chronione oznaczenie geograficzne, ze względu na swoją wysoką jakość i niepowtarzalne walory smakowe oraz tradycyjne metody produkcji. Do innych cennych i do tej pory zinwentaryzowanych produktów lokalnych w Borach Dolnośląskich, z którymi od lat identyfikują się mieszkańcy należą m.in. wyroby piekarnicze. Do godnych wymienienia piekarń należy m.in. zakład rodzinny w Żaganiu Piekarnia Bukowianka, który ma swojej ofercie „Bochen chleba starowiejskiego". Jest to chleb pieczony metodą całkowicie naturalną, urabiany ręcznie na rozczynie, który leżakuje około 24 godzin. Bochen chleba starowiejskiego produkowano w Polsce przedwojennej w małych miejscowościach oraz na wsi. Piekarnia AGA, oprócz standardowego asortymentu, również posiada tradycyjne wypieki, które przygotowywane są na szczególne okazje lub na zamówienie. Spotkać je można m.in. na Międzynarodowych Targach Chleba w Jaworze. Ze względu na położenie miejscowości w dawnej Puszczy, piekarnia wypieka również pieczywo w kształcie grzybów. Piekarnia państwa Nitarskich również oferuje tradycyjne wypieki, w tym oryginale ciasta obrzędowe. Podobnie można scharakteryzować dwa pozostałe zakłady rodzinne z Pieńska. Tradycyjne wypieki z mąki zebranej z terenów Borów Dolnośląskich z młyna w Gronowie przygotowuje piekarnia „Omega" Państwa Domareccy w Wymiarkach. Istotny wpływ na popularyzację tradycyjnej kuchni, wypieków, pieczywa, przetworów owocowo-warzywnych, przetworów runa leśnego, wędlin, nalewek i win mają koła gospodyń wiejskich, które na każdą imprezę o charakterze lokalnym (festyny, jarmarki, dożynki) przygotowują rzadko spotykane potrawy oraz w perfekcyjny sposób stroją stoły, suto zastawione tradycyjnym i smacznym jadłem. To właśnie gospodynie wiejskie przekazują młodym pokoleniom tradycje i historię.

Podobnie jak pieczywo głównie w Pieńsku, tak w Wymiarkach w tradycyjny sposób powstaje najwyższej jakości wędlina. Masarnia ma długi tradycje, założona została ponad 150 lat temu. Tradycyjne wędliny i kiełbasy z Wymiarek często prezentowane są na imprezach o charakterze wiejsko-rolniczym, spotkały się nawet z uznaniem w ramach krajowego konkursu Nasze Kulinarne Dziedzictwo. Poza zorganizowaną formą produkcji istnieje w Borach Dolnośląskich wiele drobnych gospodarstw rolnych, zajmujących się sprzedażą i przetwórstwem runa leśnego, produkcją domowych win i nalewek. Zbieractwo runa od zawsze stanowiło główne źródła dochodów miejscowej ludności, śmiało więc można mówić, że marynowane grzybki, czy nalewka z żurawiny to tradycyjne produkty lokalne dla tego obszaru, odzwierciedlające jego specyfikę. gminie Wymiarki lokalny winiarz produkuje wina metodą naturalnej fermentacji od przeszło 30 lat z lokalnie dostępnych owoców leśnych, np. jarzębina, żurawina, borówka, jagoda itp. Wina owocowe, produkowane bez dodatku cukru, podlegające naturalnej fermentacji cieszą się dużym uznaniem wśród znawców win. Jest to jednak produkcja domowa, przez to dość ograniczona, a wina serwowane są głównie podczas lokalnych imprez i jarmarków. Od 2008 rok LGD zorganizowały konkurs pn. „Najlepszy Produkt Lokalny z Borów Dolnośląskich w roku 2015". Wpłynęło ponad 40 potraw, miodów i nalewek z całego terenu Borów.
Obszar Borów Dolnośląskich słynie też z wielu ciekawych wyrobów rzemieślniczych. Przede wszystkim produkcja porcelany w Borach Dolnośląskich. Istnieje kilka dużych manufaktur porcelany oraz wiele przydomowych warsztatów. Podobnie jak przed laty najprężniej działającymi ośrodkami ceramicznymi na tym terenie jest Osiecznica i Parowa. Produkowana jest przede wszystkim zdobna ceramika użytkowa, tj. zastawy stołowe, wazony, doniczki, galanteria ceramiczna. Wzory i kolorystyka nawiązują do tradycyjnych biało-niebieskich zdobień, mimo to każdy z producentów stara się stworzyć oryginalny wzór, charakterystyczny i typowy właśnie dla niego. Bardzo dużo ceramiki sprzedaję się w przyzakładowych sklepach, cepeliach oraz jarmarkach na terenie całego kraju, głównymi nabywcami pozostają jednak Niemcy, Stany Zjednoczone oraz Republiki Ameryki Południowej. Najstarsza na tym terenie huta szkła działa w Wymiarkach. Założona została w roku 1657 przez księcia żagańskiego. Dziś Huta Szkła w Wymiarkach jest główny producent słoi dla przemysłu rolno-spożywczego. Pieńskie Huty Szkła „Łużyce" kontynuując swoje bogate tradycje, wytwarzają oświetleniowe wyroby artystyczne, zdobnicze i użytkowe o tradycyjnych kształtach, wzorach i zdobnictwie.

Rozdział IV. Analiza SWOT

Cele badania i przyjęta metodologia

Celem opracowania analizy SWOT było zestawienie diagnozy obszaru oraz opinii mieszkańców gmin objętych działaniem Lokalnej Grupy Działania Bory Dolnośląskie dotyczących zasadniczych wątków, w tym najważniejszych do zrealizowania w perspektywie 2014-2020 celów (w kontekście rozwoju regionu) oraz czterech aspektów analizy SWOT:

- silnych stron gminy,
- słabych stron gminy,
- szans (uwarunkowań zewnętrznych wobec gminy, które mogą pozytywnie wpływać na jej rozwój)
- zagrożeń (uwarunkowań zewnętrznych wobec gminy, które mogą negatywnie wpływać na jej rozwój).

Dane, w oparciu o które przygotowano niniejszą analizę były zbierane równolegle na dwa różne sposoby. Pierwszym z nich były otwarte spotkania przedstawicieli LGD z mieszkańcami gmin objętych działaniem LGD: Gozdnicy, Przewozu, Iłowej, Węglińca, Małomic, Wymiarek, Osiecznicy, Żagania, Pieńska oraz Żar, podczas których mogli się oni podzielić własnymi spostrzeżeniami dotyczącymi przedstawionych powyżej wątków. Równocześnie każdy z mieszkańców wyrażał swoją opinię na swój temat za pośrednictwem składającego się z pytań otwartych kwestionariusza ankiety, udostępnianego w sekretariatach urzędów gmin, biurze LGD oraz stronie www.bory.org.pl. Zebrane w ten sposób dane zostały następnie zagregowane na poziomie każdej z gmin przez zespół roboczy ds. LSR. Drugim źródłem informacji były informacje zawarte w diagnozie obszaru LSR.W niniejszej strategii dla każdego z wątków zaprezentowano w opatrzonej krótkim komentarzem formie tabelarycznej dane zagregowane dla całego obszaru.

<u>Silne strony gmin objętych działaniem LGD Bory Dolnośląskie</u>
Pytani o silne strony swoich gmin mieszkańcy zwracali uwagę zwłaszcza na szeroko rozumiane walory turystyczne gminy (takie jak przyroda, zabytki i dziedzictwo kulturowe czy produkty regionalne, tradycyjne i lokalne): atut ten wskazywano w każdej z gminie. Często jako silną stronę wskazywano również położenie gminy - w pobliżu ważnych szlaków komunikacyjnych. W połowie gmin, w których uzyskano dane z obu źródeł (spotkania z mieszkańcami i ankieta) jako silną stronę gminy wskazywano ponadto funkcjonujące w gminie organizacje trzeciego sektora.

Mocne strony	Odniesienie do diagnozy
1. Unikatowe walory przyrodnicze Borów Dolnośląskich	Rozdział 8 diagnozy
2. Zabytki i dziedzictwo kulturowe	Rozdziały 7 i 8 diagnozy
3. Różnorodność produktów regionalnych, tradycyjnych i lokalnych	Rozdział 9 diagnozy
4. Sprzyjające warunki rozwoju różnych form turystyki (m.in. dość dobrze rozwinięta sieć pieszych szlaków turystycznych, sieć szlaków rowerowych, szlaki wodne, znaczna powierzchnia obszarów leśnych)	Rozdział 8 diagnozy
5. Korzystne usytuowanie gmin objętych działaniem LGD względem ważnych szlaków komunikacyjnych (autostrada A4)	Rozdział 8 diagnozy
6. Potencjał organizacji pozarządowych funkcjonujących na terenach gmin objętych działaniem LGD	Rozdział 4 diagnozy
7. Przedsiębiorczość mieszkańców	Rozdział 2 diagnozy

(Tabela nr 19 – Analiza SWOT. Mocne strony LGD. Źródło – badania własne LGD)

Słabe strony gmin objętych działaniem LGD Bory Dolnośląskie

Słabe strony gminy w opinii ich mieszkańców, którzy wypowiedzieli się podczas spotkań z przedstawicielami LGD bądź za pośrednictwem ankiety wiążą się przede wszystkim z dwoma głównymi obszarami. Pierwszym z nich jest relatywnie wysoki poziom bezrobocia i powiązane z nim negatywne zjawiska na rynku pracy, takie jak brak pracy dla młodych ludzi, czego konsekwencją jest odpływ młodych mieszkańców z gminy w poszukiwaniu pracy i lepszych szans na przyszłość. Drugi obszar związany jest z szeroko rozumianymi mankamentami infrastrukturalnymi gminy i niezadowalającym stanem infrastruktury drogowej, turystycznej, drogowej i sportowo-rekreacyjnej.

Słabe strony	Odniesienie do diagnozy
1. Relatywnie wysoki poziom bezrobocia	Rozdział 3 diagnozy
2. Niski poziom aktywności społecznej mieszkańców	Rozdział 1.1 diagnozy
3. Niezadowalający stan infrastruktury drogowej	Rozdział 5 diagnozy
4. Niewystarczająca infrastruktura sportowo-rekreacyjna, integracyjna i edukacyjna	Rozdział 5 diagnozy
5. Braki w infrastrukturze turystycznej (m.in. nierównomierne rozmieszczenie kwater agroturystycznych, niedostatki w zakresie infrastruktur dla turystyki konnej i wodnej)	Rozdział 8 diagnozy

(Tabela nr 20 – Analiza SWOT. Słabe strony LGD. Źródło – badania własne LGD)

Szanse rozwoju gmin objętych działaniem LGD Bory Dolnośląskie

Szanse zgodnie z logiką analizy SWOT w kontekście tego projektu potraktowano jako czynniki zewnętrzne wobec gminy, ulokowane w jej otoczeniu, które mogą wpływać pozytywnie na jej rozwój. Najczęściej wskazywano na z rozwój różnych form turystyki wykorzystującej potencjał przyrodniczy i kulturowy obszaru oraz infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (w tym agroturystyki). Największe szanse na dla regionu upatrywano również w rozwoju sektora gospodarczego oraz w poprawie stanu infrastruktury drogowej. Wśród szans rozumianych zgodnie z logiką analizy SWOT najczęściej wymieniano z kolei możliwość pozyskiwania środków zewnętrznych- w tym z Unii Europejskiej (szansa wskazywana w 5 gminach).

Szanse	Odniesienie do diagnozy

1. Rozwój różnych form turystyki opartej o wykorzystanie istniejącego potencjału przyrodniczego i kulturowego	Rozdział 8 diagnozy
2. Możliwość pozyskiwania środków zewnętrznych	
3. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej	Rozdział 5 diagnozy
4. Rozwój sektora gospodarczego	Rozdział 2 diagnozy

(Tabela nr 21 – Analiza SWOT. Szanse LGD. Źródło – badania własne LGD)

Zagrożenia dla rozwoju gmin objętych działaniem LGD Bory Dolnośląskie

Zagrożenia w analizie SWOT są czynnikami o charakterze zewnętrznym, mogącym wywierać wpływ na rozwój gminy - w przeciwieństwie do szans jest to wpływ o charakterze negatywnym. Wypełniający ankietę i biorący udział w spotkaniach mieszkańcy gmin mieli niekiedy problemy z rozróżnieniem pomiędzy słabymi stronami a zagrożeniami - pytani o zagrożenia wymieniali te pierwsze (np. niesatysfakcjonujący stan infrastruktury drogowej). Zazwyczaj jednak przypisywali miano zagrożeń czynnikom zewnętrznym, takim jak negatywne trendy demograficzne związane ze znacznym wzrostem liczby osób w wieku poprodukcyjnym czy problem ubożenia społeczeństwa, związany m.in. z niskimi zarobkami. Ponadto zwracano uwagę na kwestię migracji zarobkowej, zwłaszcza wśród młodych ludzi. Dużą wagę przywiązano także do zagrożeń związanych z nadmierną eksploatacją środowiska i jego zanieczyszczenia.

Zagrożenia	**Odniesienie do diagnozy**
1. Procesy starzenia się - wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym	Rozdział 1.2 diagnozy
2. Ubożenie społeczeństwa	Rozdział 5 diagnozy
3. Migracje zarobkowe, zwłaszcza ludzi młodych	Rozdział 3 diagnozy
4. Nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych oraz zanieczyszczenie środowiska	Rozdział 8 diagnozy

(Tabela nr 22 – Analiza SWOT. Zagrożenia LGD. Źródło – badania własne LGD)

Wnioski - podsumowanie wyników

- Priorytetowymi celami stawianymi sobie w kontekście rozwoju regionu w perspektywie finansowej 2014-2020 będą zwłaszcza pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości oraz tworzenie nowych zakładów pracy i miejsc pracy (wskazywane w 7 gminach), a także rozbudowa i modernizacja infrastruktur drogowej i towarzyszącej oraz infrastruktury sportowo - rekreacyjnej (5 gmin). Wśród celów wskazywanych w większości gmin, spośród których uzyskano dane znalazł się również rozwój turystyki (w tym agroturystyki) i infrastruktury turystycznej (wskazania w 5 gminach);
- Silnymi stronami gmin objętych działalnością LGD Bory Dolnośląskie, które wskazywano w największej liczbie miejscowości były walory turystyczne (przyroda, zabytki i dziedzictwo kulturowe czy produkty regionalne, tradycyjne i lokalne), położenie w pobliżu ważnych szlaków komunikacyjnych oraz funkcjonujące organizacje trzeciego sektora;
- Najczęściej wskazywane słabe strony gminy to bezrobocie wymieniano w 7 gminach. Często w tym kontekście zwracano również uwagę na niesatysfakcjonujący stan infrastruktur - niezadowalającym stanem infrastruktury drogowej, turystycznej, drogowej i sportowo-rekreacyjnej (wskazania w 6 gminach);
- Szansami - zewnętrznymi czynnikami, które mogą pozytywnie wpłynąć na rozwój gminy, wskazywanymi przez mieszkańców największej liczby gmin była możliwość pozyskiwania środków unijnych, rozwój sektora gospodarczego, rozwój różnych form turystyki wykorzystującej potencjał przyrodniczy i kulturowy obszaru oraz rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej;
- Biorąc pod uwagę zagrożenia - zewnętrzne czynniki, który może mieć negatywny wpływ na rozwój gminy najczęściej wymieniano w tym kontekście negatywne trendy demograficzne (starzenie się społeczeństwa, niż demograficzny), migrację zarobkową, ubożenie społeczeństwa i zanieczyszczenie środowiska.

Rekomendacje

Biorąc pod uwagę zarówno rezultaty wyników zagregowanej analizy zebranych podczas spotkań z mieszkańcami i za pośrednictwem ankiet danych, informacje zawarte w diagnozie obszaru LGD, dotychczasowy zakres działalno-

ści LGD Bory Dolnośląskie oraz zdefiniowany w PROW 2014-2020 zakres operacji, które będą wspierane w ramach osi LEADER rekomenduje się skoncentrowanie Lokalnej Strategii Działania wokół trzech zasadniczych wątków: 1) wykorzystanie potencjału kulturowego i przyrodniczego obszaru objętego działaniem LGD Bory Dolnośląskie 2) działania mające na celu pobudzanie przedsiębiorczości i tworzenie miejsc pracy w gminach zrzeszonych w LGD 3) wzmocnienie kapitału społecznego na obszarze LGD. Działania te nie tylko wpisują się bowiem w zakres operacji, zdefiniowany w PROW 2014-2020, stanowiąc jednocześnie kontynuację dotychczasowej działalności LGD Bory Dolnośląskie, ale współgrają również z artykułowanymi podczas spotkań w gminach i za pośrednictwem ankiet opiniami tych mieszkańców gmin, którzy chcieli się nimi podzielić. W 7 z 8 gmin, w których udało się pozyskać dane z obu źródeł (ankieta + spotkania z mieszkańcami) jako priorytetowy cel w kontekście perspektywy finansowej 2014-2020 uznano bowiem właśnie szeroko rozumiane pobudzanie przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy, w 5 zaś - rozwój turystyki i agroturystyki (w tym infrastruktury turystycznej). Co więcej, walory turystyczne (przyroda, zabytki, historia, tradycja, produkty lokalne) w każdej z 8 gmin uznawano za jej silną stronę, bezrobocie/ brak miejsc pracy jako słabą stronę wymieniano z kolei w 7 gminach objętych działaniem LGD.

ROZDZIAŁ V CELE I WSKAŹNIKI

1. Specyfikacja i opis celów ogólnych, przypisanych im celów szczegółowych i przedsięwzięć

Pierwszym krokiem niezbędnym przy konstruowaniu celów LSR było zebranie informacji na temat potrzeb mieszkańców obszaru LGD, które zostały uzyskane podczas spotkań otwartych z mieszkańcami oraz z otrzymanych ankiet. Następnie przystąpiono do ich uporządkowania i pogrupowania według kategorii oraz poziomu szczegółowości. Ze względu na różnorodność i mnogość zgłoszonych przez mieszkańców problemów, odrzucono te marginalne i realizujące interesy wyłącznie wąskich grup społecznych. Mając również na uwadze zakres działania LGD w ramach PROW wyeliminowano te problemy, które nie mogą być realizowane we wspomnianym programie. Następnym krokiem było określenie propozycji rozwiązań problemów oraz przypisanie ich do grupy odbiorców, do których poszczególne działania będą skierowane. W ten sposób sformułowano cele szczegółowe. Dalej pracowano nad ustaleniem przyczyn tych problemów, a przedstawione propozycje ich usunięcia pozwoliły na wyodrębnienie przedsięwzięć. Lista problemów została zestawiona z zebranymi danymi statystycznymi oraz raportem ewaluacyjnym, a następnie włączona do diagnozy obszaru i analizy SWOT. Powstały w ten sposób obraz problemów rozwojowych obszaru LSR, uwzględniający konsultacje społeczne oraz zakres PROW pozwolił na skonstruowanie celów ogólnych tj. *pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości, lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego w rozwoju regionu oraz wzmocnienie kapitału społecznego.* Do tak określonych celów ogólnych dopasowano zaś zidentyfikowane wcześniej cele szczegółowe i przedsięwzięcia. Dla Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie priorytetowymi działaniami są te związane z celem ogólnym 3, czyli wzmocnienie kapitału społecznego, przyczyniające się do osiągnięcia wskaźników oddziaływania: wzrost odsetka mieszkańców deklarujących chęć zaangażowania się na rzecz społeczności lokalnej oraz wzrost liczby organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców. Wynika to z faktu, że Stowarzyszenie jako organizacja trójsektorowa chce włączyć w swoje działania mieszkańców, zwłaszcza tych działających w grupach nieformalnych lub organizacjach pozarządowych, które bardzo często są pozbawione wsparcia merytorycznego i finansowego do realizacji swoich planów. Dlatego najistotniejszymi operacjami będą te polegające na działaniach wzmacniających aktywność lokalnej społeczności oraz na wzmocnieniu potencjału organizacji pozarządowych, które zrealizują takie wskaźniki produktu jak: liczba wybudowanych obiektów ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej oraz liczba wydarzeń zorganizowanych przez organizacje pozarządowe. Poniżej została przedstawiona matryca pokazująca powiązania pomiędzy zdefiniowanymi problemami a określonymi celami.

Jednocześnie wskazano na działania adresowane szczególnie do przedstawicieli grup defaworyzowanych. Będą to:

- W przypadku celu ogólnego 1 przedsięwzięcia związane z powstawaniem nowych przedsiębiorstw oraz rozwojem już istniejących. Tworzone w ramach tych działań nowe miejsca pracy powinny być adresowane do przedstawicieli grup defaworyzowanych. Element ten poddano także ocenie w ramach Kryteriów Oceny Operacji,
- W przypadku celu ogólnego 2 przedsięwzięcia związane z budową i przebudową infrastruktury drogowej łączącej obiekty użyteczności publicznej z siecią dróg publicznych albo skracających dystans lub czas dojazdu do nich. Tym działaniem poprawimy poziom komunikacji przedstawicieli z grup defaworyzowanych z instytucjami użyteczności publicznej.
- W przypadku celu ogólnego 3 będą to przedsięwzięcia wzmacniające aktywność lokalnej społeczności w szczególności poprzez budowę obiektów ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej. Dzięki tym działaniom zwiększymy poziom integracji osób zagrożonych wyklucze-

niem społecznym z mieszkańcami regionu, pozwolimy im aktywnie włączyć się w życie społeczności lokalnej i tym samym sprawimy by poczuli się potrzebni.

<table>
<tr><td colspan="4">Zidentyfikowane problemy/wyzwania społeczno-ekonomiczne
Relatywnie wysoki poziom bezrobocia na terenach objętych działalnością LGD</td></tr>
<tr><td colspan="4">Cel ogólny
Pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości</td></tr>
<tr><td colspan="2">Cele szczegółowe
Tworzenie warunków do zakładania przedsiębiorstw na obszarze LGD</td><td colspan="2">Cele szczegółowe
Rozwój istniejących przedsiębiorstw i inicjowanie współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi funkcjonującymi na obszarze LGD</td></tr>
<tr><td>Planowane przedsięwzięcia
Podniesienie poziomu wiedzy z zakresu możliwości aplikowania o środki na działania związane z podejmowaniem działalności gospodarczej wśród osób niebędących przedsiębiorcami</td><td>Planowane przedsięwzięcia
Powstawanie nowych przedsiębiorstw</td><td>Planowane przedsięwzięcia
Podniesienie poziomu wiedzy z zakresu możliwości aplikowania o środki na działania związane z rozwojem przedsiębiorczości wśród przedsiębiorców</td><td>Planowane przedsięwzięcia
Rozwój istniejących przedsiębiorstw</td></tr>
<tr><td>Produkty
Liczba godzin udzielonego indywidualnego doradztwa z zakresu podejmowania działalności gospodarczej</td><td>Produkty
Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa</td><td>Produkty
Liczba godzin udzielonego doradztwa w ramach cyklu szkoleniowego</td><td>Produkty
Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa</td></tr>
<tr><td>Rezultaty
Liczba uczestników szkoleń organizowanych przez biuro LGD które złożyły wniosek o przyznanie pomocy</td><td>Rezultaty
Liczba nowoutworzonych miejsc pracy w wyniku wsparcia nowopowstających przedsiębiorstw w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne</td><td>Rezultaty
Liczba uczestników szkoleń, organizowanych przez biuro LGD</td><td>Rezultaty
Liczba nowopowstałych miejsc pracy w wyniku wsparcia rozwoju istniejących przedsiębiorstw w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne</td></tr>
<tr><td colspan="4">Planowane przedsięwzięcia
Inicjowanie współpracy podmiotów gospodarczych</td></tr>
<tr><td colspan="4">Produkty
Liczba zawiązanych partnerstw gospodarczych</td></tr>
<tr><td colspan="4">Rezultaty
Wzrost liczby przedsiębiorców zaangażowanych we współpracę gospodarczą</td></tr>
<tr><td colspan="4">Oddziaływanie
Spadek stopy bezrobocia na terenach objętych działalnością LGD
Wzrost liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tysięcy mieszkańców</td></tr>
<tr><td colspan="4">Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i osiągnięcie wskaźników
Możliwość pozyskiwania środków zewnętrznych
Rozwój sektora gospodarczego
Procesy starzenia się - wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym
Migracje zarobkowe, zwłaszcza ludzi młodych</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td colspan="3">Zidentyfikowane problemy/wyzwania społeczno-ekonomiczne
Niewykorzystany potencjał przyrodniczy i kulturowy regionu</td></tr>
<tr><td colspan="3">Cel ogólny
Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego w rozwoju regionu</td></tr>
<tr><td>Cele szczegółowe
Rozwój stanu infrastruktury drogowej</td><td>Cele szczegółowe
Rozwój infrastruktury, turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej</td><td>Cele szczegółowe
Rozwój usług edukacyjnych</td></tr>
<tr><td>Planowane przedsięwzięcia
Budowa i przebudowa publicznych dróg lokalnych</td><td>Planowane przedsięwzięcia
Rozwój obiektów ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej</td><td>Planowane przedsięwzięcia
Rozwój ofert edukacyjnych w regionie</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Produkty
Liczba kilometrów wybudowanych/przebudowanych dróg</td><td>Produkty
Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej w miejscowościach: : Małomice Osieczów, Ławszowa, Wymiarki, Lutynka ,Gozdnica, Czerna, Stawnik, Olbrachtów, Lubomyśl, Mirostowice Górne, Siodło, Miłowice, Biedrzychowice Dolne Sieniawa Żarska, Węgliniec</td><td rowspan="3">Produkty
Liczba projektów współpracy</td></tr>
<tr><td>Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w miejscowościach: Konin Żagański, Pieńsk, Witoszyn i Stary Żagań</td></tr>
<tr><td>Liczba (w hektarach) wybudowanych lub przebudowanych terenów zielonych w miejscowości Bieniów, Olbrachtów, Pieńsk</td></tr>
<tr><td>Rezultaty
Wzrost liczby osób korzystających z nowej lub przebudowanej infrastruktury drogowej łączącej obiekty użyteczności publicznej z siecią dróg publicznych albo skracających dystans lub czas dojazdu do nich</td><td>Rezultaty
Wzrost liczby mieszkańców gmin objętych działalnością LGD korzystających z nowej lub przebudowanej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej</td><td>Rezultaty
Liczba uczniów, którzy skorzystali z nowej oferty edukacyjnej</td></tr>
<tr><td colspan="3">Oddziaływanie
Wzrost liczby osób korzystających z noclegów w gminach wchodzących w skład LGD</td></tr>
</table>

Wzrost odsetka mieszkańców gmin objętych działalnością LGD, którzy słyszeli o działaniach podejmowanych przez Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Bory Dolnośląskie Wzrost liczby mieszkańców gmin objętych działalnością LGD, u których zwiększył się poziom wiedzy o regionie Bory Dolnośląskie
Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i osiągnięcie wskaźników Możliwość pozyskiwania środków zewnętrznych Nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych oraz zanieczyszczenie środowiska Rozwój różnych form turystyki opartej o wykorzystanie istniejącego potencjału przyrodniczego i kulturowego

Zidentyfikowane problemy/wyzwania społeczno-ekonomiczne Niski poziom aktywności społecznej mieszkańców gmin objętych działaniem LGD				
Cel ogólny Wzrost kapitału społecznego na obszarze LGD				
Cele szczegółowe Rozwój kulturalny i turystyczny regionu			**Cele szczegółowe** Zwiększenie zaangażowania i współpracy mieszkańców	
Planowane przedsięwzięcia Zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu	**Planowane przedsięwzięcia** Działania wzmacniające aktywność lokalnej społeczności	**Planowane przedsięwzięcia** Rozwój ofert turystycznych w regionie	**Planowane przedsięwzięcia** Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	**Planowane przedsięwzięcia** Podniesienie poziomu wiedzy z zakresu możliwości aplikowania o środki na Projekty Grantowe
Produkty Liczba wydarzeń/imprez promujących zachowanie dziedzictwa obszaru LGD	**Produkty** Liczba obiektów ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej	**Produkty** Liczba zrealizowanych projektów współpracy	**Produkty** Liczba wydarzeń/imprez zorganizowanych przez organizacje pozarządowe	**Produkty** Liczba osób godzin doradztwa udzielonego w ramach cyklu szkoleniowego
Rezultaty Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promujących zachowanie dziedzictwa lokalnego	**Rezultaty** Liczba osób korzystających z nowopowstałej, ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej powstałej w ramach mikrograntów	**Rezultaty** Liczba osób, które skorzystały z pakietów ofert turystycznych powstałych w wyniku projektów współpracy	**Rezultaty** Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach organizowanych przez organizacje pozarządowe	**Rezultaty** Liczba uczestników szkolenia, które je ukończyły i zdały egzamin po jego zakończeniu
Oddziaływanie Wzrost odsetka mieszkańców gmin objętych działalnością LGD deklarujących chęć zaangażowania się na rzecz społeczności lokalnej				

Wzrost liczby organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców
Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i osiągnięcie wskaźników Możliwość pozyskiwania środków zewnętrznych Ubożenie społeczeństwa Procesy starzenia się - wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym Migracje zarobkowe, zwłaszcza ludzi młodych

(Tabela nr 23 – Matryce logicznych powiązań dla wszystkich celów ogólnych LSR – badania własne LGD)

2. Wykazanie zgodności celów z celami programu

Planowane do realizacji w LSR cele są zgodne z Priorytetem VI Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020: *Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.* Ponadto są zgodne z celem szczegółowym 6A *Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy* i celem szczegółowym 6B *Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich.* Warto też podkreślić, że żeby cele wskazane w LSR były zgodne z celami przekrojowymi PROW 2014-2020 tj. *ochrona środowiska, przeciwdziałanie zmianom klimatu oraz innowacyjność* wprowadzono w Kryteriach Wyboru Operacji i Kryteriach Wyboru Grantów te dwa kryteria preferując w ten sposób operacje zawierające te elementy, o których wspomniano wyżej.

3. Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania

Środki przeznaczone na wdrażanie Strategii zostały przypisane poszczególnym działaniom w rozbiciu na czas ich realizacji oraz cel, które realizują. Zestawienie celów ze źródłem finansowania zostało szczegółowo przedstawione w rozdziale VII Plan działania.

4. Przedstawienie przedsięwzięć realizowanych w ramach RLKS

W ramach RLKS realizowane będą następujące przedsięwzięcia:

- **Podniesienie poziomu wiedzy z zakresu możliwości aplikowania o środki na działania związane z rozwojem przedsiębiorczości -** jest ono ściśle związane z obsługą beneficjentów, którzy noszą się z zamiarem uruchomienia działalności gospodarczej, w tym osoby z grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy. Środki na to działanie ponoszone będą w ramach kosztów bieżących – 7.200zł.
- **Powstanie nowych przedsiębiorstw** – jest to odpowiedź na wskazywane przez mieszkańców problemy związane z migracją zarobkową, niskimi zarobkami, zagrożeniem ubóstwem i bezrobociem. Realizacja tego przedsięwzięcia przyczyni się do rozwoju przedsiębiorstwa na obszarze LGD. Po dogłębnej analizie lokalnego rynku „dotacji" na uruchamianie działalności gospodarczej, głównie przyznawanej przez PUP w wysokości ok. 20 tys. zł z budżetu państwa i 40 tys. zł ze środków unijnych (EFS) mamy wiedzę, że środki te rokrocznie rozchodzą się w całości, a zainteresowanie nimi jest większe niż możliwości finansowe PUP. Wynika z tego również, że proponowane przez nas wsparcie jest dużo wyższe od tego dotychczas dostępnego na rynku. Należy tutaj wziąć jednak pod uwagę fakt, że będziemy premiować operacje innowacyjne i wprowadzające rozwiązania służące ochronie środowiska. Takich warunków nie stawiał PUP, a ich ewentualnie wdrożenie wiąże się na pewno z potrzebą większych środków finansowych na start. Nasze dotychczasowe doświadczenie, jako LGD w ramach wdrażanego w poprzednim okresie programowania działania: „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw" pokazuje, że zainteresowanie uruchomieniem działalności, czy też jej rozwijaniem było duże, a średnia wartość operacji wynosiła 105 tys. zł. Biorąc pod uwagę powyższe dane kwotę wsparcia ustala się na 100.000 złotych. Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach zakresu: „podejmowanie działalności gospodarczej" i przeznaczono na nie kwotę w LSR w wysokości:1.000.000 zł
- **Rozwój istniejących przedsiębiorstw –** jest to działanie z jednej strony mające na celu wzmocnienie istniejących podmiotów gospodarczych, a z drugiej pozwalające na zwiększenie lub poszerzenie dotychczasowego profilu działalności. W ramach tego przedsięwzięcia premiowane będą te operacje, które wprowadzają innowacyjne rozwiązania i są przyjazne dla środowiska. Dodatkowe punkty zostaną przyznane operacjom deklarującym zatrudnienie osoby wskazanej w grupie defaworyzowanych pod kątem dostępu do rynku pracy. Poziom dofinansowania 70%. Biorąc pod uwagę fakt, że o wsparcie mogą aplikować mikro i mali przedsiębiorcy kwota maksymalna kwota dofinansowania wynosi 300 tysięcy. Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach zakresu: „rozwój przedsiębiorstw" i przeznaczono na nie kwotę w LSR w wysokości: 2 009 809,00.
- **Współpraca podmiotów gospodarczych –** jest to działanie służące zacieśnianiu współpracy gospodarczej pomiędzy podmiotami funkcjonującymi na obszarze LGD i prowadzącymi działalność w określonym zakresie. Poziom dofinansowania 70%, natomiast maksymalna kwota dofinansowania na jednego Beneficjenta wynosi 300 tysięcy. Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach zakresu:

„wspierania współpracy pomiędzy podmiotami wykonującymi działalność gospodarczą" i przeznaczono na nie kwotę w LSR w wysokości: 790 191,00 zł.

- **Rozwój obiektów ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej –** jest to odpowiedź na zdiagnozowane braki w infrastrukturze turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej**.** Ze względu na duże koszty realizacji tych operacji, gdyż są to przedsięwzięcia inwestycyjne, zaplanowano w uzgodnieniach z sektorem publicznym, że będzie ono realizowane przez nich. Uzasadnieniem realizacji tego przedsięwzięcia są potrzeby mieszkańców przedstawione w diagnozie, są one ponadto powiązane z przyjętym w LSR celem ogólnym do realizacji - Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego w rozwoju regionu. Dofinansowanie 63,63 % - zaplanowana kwota w LSR – 2.560.000 zł.
- **Budowa lub przebudowa publicznych dróg lokalnych –** jest to działanie przewidziane do realizacji wyłącznie przez sektor publiczny. Opisywane przedsięwzięcie było jedną z najczęściej wymienianych propozycji szans rozwoju obszaru LGD, która została wskazana w analizie SWOT. Dofinansowanie 63,63 % - zaplanowana kwota w LSR – 617.888,00 zł.
- **Rozwój ofert edukacyjnych w regionie -** dotyczy projektu współpracy, w ramach którego zamierzamy utworzyć partnerstwo lokalne i ponadregionalne gotowe do wzajemnej współpracy, organizacji, promocji i profesjonalizacji swych działań w celu utworzenia przemyślanej, przystosowanej infrastrukturalnie i wyposażeniowo oraz atrakcyjnej oferty edukacyjnej dla mieszkańców i turystów– koszt 310. 000 zł (I etap 110. 000 – do końca 2018), (II etap 200. 000 -do końca 2021) dofinansowanie 100 %.
- **Działania wzmacniające aktywność społeczność, Zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu, Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych –** realizacja inicjatyw lokalnych jest odpowiedzią na przedstawioną w diagnozie skalę niedoboru w zakresie aktywności społecznej. W ramach tego przedsięwzięcia realizowane będą działania w zakresie rozwoju ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej, raz zachowania dziedzictwa lokalnego, a także wzmacniające kapitał społeczny. Granty będą dofinansowane w 100 %. Z udziału w grantach wykluczono sektor finansów publicznych. Pula środków na ten cel wynosi łącznie 600 000 zł. Poziom dofinansowania będzie się mieścił w granicach 5-30 tysięcy zł.
- **Podniesienie poziomu wiedzy z zakresu możliwości aplikowania o środki na Projekty Grantowe -** jest ono ściśle związane z obsługą beneficjentów, którzy są zainteresowani uzyskaniem wsparcia w ramach projektów grantowych. W ramach tego działania pracownicy odpowiedzialni za udzielanie doradztwa będą prowadzili szkolenia i indywidualne doradztwo w ramach tzw. cyklu szkoleniowego. W związku z przyjęciem takiego modelu nie przewiduje się ponoszenia kosztów w tym zakresie.
- **Rozwój ofert turystycznych w regionie -** dotyczy projektu współpracy w ramach którego zamierzamy utworzyć partnerstwo lokalne i ponadregionalne gotowe do wzajemnej współpracy, organizacji, promocji i profesjonalizacji swych działań w celu utworzenia przemyślanych i przetestowanych pakietów turystyczno-rekreacyjnej oferty pobytowej dla mieszkańców i turystów – koszt 70.000 zł (I etap 42.000 – do końca 2018), (drugi etap 28.000 –do końca 2021) dofinansowanie 100 %.

5. **Specyfikacja wskaźników przypisanych do przedsięwzięć, celów szczegółowych i celów ogólnych**

Wskaźniki produktu takie jak:

- Liczba zawiązanych partnerstw gospodarczych,
- Liczba godzin udzielonego doradztwa w ramach cyklu szkoleniowego,
- Liczba doinwestowanych podmiotów gospodarczych,
- Liczba zarejestrowanych przedsiębiorców,

Bezpośrednio wpłyną na osiągnięcie celów szczegółowych takich jak:

- Rozwój istniejących przedsiębiorstw i inicjowanie współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi funkcjonującymi na obszarze LGD
- Tworzenie warunków do zakładania przedsiębiorstw na obszarze LGD,

Te natomiast przełożą się na stopień osiągnięcia celu głównego jakim jest: **Pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości**

Natomiast wskaźniki produktu takie jak:

- Liczba projektów współpracy,
- Liczba kilometrów wybudowanych/przebudowanych dróg,
- Liczba nowopowstałych miejsc kulturalnych lub rekreacyjnych, z wyłączeniem świetlic wiejskich w gminie Osiecznica i Wymiarki,

- Liczba nowopowstałych obiektów służących do uprawiania turystyki rowerowej w gminie Małomice i Węgliniec
- Liczba przebudowanych świetlic integracyjnych w miejscowości Lutynka, Witoszyn i Stary Żagań
- Liczba nowych lub przebudowanych obiektów rekreacyjnych w gminie Iłowa i Olbrachtowie
- Liczba (w hektarach) wybudowanych i przebudowanych terenów zielonych w miejscowości Bieniów, Olbrachtów
- Liczba placów zabaw przebudowanych i wybudowanych w Pieńsku oraz Sieniawie Żarskiej
- Liczba wybudowanych miejsc rekreacji ruchowej w miejscowościach Stawnik, Olbrachtów, Lubomyśl, Mirostowice Górne, Siodło, Miłowice, Biedrzychowice Dolne

Bezpośrednio wpłyną na osiągnięcie celów szczegółowych takich jak:

- Rozwój usług edukacyjnych,
- Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej oraz kulturalnej,
- Rozwój infrastruktury drogowej,

Te natomiast przełożą się na stopień osiągnięcia celu głównego jakim jest : **Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego w rozwoju regionu**

Wskaźniki produktu takie jak:

- Liczba projektów współpracy,
- Liczba godzin doradztwa udzielonego w ramach cyklu szkoleniowego,
- Liczba wydarzeń zorganizowanych przez organizacje pozarządowe,
- Liczba wydarzeń promujących zachowanie dziedzictwa obszaru LGD,
- Liczba wybudowanych obiektów ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej,

Bezpośrednio wpłyną na osiągnięcie celów szczegółowych takich jak:

- Zwiększenie zaangażowania i współpracy mieszkańców,
- Rozwój kulturalny i turystyczny regionu,

Te natomiast przełożą się na stopień osiągnięcia celu głównego jakim jest: **Wzrost kapitału społecznego na obszarze LGD**

6. Źródła pozyskania danych do pomiaru

- Rejestr danych LGD;
- Sprawozdania końcowe z realizacji operacji;
- Dane dostępne w GUS (dotyczy wyłącznie celów ogólnych);
- Badania ewaluacyjne (dotyczy wyłącznie celów ogólnych);

7. Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru, uaktualniania danych

Określone wskaźniki będą podlegały monitorowaniu i ewaluacji w sposób i z częstotliwością opisany w rozdziale poświęconym tym zagadnieniom.

Aktualizowanie stopnia osiągania przyjętych wskaźników dokonywać będą pracownicy biura na podstawie ankiet monitorujących przesyłanych przez beneficjentów poszczególnych działań jak również na podstawie danych zastanych pozyskanych ze stron GUS /Bank Danych Lokalnych oraz własnych raportów i analiz. Propozycje zmian i aktualizacji zaproponowane przez Zarząd będą dyskutowane następnie i przyjmowane przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia.

8. Stan początkowy wskaźnika oraz wyjaśnienie sposobu jego ustalenia

Wskaźnik początkowy ustalany był w następujący sposób:

- Na podstawie danych dostępnych w GUS, dla tych wskaźników za datę początkową przyjęto 2014 rok, ponieważ dla interesujących nas zestawień była to data graniczna;
- Na podstawie danych dostępnych w raporcie ewaluacyjnym, dla tych wskaźników za datę początkową przyjęto 2015 rok, ponieważ badanie ewaluacyjne prowadzone było w 2015 roku;
- Dla pozostałych danych przyjęto wartość początkową 0 z uwagi na brak danych.

9. Stan docelowy wskaźnika oraz wyjaśnienie sposobu jego ustalenia

Stan docelowy przyjętych w Strategii wskaźników oszacowany został głównie na podstawie przeprowadzonej analizy potrzeb i oczekiwań przedstawicieli poszczególnych sektorów tj. jednostek sektora publicznego, przedsiębiorców, mieszkańców i organizacji pozarządowych funkcjonujących na obszarze

LGD. Element ten pozwolił z jednej strony na precyzyjne zaplanowanie poszczególnych działań natomiast z drugiej strony pozwolił na dobór wskaźników pozwalających na dokonanie pomiaru ich osiągnięcia. Ich ostateczny poziom jest zatem wynikiem precyzyjnej diagnozy potrzeb, oczekiwań, możliwości finansowych oraz podziału środków na poszczególne cele Strategii.

1.0	Cel Ogólny	Pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości:				
1.1	Cele szczegółowe	Tworzenie warunków do zakładania przedsiębiorstw na obszarze LGD,				
1.2		Rozwój istniejących przedsiębiorstw i inicjowanie współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi funkcjonującymi na obszarze LGD				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy na rok 2014	Plan do roku 2022	Źródło danych/sposób pomiaru
W1.0	Spadek liczby bezrobotnych zarejestrowanych na terenach objętych działalnością LGD		liczba	3201	3177	Dane GUS
W2.0	Wzrost liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tysięcy mieszkańców		liczba	7581	7591	Dane GUS
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy na rok 2015	Plan do roku 2022	Źródło danych/sposób pomiaru
W.1.1	Liczba nowoutworzonych miejsc pracy w wyniku wsparcia nowoutworzonych przedsiębiorstw w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne		liczba	0	10	Sprawozdanie końcowe z realizacji operacji
W.1.2	Liczba nowoutworzonych miejsc pracy w wyniku wsparcia rozwoju istniejących przedsiębiorstw w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne		liczba	0	8	Dane zgromadzone przez LGD
W.1.3	Liczba uczestników szkolenia, organizowanych przez biuro LGD		osoba	0	18	Dane zgromadzone przez LGD
W.1.4	Wzrost liczby przedsiębiorców zaangażowanych we współpracę gospodarczą		osoba	0	4	Sprawozdanie końcowe z realizacji operacji

Przedsięwzięcia	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja	Wskaźniki produktu				
			nazwa	Jednostka miary	Wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
					Początkowa rok 2015	Końcowa rok 2020	

1.1.1	Podniesienie poziomu wiedzy z zakresu możliwości aplikowania o środki na działania związane z rozwojem przedsiębiorczości	osoby fizyczne, przedsiębiorcy, osoby z grup defaworyzowanych	Aktywizacja	Liczba godzin udzielonego doradztwa w ramach cyklu szkoleniowego	godzina	0	36	Dane własne LGD- ewidencja doradztwa (np. karty doradztwa)
1.1.2	Powstanie nowych przedsiębiorstw	Osoby fizyczne, osoby z grup defaworyzowanych	Konkurs	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	liczba	0	10	Dane o zakończonych projektach (zrealizowane płatności końcowe), dane z wniosków, dane otrzymane od beneficjentów
1.1.3	Rozwój istniejących przedsiębiorstw	Przedsiębiorcy, osoby z grup defaworyzowanych	Konkurs	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstw	liczba	0	8	Dane o zakończonych projektach (zrealizowane płatności końcowe)
1.1.4	Współpraca podmiotów gospodarczych	Przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą	Konkurs	Liczba zawiązanych partnerstw gospodarczych	liczba	0	2	Dane własne LGD
SUMA								

(Tabela nr 24 – Cele i Wskaźniki dla 1 celu ogólnego tj. Pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości - opracowanie własne LGD)

1.0	Cel Ogólny	Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego w rozwoju regionu
1.1	Cele szczegółowe	Rozwój infrastruktury drogowej

1.2		Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej				
1.3		Rozwój usług edukacyjnych				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy na rok 2014/2015	Plan do roku 2022	Źródło danych/sposób pomiaru
W1.0	Wzrost liczby osób korzystających z noclegów w gminach wchodzących w skład LGD		osoba	23407	23600	GUS
W2.0	Wzrost odsetka mieszkańców gmin objętych działalnością LGD, które słyszały o działaniach podejmowanych przez Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Bory Dolnośląskie		procent	82%	90%	Badanie ewaluacyjne
W3.0	Wzrost liczby mieszkańców gmin objętych działalnością LGD , u których zwiększył się poziom wiedzy o regionie Bory Dolnośląskie		osoba	1.000	1.100	Rejestr danych LGD
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy na rok 2015	Plan do roku 2022	Źródło danych/sposób pomiaru
W.1.1	Wzrost liczby mieszkańców gmin objętych działalnością LGD korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub służącej integracji społecznej		osoba	15 268	16 268	Sprawozdanie końcowe z realizacji operacji
W.1.2	Liczba uczniów, którzy skorzystali z nowej oferty edukacyjnej		osoba	0	100	Dane zgromadzone przez LGD
W.1.3	Wzrost liczby osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury drogowej łączącej obiekty użyteczności publicznej z siecią dróg publicznych albo skracających dystans lub czas dojazdu do nich		osoba	0	100	Sprawozdanie końcowe z realizacji operacji

Przedsięwzięcia	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt	Wskaźniki produktu				
			nazwa	Jednostka miary	Wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
					Początkowa	Końcowa	

			współpracy, aktywizacja			rok 2015	rok 2020	
1.1.1	Rozwój obiektów ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, służącej integracji społecznej	Jednostki JST, organizacje pozarządowe	Konkurs	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnych lub kulturalnych w miejscowościach: Małomice Osieczów, Ławszowa, Wymiarki, Lutynka ,Gozdnica, Czerna, Stawnik, Olbrachtów, Lubomyśl, Mirostowice Górne, Siodło, Miłowice, Biedrzychowice Dolne Sieniawa Żarska, Węgliniec	Liczba	0	18	Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność)
				Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej w miejscowościach: Witoszyn, Stary Żagań, Konin Żagański oraz Pieńsk	Liczba	0	4	
				Liczba (w hektarach) wybudowanych i przebudowanych terenów zielonych w miejscowości Bieniów, Olbrachtów i Pieńsk	ha	0	1,0	

1.1.2	Budowa lub przebudowa publicznych dróg lokalnych	Samorządy, osoby z grup defaworyzowanych	Konkurs	Liczba kilometrów wybudowanych/przebudowanych dróg	km	0	0,5	Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność)
1.1.3	Rozwój ofert edukacyjnych w regionie	LGD	Projekty Współpracy	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	liczba	0	1	Dane własne LGD
SUMA								

(Tabela nr 25 – Cele i Wskaźniki dla 2 celu ogólnego tj. Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego w rozwoju regionu - opracowanie własne LGD)

1.0	Cel Ogólny	Wzrost kapitału społecznego na obszarze LGD				
1.1	Cele szczegółowe	Rozwój kulturalny i turystyczny regionu				
1.2		Zwiększenie zaangażowania i współpracy mieszkańców				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy na rok 2014/2015	Plan do roku 2022	Źródło danych/sposób pomiaru
W1.0	Wzrost odsetka mieszkańców deklarujących chęć zaangażowania się na rzecz społeczności lokalnej		Procent	63%	73%	Badania ewaluacyjne
W2.0	Wzrost liczby organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców		Liczba	29	32	GUS
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy na rok	Plan do roku 2022	Źródło danych/sposób pomiaru

			2015			
W.1.1	Liczba uczestników szkoleń, organizowanych przez biuro LGD		Osoba	0	20	Sprawozdanie końcowe z realizacji operacji
W.1.2	Liczba osób korzystających z nowopowstałej, ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej powstałej w ramach mikrograntów		Osoba	0	1.000	Sprawozdanie końcowe z realizacji operacji
W.1.3	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promujących zachowanie dziedzictwa lokalnego		Liczba	0	100	Sprawozdanie końcowe z realizacji operacji
W.1.4	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach organizowanych przez organizacje pozarządowe		Osoba	0	150	Sprawozdanie końcowe z realizacji operacji
W.1.5	Liczba osób, które skorzystały z pakietów ofert turystycznych powstałych w wyniku projektów współpracy		Osoba	0	100	Sprawozdanie końcowe z realizacji operacji

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
				Nazwa	Jednostka miary	Wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
						Początkowa rok 2015	Końcowa rok 2020	
1.2.1	Działania wzmacniające aktywność lokalnej społeczności	Organizacje pozarządowe, osoby fizyczne, osoby zagrożone wykluczeniem społecznym	Projekt Grantowy	Liczba wybudowanych obiektów ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej	Liczba	0	15	Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów(wnioski o płatność)
1.1.1	Zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu	Organizacje pozarządowe, osoby fizyczne	Projekt Grantowy	Liczba wydarzeń/imprez promujących zachowanie dziedzictwa obszaru LGD	Liczba	0	2	Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów(wnioski o płatność)
1.2.2	Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Organizacje pozarządowe	Projekt Grantowy	Liczba wydarzeń zorganizowanych przez organizacje pozarządowe	Liczba	0	3	Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów(wnioski o płatność)
1.1.2	Podniesienie poziomu wiedzy z zakresu	Organizacje pozarządowe,	Aktywizacja	Liczba godzin doradztwa udzielonego w ramach	godzina	0	20	Dane własne LGD-ewidencja doradztwa (np.

	możliwości aplikowania o środki na Projekty Grantowe			cyklu szkoleniowego				karty doradztwa)
1.1.3	Rozwój ofert turystycznych w regionie	LGD	Projekty Współpracy	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	liczba	0	1	Dane własne LGD
SUMA								

(Tabela nr 26 – Cele i Wskaźniki dla 3 celu ogólnego tj. Wzrost kapitału społecznego na obszarze LGD - opracowanie własne LGD)

Rozdział VI. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

1. Ogólna charakterystyka przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych

W celu stworzenia sprawnego i czytelnego dla potencjalnych beneficjentów systemu przyznawania wsparcia z budżetu będącego w dyspozycji LGD, opracowano następujący zestaw procedur:

- Procedura wyboru operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD zawierająca m.in.:
  - sposób organizacji naborów,
  - sposób przyjmowania wniosków o dofinansowanie operacji,
  - zasady oceny zgodności operacji z LSR i zakresem tematycznym oraz wyboru do finansowania,
  - zasady oceny zgodności z PROW 2014-2020;
  - zasady ustalania kwoty wsparcia,
  - opis sposobu informowania o wynikach oceny,
  - regulacje zapewniające stosowanie tych samych kryteriów wyboru w trakcie trwania naboru,
  - Kryteria Wyboru Operacji wraz z zasadami oceniania,
  - zasady wniesienia i rozpatrywania protestu,
- Procedura wyboru Projektów Grantowych zawierająca regulacje takie jak w/w (oprócz zasad wniesienie i rozpatrywania protestu) oraz dodatkowo:
  - prawo wniesienia odwołania od decyzji Rady,
  - zasady wykonania zadań przez grantobiorców,
  - zasady rozliczania realizacji zadań przez grantobiorców,
  - zasady sprawozdawczości z realizacji zadań przez grantobiorców,
  - zasady monitoringu i kontroli PG;
- Procedura zmiany kryteriów wyboru operacji,
- Procedura wyłączenia członka Rady z udziału w wyborze operacji w razie zaistnienia okoliczności podważających bezstronność w procesie oceny,

Rada dokonuje oceny zgodności operacji z LSR w oparciu o ustaloną procedurę oraz z zastosowaniem kryteriów wyboru operacji, określających priorytety LGD wynikające z przeprowadzonej diagnozy oraz analizy SWOT obszaru.
Procedura przeprowadzania głosowania zawarta jest w regulaminie Rady.

Wymienione powyżej propozycje procedur były przygotowane przez członków Rady, a następnie konsultowane i uchwalane na Walnym Zebraniu Członków, a po ich akceptacji upubliczniane na stronie internetowej LGD.

2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Kryteria Wyboru Operacji oraz Kryteria Wyborów Grantów zostały ustanowienie podczas spotkania grupy roboczej. Następnie zostały poddane dyskusji na Walnym Zebraniu Członków Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie oraz przedłożone do konsultacji społecznych. Zgłoszono uwagi do Kryteriów Wyboru Operacji do celu ogólnego nr 2 z propozycją rozszerzenia zaprezentowanych kryteriów o pytania dotyczące społecznego charakteru operacji oraz ich wpływu na integrację mieszkańców. Ponadto zwrócono uwagę na to, żeby ujednolicić pojęcie innowacji i we wszystkich kryteriach zastosować taką samą definicję. Ostatnia uwaga odnosiła się do uściślenia pytania: *Czy planowane działania sprzyjają ochronie środowiska i klimatu?* Wszystkie uwagi zostały uwzględnione.
Kryteria Wyboru Operacji oraz Kryteria Wyborów Grantów powstały w oparciu o kryteria obowiązkowe oraz kryteria, których spełnienie jest ważne z punktu widzenia LGD i przyczyni się do realizacji celów określonych w LSR. Określenie kryteriów wynikało z analizy SWOT i diagnozy obszaru.
Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie ma prawo do zmiany Kryteriów Wyboru Operacji i Kryteriów Wyboru Grantów. Zasady ustalania i zmiany kryteriów wyboru zostały zawarte w procedurze i stanowią odrębny załącznik do wniosku o wybór LSR.

3. Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji została uwzględniona innowacyjność oraz przedstawienie jej definicji i zasad oceny

Kryteria wyboru operacji zarówno grantowych jak i pozostałych uwzględniają m.in. ocenę wniosku pod kątem jego innowacyjności. W celu doprecyzowania tego aspektu oceny zdefiniowano pojęcie innowacyjności, które oznacza wprowadzanie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (wyrobu lub usługi), nowego procesu,

nowej metody organizacji lub nowej metody promocji na poziomie co najmniej gminy. Innowacyjność to także nietypowe, niestandardowe wykorzystanie czy promocja lokalnych zasobów (przyrodniczych, kulturowych, w tym związanych z lokalnym dziedzictwem kulinarnym, tradycjami rzemieślniczymi, lokalnymi opowieściami i legendami, wydarzeniami historycznymi bądź wybitnymi postaciami związanymi z danym obszarem poprzez miejsce urodzenia czy pobytu) na poziomie co najmniej gminy.
Zaproponowana punktacja to:
Działanie nie posiada innowacyjnego charakteru – 0 pkt
Działania posiada charakter innowacyjny – 1 pkt
Każdy z członków Rady będzie posiadał obowiązek określenia, czy oceniany przez niego wniosek posiada charakter innowacyjny czy też nie przyznając na karcie ocen odpowiednio 0 lub 1 punkt, czyni to poprzez stwierdzenie czy dana operacja jest zgodna z przyjętą w LSR definicją.

4. Informacja o realizacji projektów grantowych i/lub operacji własnych
LGD planuje realizację Projektów Grantowych o wartości 600.000,00 tysięcy. Natomiast nie planuje realizacji operacji własnych.

1. Celem głównym Projektów Grantowych ma być wzrost kapitału społecznego na obszarze LGD. Natomiast cele szczegółowe to: a) Rozwój kulturalny i turystyczny regionu, b) Zwiększenie zaangażowania i współpracy mieszkańców. Zakres realizacji Projektów Grantowych obejmuje: a) Działania wzmacniające aktywność lokalnej społeczności, b) Zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu, c) Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych, d) Podniesienie poziomu wiedzy z zakresu możliwości aplikowania o środki na Projekty Grantowe. Pomoc na operacje w ramach projektów grantowych będzie przyznawana w zakresie wzmocnienia kapitału społecznego, w tym przez podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska i zmian klimatycznych, także z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych; rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej oraz w zakresie zachowania dziedzictwa lokalnego. Operacje realizowane w ramach Projektów Grantowych mieszczą się w granicach: - 5.000 - 30.000 zł. Zmniejszenie intensywności pomocy dla projektów grantowych wynika z chęci zwiększenia ilości zrealizowanych operacji i tym samym zaangażowania większej grupy ludzi do działania. Uprawnionymi do ubiegania się o wsparcie w ramach projektów grantowych są: osoby prawne, jeżeli siedziba tej osoby lub jej oddziału znajduje się na obszarze wiejskim objętym LSR oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną. Poziom dofinansowania dla projektów grantowych wynosi 100%. Ze wsparcia na realizację operacji w ramach Projektów Grantowych wykluczono jednostki sektora finansów publicznych. Podmiot ubiegający się o wsparcie w ramach Projektów Grantowych nie może prowadzić działalności gospodarczej. Operacja nie może być współfinansowana z innych środków publicznych z wyjątkiem operacji realizowanych przez jednostkę sektora finansów publicznych lub organizację pożytku publicznego będącą organizacją pozarządową. Realizacja operacji grantowych może odbyć się maksymalnie w dwóch etapach. Planowane do osiągnięcia wskaźniki produktu i rezultatu realizacji PG przedstawia szczegółowo Plan działania stanowiący załącznik nr 3 do niniejszego dokumentu.

Rozdział VII. Plan działania

Plan działania jest ściśle powiązany z określonymi celami i wskaźnikami ich osiągania. Zaplanowane przedsięwzięcia zostały skonsultowane z przedstawicielami poszczególnych sektorów tj. jednostek sektora publicznego, przedsiębiorców, mieszkańców i organizacji pozarządowych funkcjonujących na obszarze LGD. Pozwoliło to na precyzyjne określenie planowanych do osiągnięcia efektów poszczególnych działań oraz czasu ich wykonania. Plan działania składa się z trzech tabel, osobna do każdego celu ogólnego. Wyodrębniono w nim wszystkie planowane do realizacji przedsięwzięcia oraz podano czas ich realizacji, zaplanowano kwotę oraz zakres działania w ramach PROW. Opisywany dokument stanowi załącznik nr 3 do niniejszego dokumentu. Natomiast poniżej został zamieszczony budżet celów szczegółowych w ramach wdrażania LSR w podziale czasowym.

Cele szczegółowe	**2016-2018**	**2019-2021**	**2022-2023**	**Razem**

Tworzenie warunków do zakładania przedsiębiorstw na obszarze LGD	500.000 zł	500.000 zł		1.000.000 zł
Rozwój istniejących przedsiębiorstw i inicjowanie współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi funkcjonującymi na obszarze LGD	2009809,00 zł			209809,00 zł
	190191,00 zł	600.000 zł		790.191,00zł
Rozwój stanu infrastruktury drogowej	617.888 zł			617.888 zł
Rozwój infrastruktury, turystycznej, rekreacyjnej oraz kulturalnej	2.582.112zł			2.582.112 zł
Rozwój kulturalny i turystyczny regionu	60.000 zł	0.000 zł		60.000 zł
Zwiększenie zaangażowania i współpracy mieszkańców	270.000 zł	270.000 zł		540.000 zł

(Tabela nr 27 – Budżet celów szczegółowych LSR - opracowanie własne LGD)

Rozdział VIII. Budżet LSR

1. Ogólna charakterystyka budżetu

Kwota budżetu określona została na podstawie ustawy z dnia 20 lutego 2015r. o rozwoju lokalnych z udziałem społeczności lokalnej. Łączna wysokość wsparci określona została na poziomie 9.509.500 zł. Kwotę tą stanowią środki zaplanowane na realizację LSR w wysokości 7.600.000 zł, środki zaplanowane na realizację projektów współpracy z innymi LGD w wysokości 152.000 zł (2% budżetu), środki na koszty bieżące w wysokości 1.757.500 zł. Aktywizacja realizowana będzie przez pracowników biura bez konieczności ponoszenia wydatków na ten cel. Budżet LSR wskazuje także na Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich jako wiodący, a tym samym na Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 jako na podstawowe źródło finansowania działań określonych w Strategii.

2. Krótki opis powiązania budżetu z celami LSR

Budżet został skonstruowany w taki sposób, aby każdy z zakładanych celów szczegółowych mógł być zrealizowany za pomocą określonego zakresu tj. wdrażania LSR, projektów współpracy bądź kosztów bieżących. Z uwagi na fakt, że większość działań aktywizacyjnych będzie prowadzona przez pracowników biura w ramach ich obowiązków nie przewidziano ponoszenia kosztów w tym zakresie. Zdecydowana większość celów szczegółowych będzie realizowana w ramach wdrażania LSR. Cele szczegółowe, takie jak *rozwój usług edukacyjnych* czy *rozwój kulturalny i turystyczny regionu* zostaną osiągnięte między innymi poprzez realizację projektów współpracy. Natomiast w ramach kosztów bieżących będą realizowane między innymi zadania związane z organizacją szkoleń i doradztwa, działania aktywizacyjne oraz te zawarte w planie komunikacyjnym. Budżet przewidziany na realizację celów szczegółowych w ramach wdrażania LSR znajduje się w rozdziale VII Plan Działania.

Rozdział IX Plan komunikacji

1. Działania komunikacyjne oraz odpowiadające im środki przekazu uwzględniające różnorodne rozwiązania komunikacyjne,

Działania komunikacyjne składać się będą z dwóch typów działań realizowanych równolegle polegających na:

- informowaniu ogółu społeczeństwa, potencjalnych Beneficjentów i uczestników projektów o możliwości jakie wnosi EFRROW,
- promowaniu Funduszy Europejskich w tym EFRROW jako marki wśród mieszkańców LGD, ze szczególnym uwzględnieniem promocji dotychczasowych efektów realizowanych inwestycji, w tym źródle ich dofinansowania.

Działania te prowadzone będą wśród wszystkich grup docelowych określonych w PROW 2014-2020 z terenu LGD poprzez:

- Prowadzenie kampanii informacyjnej – kampania informacyjna będzie prowadzona od momentu ogłoszenia naboru do jego zakończenia. Głównym jej celem będzie poinformowanie o terminie i miejscu składania wniosków, form wsparcia, zakresu tematycznego operacji; warunków udzielanego wsparcia, kryteriów

wyboru operacji/grantów wraz ze wskazaniem minimalnej liczby punktów, której uzyskanie jest warunkiem wyboru operacji; o wymaganych dokumentach, potwierdzających spełnienie warunków udzielenia wsparcia; o wysokości limitu środków w ramach ogłaszanego naboru; o miejscu udostępnienia Strategii Lokalnej Kierowanej przez Społeczność, formularza wniosku o udzielenie wsparcia, formularza wniosku o płatność oraz formularza umowy o udzielenie wsparcia; miejscu udostępnienia procedury oceny wniosku, możliwościach uczestnictwa w cyklu szkoleniowym. Zakrojona na tak szeroką skalę kampania informacyjna pozwoli dotrzeć do wszystkich docelowych grup, którzy są jednocześnie potencjalnymi beneficjentami. Poza tym przekazywanie informacji do Powiatowych Urzędów Pracy oraz współpraca z nimi w tym zakresie pozwoli dotrzeć do grup defaworyzowanych pod kątem dostępu do rynku pracy. To zadanie realizuje 1. Cel szczegółowy. Do tego celu zostaną wykorzystane następujące narzędzia:

- Prowadzenie i aktualizowanie strony internetowej www.Bory.org.pl;
- Prowadzenie i aktualizowanie Fanpage na www.Facebook.com/BoryDolnośląskie;
- Prowadzenie bieżącej informacji w biurze LGD (telefoniczna, mailowo, osobiście);
- Przesyłanie informacji do Powiatowych Urzędów Pracy z prośbą o zamieszczenie informacji na ich stronie internetowej i tablicy ogłoszeń;
- Przesyłanie informacji do Urzędów Gmin wchodzących w skład LSR z prośbą o zamieszczenie informacji na ich stronie internetowej i tablicy ogłoszeń;
- Przesyłanie informacji do osób znajdujących się w bazie kontaktów LGD;

- Bezpośrednie spotkania - organizacja otwartych i corocznych spotkań pozwoli bezpośrednio dotrzeć do mieszkańców, zwłaszcza do tych, którzy z różnych przyczyn nie mogą dotrzeć do biura LGD bądź mają utrudniony dostęp do Internetu i portali społecznościowych oraz do reszty grup docelowych. Będzie to też okazja do spotkania z osobami, które są zagrożone wykluczeniem społecznym oraz grupami defaworyzowanymi pod kątem dostępu do rynku pracy, w większości przypadków nie będą one zainteresowane uzyskaniem wsparcia, ale będą chciały wiedzieć jakie operacje są do nich kierowane i jak to wpłynie na poprawę ich życia. To działanie realizuje 2. Cel szczegółowy. Do tego celu posłużą takie narzędzia jak:
  - Organizacja otwartych i corocznych spotkań;
- Organizacja cyklu szkoleniowego – Dla podmiotów zajmujących się działalnością gospodarczą bądź chcących ją założyć cykl szkoleniowy będzie prowadzony przez zewnętrznych ekspertów lub pracowników biura LGD. Na cykl szkoleniowy składa się uczestnictwo w szkoleniu i/lub spotkaniu z doradcą/pracownikiem biura. Oczywiście ilość spotkań z ekspertem będzie uzależniona od rodzaju złożonego wniosku i potrzeb Beneficjenta związanych z przygotowaniem się do jego złożenia. Natomiast dla osób zainteresowanych składaniem wniosków w ramach Projektów Grantowych oraz dla przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego zainteresowanych złożeniem wniosku w ramach operacji na rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej i kulturalnej oraz budowa lub przebudowa dróg gminnych lub powiatowych szkolenia i doradztwo będą prowadzone przez pracowników biura LGD odpowiedzialnych za te zadania. Po zakończonym cyklu szkoleniowym uczestniczy zostaną poproszeni o wypełnienie anonimowej ankiety monitorującej, która będzie oceniała poziom zadowolenia i jakość przeprowadzonych szkoleń i udzielonego doradztwa. Ponadto będzie można wnieść na niej indywidualne uwagi, co na bieżąco pozwoli nadzorować przebieg cyklu szkoleniowego i będzie stanowiła jednocześnie przesłanki do wprowadzenia ewentualnych korekt. Narzędzie to będzie po raz pierwszy wykorzystywane przez LGD w jej bieżącej pracy, z jednej strony zapewni stałą jakość oferowanych usług szkoleniowo-doradczych, z drugiej zaś będzie podstawą do oceny pracownika biura LGD odpowiedzialnego za te kwestie. Narzędzie to nie było wcześniej stosowane przez LGD, a jego wprowadzenie pozwoli części osób z grupy docelowej na posiadanie realnego wpływu na proces przygotowania ich o aplikowanie o środki unijne. To działanie realizuje 1. Cel szczegółowy. Do tego celu posłużą następujące narzędzia:
  - Szkolenie,
  - Indywidualne doradztwo,
  - Ankieta monitorująca.
- Badanie poziomu satysfakcji – narzędzie będzie wykorzystane do badania dotychczasowej działalności LGD i realizacji LSR. Uzyskane w ten sposób informacje zostaną wykorzystane np. do aktualizacji LSR, Kryteriów Wyboru Operacji/Grantów, procedur czy też zmiany sposobu funkcjonowania poszczególnych organów LGD czy biura. Ankieta będzie rozpowszechniana podczas bezpośrednich spotkań oraz zostanie zamieszczona na stronie internetowej LGD z możliwością złożenia ewentualnych uwag w dowolnym momencie. Uwagi otrzymane za pomocą ankiet będą przedstawiane na najbliższym Walnym Zgromadzeniu

Członków Stowarzyszenia i poddawane głosowaniu. To działanie realizuje 3 cel szczegółowy. Do tego celu zostanie wykorzystane następujące narzędzie:

- Ankieta monitorująca

Każde z wymienionych działań komunikacyjnych realizuje poszczególne cele szczegółowe i tym samym wykorzystanie wszystkich wymienionych elementów przyczyni się do osiągnięcia celu ogólnego. Mieszkańcy zostaną poinformowani o możliwościach jakie daje Lokalna Grupa Działania, w tym EFRROW wdrażany poprzez Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Dodatkowo zwiększy się poziom wiedzy i świadomości mieszkańców o możliwościach jakie zostały im stworzone. W konsekwencji zwiększy się pozytywny wizerunek LGD, jej rozpoznawalność oraz efekty końcowe docenione przez mieszkańców.

2. Wskazanie głównych adresatów poszczególnych działań komunikacyjnych, tj. grup docelowych.

W procesie komunikacji wyróżnić należy podstawowe grupy odbiorców:

a) Mieszkańcy,
b) Osoby fizyczne,
c) Organizacje pozarządowe,
d) Przedsiębiorcy,
e) Jednostki samorządu terytorialnego,
f) Grupy defaworyzowane pod kątem dostępu do rynku pracy.
g) Osoby zagrożone wykluczeniem społecznym tj. osoby w wieku poprodukcyjnym

Opis działań aktywizujących dla poszczególnych grup odbiorców został zawarty w *Rozdziale III. Diagnoza - opis obszaru i ludności punkt 1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR.*

3. Planowane efekty działań komunikacyjnych

W wyniku realizacji poszczególnych działań komunikacyjnych nastąpi:

1. Wzrost wiedzy grup docelowych opisanych w LSR na temat możliwości uzyskania wsparcia oraz zakresu pomocy w przygotowaniu, realizacji oraz rozliczaniu projektów dofinansowanych w ramach LSR;
2. Wzrost świadomości i wiedzy grup docelowych opisanych w LSR na temat korzyści płynących z uzyskanego wsparcia w ramach środków unijnych;
3. Wzrost rozpoznawalności LGD jako podmiotu mającego realny wpływ na kształt i kierunek rozwoju społecznego regionu;

Rozdział X Zintegrowanie

1. Opis zgodności i komplementarności z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami

W ramach procesu tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju zbadano jej spójność z regionalnymi strategiami a mianowicie:

- Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020;
- Regionalnym Programem Operacyjnym – Lubuskie 2020;
- Programem Rozwoju Lubuskiej Turystyki do 2020;
- Strategią Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego;
- Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020;
- Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Dolnośląskiego 2014-2020;
- Strategią Rozwoju Kraju 2020.

Zgodność dokumentów strategicznych z celami LSR

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020		
LP	**Cele strategiczne**	**Cele operacyjne**
1.	Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu	Udoskonalenie i rozbudowa infrastruktury społecznej - w szczególności w sferach edukacji, opieki zdrowotnej, kultury i pomocy społecznej
		Wspomaganie procesów rewitalizacji miast i obszarów wiejskich
		Podejmowanie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich
2.	Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie zasobów środowiska przyrod-	Wykorzystanie walorów środowiska i dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyk

	niczego i kulturowego	Promocja walorów turystycznych i stworzenie systemu informacji turystycznej
Regionalny Program Operacyjny – Lubuskie 2020		
LP	**Oś Priorytetowa**	**Cele szczegółowe**
1.	Regionalny Rynek Pracy	Podniesienie zdolności do zatrudnienia osób pozostających bez pracy, w tym osób znajdujących się w szczególnie niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, tj. kobiet, osób w wieku 50+, niepełnosprawnych, długotrwale bezrobotnych i osób o niskich kwalifikacjach
		Poprawa zdolności do samozatrudnienia osób pozostających bez pracy
2.	Równowaga społeczna	Wzrost gotowości do zatrudnienia osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym
		Zwiększenie dostępności wysokiej jakości usług społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym
3.	Infrastruktura społeczna	Zmniejszenie zagrożenia ubóstwem na obszarach marginalizowanych
Program Rozwoju Lubuskiej Turystyki do 2020		
LP	**Cele operacyjne**	
1.	Rozwój infrastruktury turystycznej	
2.	Rozwój wiodących form turystyki	
Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego		
LP	**Cele główne**	**Cele strategiczne**
1.	Wyrównywanie szans rozwojowych dzieci i młodzieży	Zwiększanie dostępu do różnych form edukacji, dóbr kultury, kultury fizycznej
2.	Zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin oraz ich integracja ze społeczeństwem	Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka oraz ich integracja ze społeczeństwem
3.	Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego	Rozwijanie współpracy z podmiotami III sektora
		Promowanie aktywności obywatelskiej
Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020		
LP	**Cele strategiczne**	
1.	Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw, zwłaszcza MŚP	
2.	Wzrost zatrudnienia i mobilności pracowników	
3.	Włączenie społeczne, podnoszenie poziomu i jakości życia	
Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020		
LP	**Oś priorytetowa**	**Cele szczegółowe**
1.	Infrastruktura spójności społecznej	Kompleksowa rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym
2.	Rynek pracy	Poprawa szans na zatrudnienie osób, które znajdują się w szczególnej sytuacji na rynku pracy (50+, kobiety, osoby niepełnosprawne, długotrwale bezrobotne, osoby o niskich kwalifikacjach)
		Tworzenie nowych i trwałych miejsc pracy
		Poprawa konkurencyjności przedsiębiorstw i przedsiębiorców sektora MMŚP
3.	Włączenie społeczne	Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym poprzez poprawę i wzmocnienie ich zdolności do zatrudnienia oraz zatrudnienia
Strategia Rozwoju Kraju 2020		
LP	**Obszar strategiczny**	**Cele**

1.	Sprawne i efektywne państwo	Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela
2.	Konkurencyjna gospodarka	Wzrost wydajności gospodarki
		Rozwój kapitału ludzkiego
3.	Spójność społeczna i terytorialna	Integracja społeczna
		Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych
		Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych

(Tabela nr 28 – Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami- Źródło - opracowanie własne LGD)

Cele, przedsięwzięcia i działania Lokalnej strategii rozwoju są również spójne ze strategiami pięciu gmin z terenu LGD, w pozostałych aktualnie trwają prace nad przygotowaniem dokumentu:

- Strategia Rozwoju Gminy Iłowa na lata 2014-2020;
- Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2014-2020;
- Strategia Rozwoju Gminy Węgliniec na lata 2015-2025;
- Strategia Rozwoju Gminy Żary na lata 2013-2020;
- Strategia Rozwoju Gminy Małomice na lata 2014-2020;

	Iłowa	Pieńsk	Węgliniec	Żary	Małomice
Cel główny: Pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości					
Cele szczegółowe:					
Tworzenie warunków do zakładania przedsiębiorstw na obszarze LGD	X			X	X
Rozwój istniejących przedsiębiorstw i inicjowanie współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi funkcjonującymi na obszarze LGD	X		X		
Cel główny: Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego w rozwoju regionu					
Cele szczegółowe:					
Rozwój stanu infrastruktury drogowej	X	X	X	X	X
Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej	X	X	X	X	X
Rozwój usług edukacyjnych		X	X	X	X
Cel ogólny 3: Wzrost kapitału społecznego na obszarze LGD					
Cele szczegółowe					
Zachowanie oraz promocja dziedzictwa lokalnego	X	X	X	X	X
Zwiększenie zaangażowania i współpracy mieszkańców	X	X	X	X	X

(Tabela nr 29 – Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami strategiami gmin wchodzących w skład LGD- opracowanie własne LGD.

2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż

W ramach Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Bory Dolnośląskie uwzględniono zintegrowane podejście uwzględniające udział w realizacji poszczególnych przedsięwzięć sektorów, począwszy od osób fizycznych a skończywszy na samorządach, organizacjach pozarządowych, lokalnych przedsiębiorcach, w tym również zasobów lokalnych.
W ramach Strategii różnorodne wykorzystanie zasobów lokalnych (historycznych, kulturowych, przyrodniczych, społecznych i gospodarczych) wpłynie pozytywnie na osiągnięcie zaplanowanych celów szczegółowych. Realizacja założonych w LSR przedsięwzięć po pierwsze przyczyni do złagodzenia zdefiniowanych w diagnozie problemów, po drugie dzięki podjęciu szeregu działań w obszarach wymagających interwencji LGD zostanie zwiększony dostęp do zatrudnienia osób z grup defaworyzowanych. Wysoki poziom bezrobocia oraz niski udział kobiet w strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich, niski poziom dochodów mieszkańców wsi oraz stosunkowo wysoki odsetek osób zagrożonych ubóstwem wskazuje na potrzebę wsparcia działań ułatwiających mieszkańcom znalezienie pracy, a więc wsparcie rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy. Ze względu na różnice w dostępności i jakości usług publicznych pomiędzy miastem a wsią, niezbędne jest podjęcie działań na rzecz zwiększenia dostępności do wysokiej jakości usług publicznych, w szczególności w zakresie budowy lub przebudowy dróg publicznych, edukacji oraz usług. Biorąc pod uwagę rozwój turystyki jako jeden z kluczowych elementów, niezbędne jest wspieranie rozwoju ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury: turystycznej lub rekreacyjnej. Ze względu na niski poziom aktywności mieszkańców LSR należy wzmocnić kapitał społeczny poprzez poprawę potencjału działań organizacji pozarządowych i aktywności społecznej mieszkańców oraz zachowanie dziedzictwa lokalnego.
Wykorzystanie różnych zasobów lokalnych:

- Na bazie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych zostały przygotowane działania dotyczące rozwoju infrastruktury i bazy turystycznej, w tym działania dotyczące zachowania dziedzictwa kulturalnego;
- Na bazie zasobów społecznych i gospodarczych zostały przygotowane działania służące do rozwoju działalności gospodarczej oraz wzmacniające kapitał społeczny na obszarze Borów Dolnośląskich.

Wykorzystanie związków pomiędzy podmiotami różnych sektorów:
Planowane w Strategii przedsięwzięcia będą realizowane przez podmioty z różnych sektorów, w tym również w oparciu o formalne partnerstwa wielosektorowe zarówno na etapie planowania jak i etapie ich wdrażania
Wykorzystanie zasobów lokalnych będzie się odbywało za pomocą różnych metod:
- działania aktywizacyjne prowadzone przez LGD,
- przez Beneficjentów w ramach realizacji operacji wybranych do dofinansowania.

Flagowym projektem realizującym m.in. cel szczegółowy taki jak „zwiększenia zaangażowania i współpracy mieszkańców" poprzez rozwój ofert turystycznych stanowi projekt współpracy o akronimie OK czyli Osiodłana Kraina, który realizowany będzie za pomocą różnych metod i przy zaangażowaniu różnych sektorów i partnerów. Ponadto w/w projekt jest odpowiedzią na zdiagnozowane i określone w analizie SWOT potrzeby związane z turystycznym rozwojem regionu. Jest projektem komplementarnym zapewniającym odpowiednią, logiczną i przemyślaną sekwencję działań. Porozumienie dotyczące realizacji projektu określające szczegółowo zakres działań, harmonogram, budżet i przyjęte wskaźniki stanowi załącznik do wniosku na wybór LGD do realizacji LSR.

Rozdział XI Monitoring i ewaluacja

Monitoring to proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażanej Lokalnej Strategii Rozwoju w aspekcie finansowym i rzeczowym. Pozwala on na określenie, czy LSR jest wdrażana prawidłowo, a jej realizacja przebiega zgodnie z założeniami i czy sposób funkcjonowania stowarzyszenia przebiega w sposób gwarantujący wypełnienie wszystkich nałożonych na nie zadań. Monitorowanie służy dostarczeniu informacji, na podstawie których Zarząd, Rada i członkowie LGD mogą systematycznie dowiadywać się o występowaniu rozbieżności w realizacji planów i osiąganiu celów. Dzięki temu LGD dba o swoją stabilną sytuację finansową i podejmuje działania interwencyjne w przypadku rozbieżności lub niepowodzeń w realizacji LSR. Aspekty działań LGD podlegające monitorowaniu znajdują się w załączniku nr 2.

Monitoring – sposoby gromadzenia danych:

- analiza dokumentów merytorycznych i finansowych dostępnych w biurze;
- analiza sprawozdań z ankietyzacji beneficjentów realizujących operacje;
- analiza sprawozdań z ankietyzacji mieszkańców;
- gromadzenie danych do wskaźników produktu, rezultatu, oddziaływania oraz danych z GUS;
- dokumentacja dotycząca posiedzeń Rady i wyboru operacji;

- gromadzenie danych dotyczących wydatkowanie środków na koszty bieżące i aktywizację, projekty współpracy oraz wdrażanie LSR uzyskanych od podmiotów wdrażających;

Sposoby zbierania i dokumentowania danych:

- Listy obecności;
- Badania ewaluacyjne;
- Ankiety monitorujące;
- Wywiady indywidualne;
- Oświadczenia Beneficjentów;
- Sprawozdania;
- Wnioski na operacje;
- Wnioski o płatność.

Organem odpowiedzialnym za prowadzenie monitoringu jest Zarząd LGD i Biuro LGD. Zarząd może zlecić wykonanie niektórych zadań ekspertom zewnętrznym. Za gromadzenie danych odpowiada biuro LGD.

Ewaluacja

W ramach ewaluacji dokonuje się oceny odpowiedzialności, skuteczności, efektywności i oddziaływania projektu w stosunku do założeń. Ewaluacja będzie realizowana:

- **on-going**: ewaluacja w zakresie bieżącej analizy procesu wdrażania i jego efektów oraz zmian w otoczeniu LSR, przeprowadzona cyklicznie - raz do roku w formule wewnętrznej bądź hybrydowej, a jej dominującym elementem będzie 5 godzinny warsztat refleksyjny.
- **ex post:** dotyczy oceny działań w minionym okresie z perspektywy ich realizacji, odnosi się do lat 2016-2022. Dzięki ewaluacji będzie można zweryfikować osiągnięcia wskaźników, celów i przedsięwzięć opisanych we wcześniejszych rozdziałach, przeprowadzona zostanie przez zespół zewnętrznych ekspertów jednorazowo w okresie 2020-2022;

Organem odpowiedzialnym za prowadzenie ewaluacji będzie Zarząd. Zarząd może zlecić wykonanie niektórych zadań ekspertom zewnętrznym. Za gromadzenie danych do ewaluacji odpowiada biuro LGD. Zarząd sporządzi przed każdym Walnym Zebraniem Członków, sprawozdanie za miniony rok, które powinno zawierać:

- wykaz zrealizowanych operacji z wdrażania LSR oraz działań dotyczących kosztów bieżących i aktywizacji oraz projektów współpracy wraz z informacją o efektach i finansach,
- opis uzyskanych efektów w porównaniu z założeniami,
- analizę dotyczącą wpływu przedsięwzięć na osiąganie celów LSR,
- wnioski w formie uwag i rekomendacji otrzymanych w wyniku zebranych ankiet monitorujących w ramach realizacji Planu Komunikacyjnego,
- wnioski Rady dotyczące uwag na temat Kryteriów Wyboru Operacji/Grantów.

Sprawozdanie będzie podawane do wiadomości publicznej zgodnie z zasadą jawności. Informacje uzyskane w trakcie monitoringu i ewaluacji będą służyły aktualizacji LSR-u, Kryteriów Wyboru Operacji/Grantów, procedur oraz sposobu funkcjonowania poszczególnych organów LGD czy biura.

Tabela zawierająca informacje na temat planowanego zakresu realizacji działań ewaluacyjnych, osób lub organów odpowiedzialnych na prowadzenie ewaluacji, sposobów wykonywania badań ewaluacyjnych, czas ich trwania oraz propozycję oceny poszczególnych elementów stanowi załącznik nr 2.

Rozdział XII Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

Stowarzyszenie LGD Bory Dolnośląskie przeprowadziło analizę LSR pod kątem spełnienia kryteriów kwalifikujących do strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. W jej wyniku wysłano pismo do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska z prośbą o odstąpienie od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu w/w dokumentu. W przypadku podejmowania działań związanych z zajęciem terenu na potrzeby realizacji wymienionych w Strategii priorytetów, na wykonawcy będzie ciążył obowiązek przeprowadzenia osobnej procedury oceny oddziaływania na środowisko, w wyniku której zostaną określone i podjęte kroki mające na celu odpowiednie zabezpieczenie stanowisk roślin lub zwierząt chronionych, w tym gatunków i siedlisk wymienionych w załącznikach do dyrektyw unijnych. Z uwagi na fakt, że gminy wchodzące w skład LGD znajdują się na obszarze dwóch województw (lubuskiego i dolnośląskiego) decyzja, o której mowa powyżej musiała zostać wydana przez Regionalną Dyrekcję Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim w porozumieniu z Regionalną Dyrekcją Ochrony Środowiska we Wrocławiu. Wspomniany organ podjął decyzję o odstąpieniu od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla dokumentu pn. „Strategia Rozwoju Lokalnego Grupy Kierowanego przez Społeczność".

Wykaz tabel:

1. *Tabela nr 1 – Skład członkowski Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie.*
2. *Tabela nr 2 – Charakterystyka pełnionych funkcji w Stowarzyszeniu LGD Bory Dolnośląskie na dzień 13.05.2013r.*
3. *Tabela nr 3 – Wykaz członków LGD.*
4. *Tabela nr 4 - Warunki techniczne i lokalowe biura.*
5. *Tabela nr 5 – Skład organu decyzyjnego Stowarzyszenia LGD Bory Dolnośląskie.*
6. *Tabela nr 6 – Etapy prac nad Strategią oraz wykorzystane do tego celu narzędzia.*
7. *Tabela nr 7 – Struktura demograficzna mieszkańców z obszaru LGD.*
8. *Tabela nr 8 – Gęstość zaludnienia.*
9. *Tabela nr 9 – Struktura ludności gmin objętych LSR.*
10. *Tabela nr 10 – Stopień feminizacji na terenach gmin objętych LSR.*
11. *Tabela nr 11 - Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON. Stan na dzień 31.12.2013r.*
12. *Tabela nr 12 - Wskaźniki dochodu podatkowego dla poszczególnych gmin na 2015.*
13. *Tabela nr 13 - Dane dotyczące liczby bezrobotnych i osób w wieku produkcyjnym Stan na dzień 31.12.2013r.*
14. *Tabela nr 14 – Liczba bezrobotnych kobiet.*
15. *Tabela nr 15 – Poziom bezrobocia według płci i wieku. Stan na 31.12.2013r.*
16. *Tabela nr 16 – Poziom zatrudnienia wśród kobiet.*
17. *Tabela nr 17 – Liczba mieszkańców korzystających z pomocy społecznej w poszczególnych powiatach.*
18. *Tabela nr 18 - Liczba gospodarstw i osób z nich korzystających z pomocy społecznej stan na dzień 31.12.2013r.*
19. *Tabela nr 19 – Analiza SWOT. Mocne strony LGD.*
20. *Tabela nr 20 – Analiza SWOT. Słabe strony LGD.*
21. *Tabela nr 21 – Analiza SWOT. Szanse LGD.*
22. *Tabela nr 22 – Analiza SWOT. Zagrożenia LGD.*
23. *Tabela nr 23 – Matryce logicznych powiązań dla wszystkich celów ogólnych LSR .*
24. Tabela nr 24 – *Cele i Wskaźniki dla 1 celu ogólnego tj. Pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości*
25. *Tabela nr 25 – Cele i Wskaźniki dla 2 celu ogólnego tj. Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego w rozwoju regionu*
26. *Tabela nr 26 – Cele i Wskaźniki dla 3 celu ogólnego tj. Wzrost kapitału społecznego na obszarze LGD*
27. *Tabela nr 27 – Budżet celów szczegółowych LSR*
28. *Tabela nr 28 – Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami*
29. *Tabela nr 32 – Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami strategiami gmin wchodzących w skład LGD- opracowanie własne LGD)*

Wykaz wykresów:

Wykres 1. *Struktura odpowiedzi na pytania o skłonność zaangażowania się na rzecz społeczności lokalnej - samych respondentów (N=585) i mieszkańców gminy ogółem (N=593), Źródło: Raport z badań ewaluacyjnych*
Wykres nr 2 *- Struktura demograficzna mieszkańców z obszaru LGD. Dane GUS – BDL*
Wykres 3. *Najważniejsze problemy, jakie respondent zauważa w swojej gminie. Źródło – raport z badań ewaluacyjnych*
Wykres 4. *Intensywność ruchu turystycznego na obszarze LGD. Źródło – GUS/Bank Danych Lokalnych*

Załącznik nr 1

PROCEDURA AKTUALIZACJI
Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność

Proces aktualizowania LSR będzie uwzględniał udział społeczności lokalnej i będzie prowadzony w następujący sposób:

Przebieg procedury

1. Możliwość składania uwag, wniosków i propozycji zmian mają wszyscy członkowie LGD oraz mieszkańcy obszaru objętego działaniem LGD.
2. Członkowie LGD i mieszkańcy swoje uwagi, wnioski czy propozycje zmian składają w formie pisemnej poprzez wypełnienie przygotowanej do tego celu ankiety badającej poziom satysfakcji i dostarczenie jej do siedziby LGD (osobiście, listownie, faxem, mailem itp.).
3. Ankieta będzie rozpowszechniana podczas bezpośrednich spotkań oraz zostanie zamieszczona na stronie internetowej LGD z możliwością złożenia ewentualnych uwag, wniosków czy propozycji zmian.
4. Ankiety można składać w dowolnym terminie.
5. Uwagi otrzymane za pomocą ankiet będą analizowane w biurze LGD przez pracowników biura i Zarządu.
6. Zarząd, który może skorzystać z pomocy ekspertów, przeprowadzić odpowiednie badania lub analizy, skorzystać z wyników monitorowania i ewaluacji;
7. Przygotowane zestawienie uwag, wniosków i propozycji zmian będzie przedstawiane przez Zarząd na najbliższym Walnym Zgromadzeniu Członków Stowarzyszenia.
8. Aktualizacja może być dokonywana częściej niż raz do roku, przy czym ostatnia powinna się odbyć w roku 2021;
9. Walne Zebranie będzie odpowiadać za przyjęcie zaktualizowanego dokumentu w drodze uchwały;
10. Za wykonanie uchwały dotyczącej przyjęcia zmienionej Strategii Rozwoju Lokalnego odpowiadać będzie Zarząd.
11. Zaktualizowany dokument zostanie umieszczony na stronach internetowych LGD;
12. Proces aktualizacji jest zgodny ze statutem LGD, regulaminem Walnego Zebrania, Rady, Zarządu.

Załącznik nr 2 Procedury dokonywania monitoringu i ewaluacji

Monitorowaniu będą podlegać następujące aspekty działań LGD:

Zakres badania	Wykonawca	Sposób wykonania badania	Czas badania	Ocena
Elementy podlegające monitorowaniu				
Działalność biura i pracowników LGD oraz Zarządu	Zarząd LGD (ocena własna);	Badanie poziomu satysfakcji	- Czas pomiaru: Na bieżąco – co rok; - Okres objęty pomiarem: Poprzedni rok	Ocena pracy pracowników, sposobu przekazywania istotnych informacji, jakości świadczonego doradztwa
Wskaźniki realizacji LSR	Biuro LGD (ocena własna)	Sprawozdania z realizacji operacji, rejestr danych LGD		Stopień realizacji wskaźników określonych w LSR
Eksperci prowadzący szkolenia i udzielający doradztwo;	Biuro LGD (ocena własna)	Ankiety monitorujące otrzymane od osób uczestniczących w szkoleniu i korzystających z doradztwa		Ocena jakości świadczonych usług szkoleniowo-doradczych
Budżet	Biuro LGD (ocena własna)	Rejestr danych LGD		Stopień wykorzystania budżetu
Harmonogram ogłaszanych konkursów	Biuro LGD (ocena własna)	Rejestr ogłoszonych konkursów		Zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem konkursów LSR, ocena zainteresowania konkursami
Zainteresowanie stroną internetową LGD	Biuro LGD (ocena własna)	Liczba osób odwiedzających stronę – dane od administratora www		Skuteczność przekazywania/ uzyskiwania informacji na temat działalności LGD

Ewaluacji będą podlegać następujące aspekty działań LGD:

Zakres badania	Wykonawca	Sposób wykonania badania	Czas badania	Ocena
Ewaluacja funkcjonowania LGD				
Bieżąca działalność biura LGD	Zarząd LGD (ocena własna);	- Ankiety monitorujące otrzymane od osób uczestniczących w szkoleniu i korzystających z doradztwa; - ankiety otrzymane w ramach badania poziomu satysfakcji; - spotkanie bezpośrednie;	- Czas pomiaru: I półrocze roku następującego po roku ocenianym; - Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena, jakości świadczonego doradztwa, zbieranie opinii (uwag, problemów, wniosków) o odbiorze realizacji LSR;
Działalność organów LGD		- opinia Zarządu, - ankiety otrzymane w ramach badania poziomu satysfakcji		Ocena funkcjonowania (uczestnictwo w szkoleniach i posiedzeniach organu, przestrzeganie regulaminów, stosowa-

				nie procedur)
Realizacja Planu Komunikacyjnego i aktywizacja społeczności lokalnej		Ankiety otrzymane w ramach badania poziomu satysfakcji		Ocena skuteczności prowadzonych działań komunikacyjnych i animacyjnych
Ewaluacja wdrażania LSR				
Ocena realizacji Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność	- Zewnętrzni eksperci (ocena zewnętrzna);	Badanie przeprowadzone przez zewnętrzny zespół ekspertów	2020-2022	Ocena wpływu na główne cele LSR, ocena wpływu na kapitał społeczny, przedsiębiorczość, turystyka i dziedzictwo kulturowe, grupy defaworyzowane, innowacyjność, projekty współpracy, ocena funkcjonowania LGD, ocena procesu wdrażania, wartość dodana podejścia LEADER
Procedury związane z wyborem operacji	Zarząd LGD (ocena własna);	Ankiety otrzymane w ramach badania poziomu satysfakcji	- Czas pomiaru: I półrocze roku następującego po roku ocenianym; - Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena jakości stosowanych procedur
Lokalne Kryteria Wyboru	Zarząd LGD (ocena własna);	Ankiety otrzymane w ramach badania poziomu satysfakcji		Ocena jakości stosowanych Lokalnych Kryteriów Wyboru
Budżet	Zarząd LGD (ocena własna);	Rejestr danych LGD		Ocena zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z budżetu na poszczególne działania
Harmonogram rzeczowo-finansowy	Zarząd LGD (ocena własna);	Rejestr danych LGD		

Załącznik nr 3 Plan działania wskazujący harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników produktu

Cel ogólny nr 1 Pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości	Lata	2016-2018			2019-2021			2022-2023			Razem 2016-2023		Program	Poddziałanie/ zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie w PLN		
Cel szczegółowy 1 Tworzenie warunków do zakładania przedsiębiorstw na obszarze LGD													PROW/ RPO	
Przedsięwzięcie 1.1.1	Liczba godzin udzielonego indywidualnego doradztwa z zakresu podejmowania działalności gospodarczej	10 godzina	50%	2000,00	10 godzina	50%	2000,00	-	-	-	20 godzina	4000,00	PROW	Koszty bieżące i aktywizacja
Przedsięwzięcie 1.1.2	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	5	50%	500.000	5	100%	500.000	-	-	-	10	1.000.000	PROW	Podejmowanie działalności gospodarczej
Cel szczegółowy 2 Rozwój istniejących przedsiębiorstw i inicjowanie współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi funkcjonującymi na obszarze LGD													PROW/ RPO	

Przedsięwzięcie 1.1.3	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	3	37,5%	2009809,00	5	87,5%	-			100%	8	209809,00	PROW	Rozwijanie działalności gospodarczej
Przedsięwzięcie 1.1.4	Liczba godzin udzielonego doradztwa w ramach cyklu szkoleniowego	8 godzina	50%	1600,00	8 godzina	100%	1600,00	-	-	-	16 godzina	3200,00	PROW	Koszty bieżące i aktywizacja
Przedsięwzięcie 1.1.5	Liczba zawiązanych partnerstw gospodarczych	1	50%	190191,00	1	100%	600.000	-	-	-	2	790191,00zł	PROW	Wspieranie współpracy między podmiotami wykonującymi działalność gospodarczą na obszarze wiejskim objętym LSR

Cel ogólny nr 2 Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego w rozwoju regionu	Lata	2016-2018			2019-2021			2022-2023			Razem 2016-2023		Program	Poddziałanie/ zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie w PLN	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie w PLN		

Cel szczegółowy 1 Rozwój stanu infrastruktury drogowej													PROW/ RPO	
Przedsię-wzięcie 1.1.1	Długość wybudowanych lub przebudowanych dróg	0,5 kilometra	100%	617.888							0,5 kilometra	617.888	PROW	Budowa lub przebudowa dróg gminnych lub powiatowych
Cel szczegółowy 2 Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej													PROW/ RPO	
Przedsięwzięcie 1.1.2	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnych lub kulturalnych w miejscowościach: Małomice, Osieczów, Ławszowa, Wymiarki, Lutynka, Gozdnica, Czerna, Stawnik, Olbrachtów, Lubomyśl, Mirostowice Górne, Siodło, Miłowice, Biedrzychowice Dolne, Sieniawa Żarska, Węgliniec	18	100%	1.602.260,33	-	-	-	-	-	-	18 liczba	1.602.260,33	PROW	Rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej

	Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturnej w miejscowościach, Witoszyn, Stary Żagań, Konin Żagański oraz w Pieńsku	4 liczba	100%	749140,22	-	-	-	-	-	-	4 liczba	749.140,22		
	Liczba (w hektarach) wybudowanych i przebudowanych terenów zielonych w miejscowości Bieniów, Olbrachtów i Pieńsk	1 ha	100%	230.711,45	-	-	-	-	-	-	1 Ha	230.711,45		
Cel szczegółowy nr 3 Rozwój usług edukacyjnych													PROW/ RPO	
Przedsięwzięcie 1.1.3	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	0,5	50%	110.000	0,5	100%	200.000	-	-	-	1 liczba	310.000	PROW	Projekt Współpracy

Cel ogólny nr 3 Wzrost kapitału społeczne-	Lata	2016-2018			2019-2021			2022-2023			Razem 2016-2013		Program	Poddziałanie/ zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jed-	% realizacji	Planowane wspar-	Wartość z	% realizacji wskaź-	Planowane wspar-	Wartość z	% realizacji	Planowane wspar-	Razem wartość wskaź-	Razem planowane		

go na obszarze LGD		nost-ką miary	wskaź nika nara-stająco	cie w PLN	jed-nost-ką mia-ry	nika narasta-jąco	cie w PLN	jed-nost ką mia-ry	wskaź nika nara-stają-co	cie w PLN	ników	wspar-cie w PLN		
Cel szczegółowy 1 Rozwój kulturalny i turystyczny regionu													PROW/ RPO	
Przedsięwzię-cie 1.1.1	Liczba wyda-rzeń/imprez promujących zachowanie dziedzictwa obszaru LGD	2 licz-ba	100%	60.000	-	-	-	-	-	-	2 liczba	60.000	PROW	Zachowanie dzie-dzictwa Projekt Grantowy
Przedsięwzię-cie 1.1.2	Liczba godzin doradztwa udzielonego w ramach cyklu szkoleniowe-go	10 go-dzina	50%	0,00	10 go-dzina	100%	0,00	-	-	-	20 godzina	0,00	PROW	Koszty bieżące i aktywizacja
Przedsię-wzięcie 1.1.3	Liczba zreali-zowanych projektów współpracy	0,5	100%	42.000	0,5	100%	28.000	-	-	-	1	70.000	PROW	Projekty Współpracy
Cel szczegółowy 2 Zwiększenie zaangażowania i współpracy mieszkańców													PROW/ RPO	
Przedsięwzięcie 1.2.1	Liczba obiek-tów ogólnodo-stępnej i nie-komercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej	7 licz-ba	46,67 %	210.000	8 licz-ba	100%	240.000	-	-	-	15 liczba	450.00 0	PROW	Projekt Grantowy

Przedsięwzięcie 1.2.2	Liczba wydarzeń zorganizowanych przez organizacje pozarządowe	2 liczba	66,67 %	60.000	1	100%	30.000	-	-	-	3 liczba	90.000	PROW	Projekt Grantowy

Załącznik nr 4 Budżet LSR

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (w PLN)					
	PROW	RPO		PO RYBY	Fundusz wiodący	Razem EFSI
		EFS	EFRR			
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. B rozporządzenia nr 1303/2013)	7.6 mln	-	-	-	EFROW	7.6 mln
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	152 tys.	-	-	-	EFROW	152 tys.
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	1.757.500	-	-	-	EFROW	1.757.500
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	0	-	-	-	EFROW	0
Razem	9.509.500	-	-	-	EFROW	9.509.500

	Wkład EFROW	Budżet Państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	Razem
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	4.400.000,00	0,00		4.400.000,00
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	2.036.160,00		1.163.840,00	3.200.000,00
Razem	6.436.160,00	0,00	1.163.840,00	7.600.000,00

Załącznik nr 5 Plan komunikacji

Środki przekazu	Adresaci działania komunikacyjnego	Nazwa działania komunikacyjnego	Nazwa wskaźnika	Budżet	Stan docelowy	Okres realizacji LSR					Rezultaty działań
						2016	2017	2018	2019	2020	
Cel 1. Informowanie o możliwości uzyskania wsparcia i pomocy w przygotowaniu, realizacji oraz rozliczaniu projektów dofinansowanych w ramach LSR											
- Prowadzenie i aktualizowanie strony internetowej; - Prowadzenie i aktualizowanie portali społecznościowych; - Prowadzenie bieżącej informacji w biurze LGD (telefoniczna, mailowo, osobiście); - Przesyłanie informacji do Powiatowych Urzędów Pracy z prośbą o zamieszczenie informacji na ich stronie internetowej i tablicy ogłoszeń; - Przesyłanie informacji do Urzędów Gmin wchodzących w skład LSR z prośbą o zamieszczenie informacji na ich stronie internetowej i tablicy ogłoszeń; - Przesyłanie informacji do osób znajdujących się w bazie	- Mieszkańcy, - Osoby fizyczne, - Organizacje pozarządowe, - Przedsiębiorcy, - Jednostki samorządu terytorialnego, - Grupy defaworyzowane pod kątem dostępu do rynku pracy,	Kampania informacyjna	Liczba zamieszczanych artykułów na stronie internetowej LGD	1800 0,00	10	2	1	2	2	2	Wzrost wiedzy grup 000docelowych opisanych w LSR na temat możliwości uzyskania wsparcia oraz zakresu pomocy w przygotowaniu, realizacji oraz rozliczaniu projektów dofinansowanych w ramach LSR;
			Liczba zamieszczonych informacji na Fanpage LGD	0,00	32	7	0	7	6	6	
			Liczba osób, które otrzymały informację w biurze LGD, telefonicznie lub mailowo	0,00	50	10	3	10	10	10	
			Liczba Powiatowych Urzędów Pracy, do których przesłano informacje	0,00	20	4	4	4	4	4	
			Liczba Urzędów Gmin wchodzących w skład LGD, do których przesłano informację	0,00	50	10	10	10	10	10	
			Liczba osób, które otrzymały informację w biurze LGD, telefonicznie lub mailowo	0,00	200	40	40	40	40	40	

kontaktów LGD - szkolenie; - doradztwo; - ankieta monitorująca;		Cykl szkoleniowy	Liczba zorganizowanych szkoleń	7200,00	6	2	1	0	3	·	
			Liczba osób uczestniczących w szkoleniu	0,00	37	10	10	10	10	0	
			Liczba rozpowszechnionych ankiet	0,00	50	10	10	10	10	10	
Cel 2. Zwiększenie poziomu świadomości i wiedzy mieszkańców na temat korzyści z członkostwa w Unii Europejskiej oraz z możliwości jakie wnosi LGD, dzięki napływowi Funduszy Europejskich w tym EFRROW											
Organizacja spotkań otwartych na terenie gmin wchodzących w skład LGD	- Mieszkańcy, - Osoby fizyczne, - Organizacje pozarządowe, - Przedsiębiorcy, - Jednostki samorządu terytorialnego, - Grupy defaworyzowane pod kątem dostępu do rynku pracy, - Osoby zagrożone wykluczeniem społecznym tj. osoby w wieku poprodukcyjnym	Bezpośrednie spotkania	Liczba spotkań informacyjnych	0,00	14	10	1	1	1	1	Wzrost świadomości i wiedzy grup docelowych opisanych w LSR na temat korzyści płynących z uzyskanego wsparcia w ramach środków unijnych
Cel 3.Wzmocnienie pozytywnego wizerunku LGD jako obszaru efektywnie wykorzystującego szanse stwarzane przez członkostwo Polski w Unii Europejskiej											

Ankieta monitorująca	- Mieszkańcy, - Osoby fizyczne, - Organizacje pozarządowe, - Przedsiębiorcy, - Jednostki samorządu terytorialnego, - Grupy defaworyzowane pod kątem dostępu do rynku pracy, - Osoby zagrożone wykluczeniem społecznym tj. osoby w wieku poprodukcyjnym	Badanie satysfakcji	Liczba rozpowszechnionych ankiet	0,00	200,00	0	50	50	50	50	Wzrost rozpoznawalności LGD jako podmiotu mającego realny wpływ na kształt i kierunek rozwoju społecznego regionu;

Celem głównym działań komunikacyjnych jest wsparcie realizacji celów określonych w LSR przez zachęcenie potencjalnych beneficjentów oraz mieszkańców obszaru LGD do korzystania z Funduszy Europejskich a w szczególności z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Działania komunikacyjne będą zrealizowane dzięki dostarczeniu mieszkańcom informacji niezbędnych w procesie ubiegania się o środki unijne, motywowanie projektodawców i edukowanie ich w obszarze właściwej realizacji projektów oraz upowszechnianie efektów wykorzystania Funduszy Europejskich na obszarze LGD. Jednym z istotnych wątków, poruszanych w trakcie ewaluacji działalności LGD w poprzednim okresie programowania była kwestia rozpoznawalności LGD na terenach objętych jej działaniem. Pytania dotyczące tego wątku miały w założeniu pozwolić pośrednio na dokonanie oceny efektywności działań promocyjno-komunikacyjnych podejmowanych przez LGD. Efektywność tą na najbardziej podstawowym poziomie w odniesieniu do badanej grupy należy uznać za wysoką, jako że zdecydowana większość ankietowanych (82%) słyszała o działaniach podejmowanych przez Lokalną Grupę Działania Bory Dolnośląskie. Osoby te poproszono o wskazanie wszystkich źródeł, z których czerpały wiedzę o działaniach LGD. Najpopularniejszymi kanałami informacyjnymi wymienianymi w tym kontekście - obok lokalnej prasy (37%) oraz rodziny/znajomych/sąsiadów (34%) - były te, tworzone przez samo LGD: publikacje i materiały promocyjne (takie jak ulotki, broszury czy plakaty) (39%) oraz strona internetowa LGD (35%). Biorąc pod uwagę uzyskane wyniki i zmieniające się trendy, jeżeli chodzi o efektywne dotarcie z informacją do mieszkańców (rosnącą popularność portali społecznościowych, większa dostępność do Internetu, posiadana baza kontaktów) wykorzystano tylko niektóre narzędzia z pośród tych, które były używane wcześniej.
W trakcie badania ewaluacyjnego podniesiono także wątek świadomości mieszkańców, jeśli chodzi o możliwości pozyskiwania środków, jakie pozostawały w dyspozycji LGD. W tym celu biorących udział w ankiecie proszono o wybranie z zaprezentowanej im listy wszystkich instytucji/osób, które ich zdaniem mogą pozyskiwać środki na realizację różnych działań na terenie gminy za pośrednictwem LGD. Odpowiedź "mieszkańcy" wybrało w tym kontekście 26% respondentów, zaś "przedsiębiorstwa" - 30%. Zdecydowanie częściej wskazywano na organizacje pozarządowe (45%) oraz urzędy gmin (66%). W świetle zaprezentowanych danych zasadne wydaje się stwierdzenie, że wciąż istnieje potrzeba popularyzacji możliwości uzyskania środków za pośrednictwem LGD wśród mieszkańców gmin, objętych jej działalnością. Dlatego też planowane działania mają na celu nie tylko wzbudzić zainteresowanie oraz zachęcić potencjalnych Beneficjentów do aplikowania o środki, zwiększając liczbę zrealizowanych inwestycji, ale dodatkowo wzmocnić konkurencyjność i atrakcyjność Lokalnej Grupy Działania oraz jej rozpoznawalność.
Cel ogólny działań informujących o LSR będzie realizowany poprzez następujące cele szczegółowe:

1. informowanie o możliwości uzyskania wsparcia i pomocy w przygotowaniu, realizacji oraz rozliczaniu projektów dofinansowanych w ramach LSR,
2. zwiększenie poziomu świadomości i wiedzy mieszkańców na temat korzyści z członkostwa w Unii Europejskiej oraz z możliwości jakie wnosi LGD, dzięki napływowi Funduszy Europejskich w tym EFRROW,
3. wzmocnienie pozytywnego wizerunku LGD jako obszaru efektywnie wykorzystującego szanse stwarzane przez członkostwo Polski w Unii Europejskiej,

Analiza efektywności zastosowanych działań komunikacyjnych i środków przekazu.
W celu określenia efektywności prowadzonych działań komunikacyjnych prowadzone będą przez biuro LGD zestawienia określające:
- Liczbę odbiorców działań komunikacyjnych w stosunku do złożonych wniosków o dofinansowanie działań
- Liczbę osób korzystających z doradztwa w stosunku do liczby złożonych wniosków o dofinansowanie działań
- Liczbę złożonych wniosków do LGD w stosunku do liczby wniosków rekomendowanych do dofinansowania,
- Liczbę wniosków rekomendowanych do dofinansowania w stosunku do podpisanych umów

Ponadto prowadzone będzie badanie poziomu satysfakcji z funkcjonowania biura LGD i wdrażania LSR, które zostało opisane w rozdziale Plan komunikacyjny.
Dzięki zastosowaniu w/w rozwiązań na bieżąco będzie można monitorować efektywność prowadzonych działań komunikacyjnych oraz reagować na pojawiające się problemy. W przypadku osiągania przez LGD niezadawalających wyników przejawiających się w postaci problemów związanych z realizacją LSR czy niskiej akceptacji społeczeństwa dla działań realizowanych przez LGD plan komunikacji będzie podlegał zmianie po uzyskaniu wyników ewaluacji funkcjonowania LGD w tym aspekcie. Dodatkowo informacja o wynikach zestawień i raport z ankiet będą upubliczniane na stronie internetowej LGD.

Opis wniosków/opinii zebranych podczas działań komunikacyjnych, sposobu ich wykorzystania w procesie realizacji LSR.
W celu zebrania wniosków i opinii z prowadzonych działań komunikacyjnych prowadzone będą przez pracowników biura LGD poziomu satysfakcji wspomniane wcześniej. W ten sposób mieszkańcy uczestniczący w działaniach komunikacyjnych będą mieli możliwość wyrażenia własnych wniosków co do ich treści, zakresu, przydatności, stopnia zrozumienia oraz sposobu przekazania. Będą również mieli okazję do zgłoszenia własnych wątpliwości, opinii lub propozycji do konkretnego działania komunikacyjnego.
Wyniki zbieranych przez pracowników biura LGD ankiet będą zestawiane oraz przekazywane pod obrady Walnego Zebrania Członków w celu wprowadzenia ewentualnych korekt. Jeżeli organ LGD uzna za stosowne wprowadzenie zmian w procesie komunikacyjnym lub sposobie pracy poszczególnych organów LGD czy też biura podda wnioski pod głosowanie i przyjmie je w formie uchwał.
Sam plan komunikacyjny oraz jego aktualizacje będą zamieszczone na stronie internetowej LGD.

Budżet na działania komunikacyjne
LGD zaplanowało do realizacji w planie komunikacyjnym takie działania, których wykonanie nie wymaga zbyt wielu nakładów finansowych i będzie mieściło się w ramach kosztów bieżących i aktywizacji. Główny koszt będzie dotyczył opłaty za bieżącą obsługę strony internetowej tj, ok. 1000 zł raz na kwartał oraz za prowadzenie usług szkoleniowo-doradczych w przypadku operacji z zakresu rozwoju przedsiębiorczości na obszarze wiejskim objętym strategią rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (pozycja ta została przedstawiona w Planie Działania) tj. ok. 7.200 zł za cały okres programowania.